

e-ISSN 1694-8823

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ
ФИЛОСОФИЯ. СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ФИЛОСОФИЯ. СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY
PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

№1(3) (2024)

**ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ**

Вестник Ошского государственного университета. Философия. Социология. Политология
Journal of Osh State University. Philosophy. Sociology. Political science

e-ISSN: 1694-8823

ЖУРНАЛ ЖӨНҮНДӨ [kg]

“Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология” илимий журналы университеттин илимий журналдарынын импакт-факторун жогорулатуу жана келечекте эл аралык илимий базаларга киргизүү саясатын ишке ашыруу максатында ОшМУнун Окумуштуулар Кеңешинин чечиминин (2022-жылдын 22-декабрындагы № 7-протоколу) негизинде ачылган.

“Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология” илимий журналы Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинен каттоодон өткөн. Каттоо номери 10299, 17-июнь 2022-жыл.

Журнал үч тилде - **кыргыз, орус жана англис** тилдеринде макалаларды жарыялайт. Материалдар **акысыз** негизде кабыл алынат. Журнал макалаларды жөнөтүү, аларды кароо жана жарыялоо үчүн акы албайт. Автордук сый акы төлөнбөйт.

Журнал **жылына 2 жолу** чыгат (кошумча атайын чыгарылыштар болушу мүмкүн).

“Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Тарых” журналы өзүнүн расмий сайтына ачык кирүү мүмкүнчүлүгүн берет. Бул дүйнөлүк илимий коомчулукка журналга кеңири маалымат алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат.

Журнал ВОАИ Будапешт демилгесинде иштелип чыккан ачык жеткиликтүүлүк саясатын карманат жана өзүнүн контентине ачык кирүү мүмкүнчүлүгүн берип, дүйнөлүк деңгээлде билим алмашууга жана изилдөө натыйжаларын жайылтууга жардам берет. Журнал жарыяланган материалдардын максималдуу жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу саясатын жүргүзөт. Журналдын баардык контенти интернетте окуу, жүктөп алуу, көчүрүү, жайылтуу, басып чыгаруу үчүн ачык. Ар бир колдонуучу сайт ичинде издөө жасап, макалалардын толук текстине шилтеме жасай алат же аларды, эч кандай каржылык, юридикалык же техникалык тоскоолдуктар болбосо, башка мыйзамдуу максаттарда колдоно алат.

Окурмандар жана авторлор журналдын веб-сайтынан журналдын учурдагы санынын электрондук версиясын жана мурунку басылмалардын архивдерин эркин көрүп жана жүктөп ала алышат. Creative Commons Attribution License (CC BY-NC 4.0) лицензиясынын шарттарына ылайык, журналдын баардык басылмалары электрондук түрдө бекер жана чектөөсүз таратылат.

“Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология” журналындагы макалалардын авторлору эмгектери менен бирге журналга басып чыгаруу укугун өткөрүп беришет, аны Creative Commons Attribution License (CC BY-NC 4.0) лицензиясы менен лицензиялаган болушат. Жарыяланган эмгектин автордук укук ээси болуп басып чыгаруучу Ош мамлекеттик университети эсептелет.

Журналдын материалдарынын электрондук версиялары <https://journal.oshsu.kg/index.php/history/index> сайтында коомдук доменде жайгаштырылган.

CrossRef менен Ош мамлекеттик университетинин ортосунда түзүлгөн келишимге ылайык журналга 10.52754 номерлуу DOI префикси ыйгарылган. Ушул келишимдин негизинде “Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология” журналына чыккан ар бир макалага DOI номери берилет.

Негиздөөчүсү

Ош мамлекеттик университети
e-ISSN 1694-8823 (электрондук версиясы)

Префикс DOI: 10.52754

О ЖУРНАЛЕ [ru]

Научный журнал “Вестник Ошского государственного университета. Философия. Социология. Политология” был основан на основании решения Ученого совета ОшГУ (протокол № 7 от 22 декабря 2022 года) в целях повышения импакт-фактора научных журналов университета и, в дальнейшем, реализации политики включения в международные научные базы данных.

17 июня 2022 года “Вестник Ошского государственного университета. Философия. Социология. Политология” прошел регистрацию в Министерстве юстиции Кыргызской Республики под №10299.

Журнал публикует статьи на трех языках - **кыргызском, русском и английском**, принимает материалы к публикации на **безвозмездной** основе. Журнал не взимает плату за подачу статей, их рецензирование и их публикацию. Авторские гонорары не выплачиваются.

Периодичность издания: **2 выпуска в год** (возможны дополнительные специальные выпуски).

Журнал “Вестник ОшГУ. Философия. Социология. Политология” предоставляет открытый доступ к своему контенту на официальном сайте журнала. Это обеспечивает более широкий информационный доступ к журналу в масштабах мирового научного сообщества.

Журнал придерживается политики открытого доступа, сформулированного в Будапештской инициативе ВОАИ, и предоставляет открытый доступ к своему контенту, способствуя увеличению глобального обмена знаниями и результатами исследований. Журнал проводит политику обеспечения максимальной доступности опубликованных материалов. Весь контент журнала открыт в сети Интернет для чтения, скачивания, копирования, распространения, печати. Любые пользователи могут осуществлять поиск или ссылаться на полные тексты статей, использовать их в других законных целях при отсутствии каких-либо финансовых, юридических или технических преград.

Читатели и авторы могут свободно просматривать и скачивать электронные версии текущего номера журнала и архивы за предыдущие периоды на сайте журнала. Все публикации журнала в электронном виде распространяются бесплатно и без ограничений на условиях лицензии Creative Commons Attribution License (CC BY-NC 4.0).

Авторы статей журнала “Вестник ОшГУ. Философия. Социология. Политология” передают журналу право публикации вместе с работой, одновременно лицензируя ее по лицензии Creative Commons Attribution License (CC BY-NC 4.0). Правообладателем опубликованной работы является издатель – Ошский государственный университет.

Электронные версии материалов “Вестник ОшГУ. Философия. Социология. Политология” размещаются на сайте <https://journal.oshsu.kg/index.php/history/index> в открытом доступе.

По договору между CrossRef и Ошским государственным университетом журналу присвоен префикс DOI 10.52754. На основании этого договора каждой статье, опубликованной в журнале “Вестник ОшГУ. Философия. Социология. Политология” присваивается номер DOI.

Учредитель
Ошский государственный университет
e-ISSN 1694-8823 (электронная версия)
Префикс DOI: 10.52754

ABOUT THE JOURNAL [en]

The scientific journal “Journal of Osh State University. Philosophy. Sociology. Political science” was founded on the basis of the 7th Protocol of the Academic Council of Osh State University dated December 22, 2022 in order to increase the impact factor of scientific journals of the university and further implement the policy of inclusion in international scientific databases.

In June 17, 2022 the journal “Journal of Osh State University. Philosophy. Sociology. Political science” was registered with the Ministry of Justice of the Kyrgyz Republic under No. 10299.

The journal publishes articles in three languages – **Kyrgyz, Russian and English**, accepts materials for publication **free of charge**. The journal does not charge for the submission of articles, their review and publication. Author’s royalties are not paid.

Publication frequency: **2 issues per year** (additional special issues are possible).

The “Journal of Osh State University. Philosophy. Sociology. Political science” provides open access to its content on the official website of the journal. This provides greater information access to the journal throughout the global scientific community.

“Open access” means its free availability on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself.” (by Budapest Open Access Initiative).

Readers and authors can freely view and download the electronic versions of the current issue of the journal and archives for previous periods on the journal’s website. All publications of the journal in electronic form are distributed free of charge and without restrictions under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY-NC 4.0).

The authors of the “Journal of Osh State University. Philosophy. Sociology. Political science” transfer publishing rights to the publisher, licensing it under Creative Commons Attribution License (CC BY-NC 4.0). The copyright holder of the published work is the publisher – Osh State University.

Electronic versions of the journal materials are placed on the website <https://journal.oshsu.kg/index.php/history/index> in the public domain.

Under an agreement between CrossRef and Osh State University, the journal was assigned the prefix DOI 10.52754. On the basis of this agreement, each article published in the “Journal of Osh State University. Philosophy. Sociology. Political science” is assigned a DOI number.

Founder
Osh State University
e-ISSN 1694-8823 (electronic version)
DOI prefix: 10.52754

РЕДАКЦИЯ [kg]

Башкы редактор

Исаков Кубанычбек – философия илимдеринин доктору, профессор, философия жана политология кафедрасынын башчысы, Ош мамлекеттик университети (Кыргызстан, Ош), isakov-oshgui@mail.ru

Башкы редактордун орун басары

Курбанбаев Кылыч – философия илимдеринин доктору, философия жана политология кафедрасынын профессору, Ош мамлекеттик университети (Кыргызстан, Ош), aruuke7171@gmail.ru

Редакциялык коллегиянын мүчөлөрү

Акаев А.А. – саясий илимдеринин кандидаты, философия жана политология кафедрасынын доценти, Ош мамлекеттик университети (Кыргызстан, Ош), askarakaev71@mail.ru

Акматов Ө.С. – философия илимдеринин кандидаты, философия жана политология кафедрасынын доценти, Ош мамлекеттик университети (Кыргызстан, Ош), sarytaiovich64@gmail.ru

Акунов А.А. - саясий илимдеринин доктору, профессор (Кыргызстан), aakunov@gmail.com

Бекбоев А.А. - философия илимдеринин доктору, профессор (Кыргызстан), baa140156@mail.ru

Габдулина К.Г. – социология илимдеринин доктору, профессор (Казахстан), astanauniver@mail.ru

Жоробеков Ж.Ж. - саясий илимдеринин доктору, профессор (Кыргызстан), saytiev@ahoo.com

Касабеков С.А. – философия илимдеринин доктору, профессор, Д.А.Кунаев атындагы Евразия юридикалык академиясы (Казахстан), s_kasabekov@mail.ru

Мендибаев Н. – социология илимдеринин доктору, профессор (Кыргызстан), nyrabek@rambler.ru

Мукасов С.М. - философия илимдеринин доктору, профессор, Академик Национальной академии наук Кыргызской Республики, mykasov1@mail.ru

Мурзакматов А.К. – философия илимдеринин кандидаты, ОшМУнун философия жана политология кафедрасынын доценти (Кыргызстан), suzak70@mail.ru

Панов А.И. – саясий илимдеринин доктору, профессор (Россия), evrazia@mirbis.ru

Реимов Р.М. – философия илимдеринин кандидаты, доцент, Бердах атындагы Каракалпак мамлекеттик университети (Өзбекстан), rustem.reimov66@gmail.com

Шарипова Э.К. – философия илимдеринин доктору, ОшМУнун профессору (Кыргызстан), e.sharipova_kg@mail.ru

РЕДАКЦИЯ [ru]

Главный редактор

Исаков Кубанычбек – доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и политологии, Ошский государственный университет (Кыргызстан, Ош), isakov-oshgui@mail.ru

Заместитель главного редактора

Курбанбаев Кылыч – доктор философских наук, профессор кафедры философии и политологии Ошского государственного университета (Кыргызстан), aruuke7171@gmail.ru

Члены редакционной коллегии

Акаев А.А. – кандидат политологических наук, доцент кафедры философии и политологии Ошского государственного университета (Кыргызстан), askarakaev71@mail.ru

Акматов Э.С. – кандидат философских наук, доцент кафедры философии и политологии Ошского государственного университета (Кыргызстан), sarytaiovich64@gmail.ru

Акунов А.А. - доктор политологических наук, профессор (Кыргызстан), aakunov@gmail.com

Бекбоев А.А. - доктор философских наук, профессор (Кыргызстан), baa140156@mail.ru

Габдулина К.Г. – доктор социологических наук, профессор (Казахстан), astanauniver@mail.ru

Жоробеков Ж.Ж. - доктор политологических наук, профессор (Кыргызстан), saytiev@ahoo.com

Касабеков С.А. – доктор философских наук, профессор, Евразийская юридическая академия имени Д.А.Кунаева (Казахстан), s_kasabekov@mail.ru

Мендибаев Н. – доктор социологических наук, профессор (Кыргызстан), nyrabek@rambler.ru

Мукасов С.М. - доктор философских наук, профессор, Академик Национальной академии наук Кыргызской Республики, mykasov1@mail.ru

Мурзакматов А.К. – кандидат философских наук, доцент кафедры философии и политологии Ошского государственного университета (Кыргызстан), suzak70@mail.ru

Панов А.И. – доктор политологических наук, профессор (Россия), evrazia@mirbis.ru

Реймов Р.М. – кандидат философских наук, доцент, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан), rustem.reimov66@gmail.com

Шарипова Э.К. – доктор философских наук, профессор ОшГУ (Кыргызстан), e.sharipova_kg@mail.ru

EDITORIAL TEAM [en]

Editor-in-chief

Kubanychbek Isakov – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy and Political Science, Osh State University (Kyrgyzstan, Osh), isakov-oshgui@mail.ru

Deputy Editor-in-chief

Kylych Kurbanbaev – Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Philosophy and Political Science at Osh State University (Kyrgyzstan), aruuke7171@gmail.ru

Members of the editorial board

Akaev A.A. – Candidate of Political Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science at Osh State University (Kyrgyzstan), askarakaev71@mail.ru

Akmatov O.S. – Candidate of Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science, Osh State University (Kyrgyzstan), sarytaiovich64@gmail.ru

Akunov A.A. - Doctor of Political Science, Professor (Kyrgyzstan), aakunov@gmail.com

Bekboev A.A. - Doctor of Philosophy, Professor (Kyrgyzstan), baa140156@mail.ru

Gabdulina K.G. – Doctor of Sociological Sciences, Professor (Kazakhstan), astanauniver@mail.ru

Zhorobekov Zh.Zh. - Doctor of Political Science, Professor (Kyrgyzstan), saytiev@ahoo.com

Kasabekov S.A. – Doctor of Philosophy, Professor, Eurasian Law Academy named after D.A. Kunaev (Kazakhstan), s_kasabekov@mail.ru

Mendibaev N. – Doctor of Sociological Sciences, Professor (Kyrgyzstan), nyrabek@rambler.ru

Mukasov S.M. - Doctor of Philosophy, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic, mykasov1@mail.ru

Murzakmatov A.K. – Candidate of Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science, Osh State University (Kyrgyzstan), suzak70@mail.ru

Panov A.I. – Doctor of Political Science, Professor (Russia), evrazia@mirbis.ru

Reimov R.M. – Candidate of Philosophy, Associate Professor, Karakalpak State University named after Berdakh (Uzbekistan), rustem.reimov66@gmail.com

Sharipova E.K. – Doctor of Philosophy, Professor of Osh State University (Kyrgyzstan), e.sharipova_kg@mail.ru

МАЗМУНУ
Содержание
Contents

ФИЛОСОФИЯ / PHILOSOPHY

Базаркулова Т.А., Эшеналиева Д.Т., Акаев А.А.
Жарандык коом идеясынын тарыхый-философиялык өнүгүүсү 1

Юлдашев Ф.А.
Гармония потребностей и интересов в информационном обществе (на примере деятельности молодежи) 12

ИСКУССТВО / ART

Арапов А.Р., Калил уулу А.
Музыканын негизги функциялары 19

Ысмайылов М.З., Мамазаиров М.Л., Эсенбай уулу Б.
Көркөм өнөр сабактарын уюштуруунун максаттары, шарттары, методдору жана принциптери жөнүндө..... 25

Боронбаев А.Ж., Вдовкина А.Д.
Значение музыкальной школы в развитии культуры Кыргызстана 31

Инамбекова А.И., Абдрашит уулу Н.
Бірдоо эрежелерине багыт берүүнүн ыкмалары..... 39

Арапов А.Р., Маматалиева Г.Т.
Заманбап маданияттагы массалык музыканын ролу..... 46

Калыбеков А.И.
Музыка инсандын социалдык-коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү фактору катары 53

Раимберди кызы П., Бердикулова Н.М., Максыетова Г.Т.
Трансформациялык кийимдеги инновациялар жана тенденциялар 59

Таабалды кызы А., Абдигапар кызы Г.
XX кылымдагы кыргыз искусствосунун өнүгүү тарыхы 66

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 1-11

ФИЛОСОФИЯ

УДК: 65 (0843-16)

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_1](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_1)

ЖАРАНДЫК КООМ ИДЕЯСЫНЫН ТАРЫХЫЙ-ФИЛОСОФИЯЛЫК ӨНУГҮҮСҮ

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОЕ РАЗВИТИЕ ИДЕИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL DEVELOPMENT OF THE IDEA OF CIVIL SOCIETY

Базаркулова Тазагуль Амановна

Базаркулова Тазагуль Амановна

Bazarkulova Tazagul Amanovna

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

taza-80@mail.ru

Эшеналиева Дунуякан Туратбековна

Эшеналиева Дунуякан Туратбековна

Eshenaliyeva Dunuyakan Turatbekovna

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

dikastal@mail.ru

Акаев Аскар Абдыраимович

Акаев Аскар Абдыраимович

Akaev Askar Abdyraitovich

саясий и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.полит. н., доцент, Ошский государственный университет

Associate Professor, Osh State University

Askarakaev71@mail.ru

ЖАРАНДЫК КООМ ИДЕЯСЫНЫН ТАРЫХЫЙ-ФИЛОСОФИЯЛЫК ӨНҮГҮҮСҮ

Аннотация

Бул макалада автор жарандык коом идеясынын тарыхый-философиялык өнүгүүсү туурасында кеп кылат, андан тышкары анда айтылгандай, жарандык коомдун мыйзамдары мыйзам чыгаруу бийлиги тарабынан белгиленет жана бүтүндөй коомду жана ар бир инсанды өзүнчө сактоого жана өнүктүрүүгө багытталган. Жарандык коомдун ичинде мыйзамдардын сакталышын көзөмөлдөө жана анын тышкы саясий кызыкчылыктарын камсыз кылуу, тиешелүүлүгүнө жараша, аткаруу жана федералдык бийлик тарабынан чакырылган. Бул эки бийлик тең мыйзам чыгаруу бийлигинен алынган, ага баш ийген. Акыркысы, жарандык коомдун бардык мүчөлөрүнүн кызыкчылыктарын билдирип, өкүлчүлүктүү мүнөзгө ээ. Бирок ал элдин ишенимин актоону токтотсо, аны жок кылышы же алмаштырышы мүмкүн. Көрүнүп тургандай, Дж. Локк Аристотелдин мамлекеттеги бийликти бөлүштүрүү жана жарандык коомдогу жеке менчиктин ролу жөнүндө идеяларын иштеп чыккан.

Ачык сөздөр: жарандык коом, коомдук илимдер, эволюция, мамлекет, саясат, идеал, статус, рух, үй-бүлө.

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОЕ РАЗВИТИЕ ИДЕИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В этой статье автор говорит об историко-философском развитии идеи гражданского общества, кроме того, в ней говорится, что законы гражданского общества устанавливаются законодательной властью и направлены на сохранение и развитие общества в целом и каждого человека в отдельности. Контроль за соблюдением законов в гражданском обществе и обеспечение его внешнеполитических интересов призваны осуществлять исполнительная и федеральная власти соответственно. Обе эти власти были взяты из законодательной власти, которой они подчинялись. Последний имеет репрезентативный характер, выражая интересы всех членов гражданского общества. Но если он перестанет оправдывать доверие людей, он может уничтожить или заменить его. Как видите, Дж. Локк развил идеи Аристотеля о разделении власти в государстве и роли частной собственности в гражданском обществе.

Ключевые слова: гражданское общество, общественные науки, эволюция, государство, политика, идеал, статус, дух, семья.

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL DEVELOPMENT OF THE IDEA OF CIVIL SOCIETY

Abstract

In this article, the author talks about the historical and philosophical development of the idea of civil society, in addition, it says that the laws of civil society are established by the legislature and are aimed at preserving and developing society as a whole and each individual. The executive and federal authorities, respectively, are called upon to monitor compliance with laws in civil society and ensure its foreign policy interests. Both of these authorities were taken from the legislative branch to which they were subordinate. The latter has a representative character, expressing the interests of all members of civil society. But if he stops justifying people's trust, he can destroy or replace it. As you can see, J. Locke developed Aristotle's ideas about the division of power in the state and the role of private property in civil society.

Keywords: civil society, social sciences, evolution, state, politics, ideal, status, spirit, family.

Киришүү. Коомдук илимдердин көптөгөн тармактары жарандык коомду жана анын идеялык эволюциясын изилдейт. Бул көйгөйгө өзгөчө көңүл буруу философияда колдонулат, анткени түшүнүк анын чөйрөсүндө пайда болгон. Философиялык теориялар, адатта, алардын тарыхый өнүгүшүнүн жана генезисинин контекстинде талданат. Жарандык коомдун идеялары Платон, Аристотель жана Цицерон сыяктуу байыркы грек ойчулдарына таандык тарыхый-философиялык тамырларга ээ, алар жарандык коом түшүнүгүн алдын ала билишкен.

Антикалык философиянын классиги Платон жарандык коом түшүнүгүн колдоно элек, анын үстүнө, анын эмгектеринде мамлекеттин эч кандай конкреттүү аныктамалары да жок. Ошого карабастан, анын мамлекет, коом жана жаран жөнүндөгү идеялары жарандык коом “теориясынын калыптанышынын башталышы болгон. Платон мамлекеттин пайда болушу, алардын муктаждыктарын канааттандыруу зарылчылыгы менен түшүндүрүлөт. Муктаждыктын көбүн сезип, көптөгөн адамдар чогуу жашоо жана бири-бирине жардам көрсөтүү үчүн чогулушат: мындай биргелешкен конуш жана бизге мамлекеттин атын алат...» (Платон, М., 1994, 116-б.).

Ошентип, философ мамлекетти бүдөмүк жана белгисиз көрүнгөн “биргелешкен конуш” деп аныктайт. Платондун айтымында, кемчиликсиз мамлекеттин идеалы жалпы жыргалчылыкка жетүү максатында адилеттүүлүктүн үстөмдүгүндө жатат. Анын пикири боюнча, идеалдуу мамлекеттеги ар бир жаран башкарууга катышып, коомдук эмгек бөлүштүрүү менен аныкталган социалдык статуска ылайык өз милдеттерин аткарат. Платон жарандардын социалдык теңсиздигин алардын табигый теңсиздиги менен түшүндүрөт, ага ылайык ар бир мүлк рухтун белгилүү бир бөлүгүнө туура келет. Рухтун түзүлүшүндөгү акылдуу, каардуу жана кумарлуу компоненттерди бөлүп көрсөтүү менен, ал коомду үч класска бөлөт: философ башкаруучулар, жоокерлер, дыйкандар жана кол өнөрчүлөр.

Кемчиликсиз мамлекеттин бар болушунун эң маанилүү шарттары мыйзамдар менен камсыз кылынган анын бардык жарандарынын тилектештиги жана биримдиги болуп саналат. Атактуу “мамлекет” диалогунда философ мындай деп жазат: “Мыйзам калктын кайсы бир катмарынын жыргалчылыгын эмес, бүтүндөй мамлекеттин жыргалчылыгын көздөйт. Бирде ишеним менен, бирде күч менен ал бардык жарандардын биримдигин камсыз кылып, алардын бири-бирине коом үчүн пайдалуу болгон деңгээлде өз ара пайдалуу болушун камсыздайт” (Платон, М., 1994, 301-б.). Жарандардын биримдиги мамлекеттин бүтүндүгүн камсыз кылат, ансыз жеке адам эч нерсе эмес. Качан гана ар бир жаран өз милдеттерин так аткаруу менен коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарына өзүн толугу менен баш ийдиргенде, жалпы жакшылыкка жетишүүгө болот. Көрүнүп тургандай, “бөлүк” жана “бүтүн” дилеммасын Платон “бүтүндүн” пайдасына чечип, аны философиянын тарыхындагы биринчи холизмдин өкүлдөрүнө ыйгарууга мүмкүндүк берет.

Эгерде Платондун ою боюнча, мамлекеттин пайда болушунун себеби адамдын муктаждыктарынын ар түрдүүлүгүнө байланыштуу коомдук эмгек бөлүштүрүү болсо, анда Аристотелдин ою боюнча, мамлекет “табигый пайда болуунун продуктусу” жана “табиятта бар нерсеге таандык” (Аристотель, М., 1983, 376-б.).

Аристотель өз эмгегинде “саясат” мамлекет жана коомдук уюм түшүнүгүн талкуулайт (Гаджиев К.С., М., 1991, 331-б.). Ал мамлекетти жалпы жыргалчылыкка жана адилеттүүлүккө жетүү үчүн адамдар чогулган коомдук түзүлүштүн бир түрү катары карайт. Бул контекстте ал коомдук организмдин эң жогорку формасы катары анын маанилүүлүгүн баса белгилеп,

“саясий жалпылык” түшүнүгүн киргизет (Аристотель, М., 1983, 376-б.). Аристотель коомдук түзүлүштүн ар кандай формаларын, анын ичинде үй-бүлөнү жана калктуу конушту, анын ою боюнча, мамлекет алдында турат. Ошентип, ал мамлекетти коомдук уюмдун примитивдүү формаларынан табигый өнүгүү катары көрөт. Мамлекет коомдук түзүлүштүн эң жогорку формасы деген бул идея Аристотелдин саясий философиясындагы эң маанилүү түшүнүктөрдүн бири болуп, андан кийин саясий ойдун өнүгүшүнө олуттуу таасирин тийгизген.

Грекче *politike* (жаран) деген сөздөн келип чыкканын, ал эми *koionia* которгондо “коом” дегенди билдирерин эске алсак, *politike koionia* сөзү “жарандык коом” дегенди билдирет. Көрүнүп тургандай, Аристотелдин жарандык коому саясий коом, же мамлекет болуп саналат. Платондун көз карашын карманып, Стагирит үй-бүлөнүн, айылдын жана мамлекеттин катышын бүтүн менен бөлүктүн катышы катары карайт. Үй-бүлө жана айыл мамлекеттин алдында тарыхый жарандардын жатаканасынын түрү катары, ага чейин пайда болгон. Бирок бөлүк менен бүтүндүн диалектикасынын контекстинде, мамлекет, үй-бүлө менен индивидден баштапкы бүтүн нерсе катары: “үй-бүлөгө жана ар бирибизге салыштырмалуу мамлекет табиятынан баштапкы: анткени бүтүн бөлүктөн мурун болушу керек”. Аристотелдин ою боюнча, мамлекеттен тышкары адам “айбан же кудай” болуп калат (Аристотель, М., 1983, 378-б.). Көрүнүп тургандай, анын бүтүндүк жана бөлүк катышында Платон сыяктуу эле, бүтүндөй мамлекетке артыкчылык берилет.

Бирок, Стагириттин бөлүктүн жана бүтүндүн диалектикасына болгон мамилеси устатынын көз карашынан кескин айырмаланат. Биринчиден, ал Платон биримдиктин, мамлекеттин бүтүндүгүнүн ролун ашыра айтууга туура эмес деп эсептейт, анткени мамлекеттин биримдигин бекемдөөгө дайыма умтулуу анын өлүмүнө алып келиши мүмкүн. Аристотелдин ишеними боюнча, мамлекеттин биримдиги Платон талап кылгандай абсолюттук эмес, салыштырмалуу болушу керек.

Стагирит Платондун мамлекетине каршы, анда бардыгы катуу жөнгө салынган жана бирдиктүү. Мамлекеттин биримдиги, философтун пикири боюнча, анын көптүгүндө жатат, жана алардын ортосундагы сапаттык жактан айырмаланган жана өзүн-өзү камсыз кылган элементтердин жыйындысы. Улуу грек ойчулу “мамлекет мамлекет тарабынан бир бүтүн болуп бириктирилген массив өзүн-өзү актай турган учурда жүзөгө ашырылат. Эгер өзүн-өзү калыптандырган мамлекет артык болсо, анда чоңураак абалга караганда биримдиктин аз даражасы артык” (Аристотель, М., 1983, 405-б.).

Экинчиден, Аристотель мамлекеттин жыргалчылыгын жана бактысын түшүнүүдө устатынан айырмаланат. Эгерде Платон бүтүндөй мамлекеттин бактысы үчүн сөзсүз түрдө анын айрым бөлүктөрүнүн бактысы болбосо, анда анын шакирти тескери көз карашта болгон. “Эгерде анын көпчүлүк бөлүктөрү же жок дегенде кээ бирлери бактылуу болбосо, бүт мамлекетти бактылуу кылуу мүмкүн эмес”, – деп жазат Аристотель (Аристотель, М., 1983, 414-б.). Ал бүтүндү жана бөлүктү түшүндүрүүгө диалектикалык мамиле кылат жана бүтүндү бөлүктөрдүн суммасы катары моралдык этикалык түшүнүү анын математикалык түшүнүгү менен бирдей эмес деп эсептейт. “Кантсе да, бакыт түшүнүгү жуп сан менен бир категорияга кирбейт: так терминдер болгондо сумма жуп санды түзүшү мүмкүн, бирок бакыт жөнүндө мындай болушу мүмкүн эмес. Эгер кароолчулар бактылуу болбосо, анда ким бактылуу?”, – дейт улуу философ (Аристотель, М., 1983, 414-б.).

Аристотель “мамлекет жашоо үчүн гана эмес, негизинен бактылуу жашоо үчүн жаратылган” деп эсептейт (Аристотель, М., 1983, 509-б.). *Politike koinonia* башкы максат- бул ар бир жарандын жыргалчылыгы жана бактысы жок мүмкүн болбогон жалпы жыргалчылыкка жана бакытка жетүү. Баарынын жыргалчылыгы, Стагириттин ишеними боюнча, адилеттүүлүк. Ал эми адилеттүү башкаруу укукка, мыйзамды сактоого негизделген. “Адилеттүүлүк түшүнүгү, – деп жазган ал, – мамлекет түшүнүгү менен байланыштуу, анткени адилеттүүлүктүн өлчөмү катары кызмат кылган укук саясий байланышты жөнгө салуучу норма болуп саналат” (Аристотель, М., 1983, 380-б.). Мындан көрүнүп тургандай, *politike koinonia* – бул этикалык жана саясий мазмунун синкреттик түрдө компоненттери бириктирилген категория.

Албетте, Аристотелдин жарандык коомдун түшүнүгү, анын азыркы түшүнүгү менен бирдей эмес, бирок, биздин пикирибиз боюнча, кээ бир окшоштуктар болушу мүмкүн. Стагирит боюнча, *politike koinonia* эң мыкты түрү катары саясаттын социалдык негизин жарандар, башкача айтканда, жер менчигине ээ, өз мамлекетин коргоого катышууга жана башкарууга укуктуу адамдар түзөт. Саясаттын маанилүү белгилери: мыйзамдын үстөмдүгү, жалпы жыргалчылыкка жана даанышмандыка умтулуу, жеке менчиктин болушу, орто таптын сандык үстөмдүгү, бийликтин мыйзам чыгаруу, административдик жана сот болуп үч бутакка бөлүнүшү.

Бүгүнкү күндө жарандык коомду калыптандыруунун эң маанилүү детерминанттары болуп укуктун үстөмдүгү, жогорку руханийлик жана адеп-ахлак, жеке менчик үстөмдүк кылуу менен менчиктин түрлөрүнүн көп түрдүүлүгү, орто таптагы коомдун социалдык түзүмүндө үстөмдүк кылуу саналат. Көрүнүп тургандай, оптималдуу мамлекеттик түзүлүш катары аристотелдик саясаттын айрым өзгөчөлүктөрү азыркы жарандык коомдун маанилүү белгилери менен окшош. Бирок эскертүү керек: байыркы демократия чектелген жана көбүнчө азчылык болгон жарандарга гана жеткиликтүү болгон (“мамлекет – эркин адамдардын шериктештиги”) (Аристотель, М., 1983, 456-б.).

Ошентип, Аристотель мамлекет жөнүндөгү окуусунда жарандык коомду калыптандыруунун саясий, экономикалык, социалдык жана адеп-ахлактык жактан руханий өбөлгөлөрүн маңызы боюнча түзгөн.

Байыркы грек философиясынын классиктеринин идеяларын Рим ойчулу Цицерон иштеп чыккан. Анын жардамы менен *politike koinonia* латын тилиндеги *societas civilis* жарандык коом деп атала баштаган. Аристотелдин артынан Рим философу *societas civilis* пайда болуусунун биринчи себеби “чогуу жашоого тубаса муктаждык” деп эсептейт (Цицерон, М. Т., М., 1994, 20-б.). Жарандык коомдун пайда болушунун дагы бир себеби, адамдардын ортосунда макулдашууга жетишүү болгон. “Бирок макулдук менен байланышкан көптөгөн адамдар болбосо, жарандык коом деген эмне?”- римдик ойчул өзүнүн суроосуна жооп берет (Цицерон, М. Т., М., 1994, 20-б.). Жарандык коомдун *societas civilis* туундусу, анын энчиси – бул мамлекет. *res publica* термини Цицерондун убагында бүткүл коом колдонгон темага карата колдонулган. “Мамлекет жөнүндө” диалогунда Цицерон мындай деп жазат: “жалпы байлык, жарандык коомчулуктун байлыгы” (Цицерон, М. Т., М., 1994, 20-б.). Ушундан улам, Цицерондо “жарандык коом” жана “мамлекет” түшүнүктөрү дал келген эмес деген тыянак чыгарууга болот.

Жогоруда айтылгандардан улам, мамлекеттин болушунун зарыл шарты-бул жарандык коомдун бардык мүчөлөрү аткарган мыйзамдын үстөмдүгү. Жарандардын мыйзамда белгиленген укуктары бардык жарандар үчүн бирдей болууга тийиш. Бул мамлекет тарабынан камсыз кылынат. Мамлекеттин өзү “жалпы укук тартиби” дегенди билдирет. Ошентип, Цицерон, биринчиден, мамлекет менен жарандык коомдун ортосунда жакшы чек койду, экинчиден, мамлекеттин келишимдик теориясынын идеяларын алдын ала айтты, үчүнчүдөн, Платонду конструктивдүү сындады, ошентсе да анын идеалдуу мамлекет жөнүндөгү окуусунда “жарандыктын акылга сыярлык негиздерин көрө алды” (Цицерон, М. Т., М., 1994, 47-б.) тактап айтканда, мамлекеттүүлүктүн укуктук негиздери.

Ошентип, байыркы философтордун коом жана мамлекет жөнүндөгү окуулары “жарандык коом” түшүнүгүн калыптандыруунун идеялык теориялык негизи болуп калды. Бул түшүнүккө алар тарыхый доордун теориясынын жана практикасынын өнүгүү деңгээлине байланыштуу өздөрүнүн мазмунун киргизгени менен, негизинен жарандык коом жана мамлекет түшүнүктөрүн аныкташкан, бирок анда жарандык коомдун заманбап мүнөздөмөлөрүнүн башталышын көрүүгө болот.

Жарандык коом идеясынын эволюциясынын кийинки этабы Жаны мезгилде башталат жана өнөр жайдын өнүгүшү, капиталисттик коомдук мамилелердин пайда болушу менен байланыштуу. Бул мезгилде жарандык коом үчүн үч негизги теориялык позиция пайда болот – англо-америкалык, француз жана немис. Көпчүлүк изилдөөчүлөрдүн айтымында, Жаны мезгилде “жарандык коом” түшүнүгүн биринчилерден болуп англис философу материалист Т.Гоббс колдонгон. “Табигый жана саясий мыйзамдардын элементтери”, “жаран жөнүндө” жана “Левиафан, же чиркөө жана жарандык мамлекеттин формасы жана күчү” аттуу эмгектеринде англис материалисти коомдун, мамлекеттин жана инсандын көйгөйлөрүн карайт.

Гоббс Платондун табигый теңсиздик постулатына жана Аристотелдин адамдын коомдук жандык катары тезисине каршы чыккан. Англис философу бардык адамдар табиятынан бирдей жана биригүүгө умтулбайт деп ишенет. “Табигый”, жаратылыш абалындагы адамдардын тең укуктуулугу жана өзүмчүлдүгү аларды “баарына каршы согуш”, “жакырчылык, жийиркеничтүү, жалгыздык, жапайычылык, наадандык” деп айыптайт (Гоббс, Т., М., 1989, 373-б.). Бирок өзүн-өзү сактоо инстинкти аларды коомдук келишим түзүүгө жана “табигый абалдан”, “жарандык абалга” өтүүгө түртөт. “Ушундай жол менен түзүлгөн биримдик мамлекет же жарандык коом деп аталат”, – деп жазат Т.Гоббс өзүнүн “жаран жөнүндө” (Гоббс, Т., М., 1989, 373-б.) аттуу эмегинде.

Гоббстун ою абоюнча, мамлекеттин эң жакшы түрү монархия болушу мүмкүн экенин эске алганда, ал абсолюттук монархия түрүндөгү автократиялык саясий режимге ыктаган. Ал эми америкалык саясат таануучулар К.Фридрих менен З.Б.Бжезинскийдин адилет ишеними боюнча мамлекеттин мындай теориясы мыйзам үстөмдүгү принцибине туура келбеген (Фридрих, К. Т, Режим доступа: ravroz.ru/files/friedrichbrzezinski.pdf). Мындан көрүнүп тургандай, “жарандык коом” термини англис философунда анын азыркы түшүнүгүнө карама-каршы келген мааниге ээ болгон. Гоббс жарандык коому мамлекеттен башка эч нерсе эмес. Ал эми акыркысы инсанды толугу менен өзүнө сиңирет.

Т.Гоббстун идеяларын анын замандашы Дж. Локк тарабынан өнүктүрүлгөн. Дж.Локк Т.Гоббс сыяктуу эле, жарандык коом табигый абалдан социалдык келишимдин натыйжасында

пайда болгон деп эсептеген. Эки философ тең табигый абалда бардык адамдар толугу менен эркин жана бирдей экенин белгилешкен. Бирок, эгерде Гоббс адамдардын табигый абалын “баарына каршы согуш”, “ар бир адамга каршы согуш” деп мүнөздөсө, анда Локктун табигый абалы “...тынчтыктын, жакшы ниеттин, өз ара жардамдын жана коопсуздуктун абалы” (Локк, Дж. М., 1988, 272-б.). Локк “коом” жана “жарандык коом” түшүнүктөрүн айырмалайт. Ал коом, адамдардын жыйындысы катары, дагы эле табигый абалда болгон деп эсептейт. Бул күйөөсү менен аялы, ата-энеси жана балдары, кожоюну жана кызматчысынан турган коом болгон (Локк, Дж. М., 1988, 307-б.).

Локк жарандык коомдун төмөнкүдөй аныктамасын берет: “бир бүтүнгө бириктирилген жана жалпы белгиленген мыйзам жана сот мекемеси бар жана алардын ортосундагы талаш-тартыштарды чечүү жана кылмышкерлерди жазалоо бийлиги бар адамдар жарандык коомдо болушат...” (Локк, Дж. М., 1988, 272-б.). Локктун жарандык коому бейтарап сот катары кызмат кылат,” туруктуу эрежелерди, калыс жана бардык тараптар үчүн бирдей болот” (Локк, Дж. М., 1988, 272-б.).

Англис философунун сөзү менен айтканда, “адамдарды мамлекетке бириктирип, өздөрүн өкмөттүн бийлигине өткөрүп берүүнүн эң чоң жана негизги максаты - алардын мүлкүн сактап калуу” (Локк, Дж. М., 1988, 334-б.). Менчик астында Локк мүлктү гана эмес, адамдын жашоосун жана эркиндигин да түшүнгөн. Коом жарандык (*societas civilis*) деп аталып калган, анткени анын негизи мамлекет (*societas civilis*) болуп саналат, анын негизги максаты-жамааттын башка мүчөлөрү, анын ичинде мыйзам чыгаруу бийлиги тарабынан ар бир жарандын өмүрүнө, эркиндигине жана мүлкүнө кол салуудан коргоо. Адамдын мүлкү, анын эмгегине негизделген, жарандык коомдун негизи болуп саналат жана ага эч ким кол салууга укугу жок. Локк жарандык коом мүлккө ээ болгон эркин жарандар бар жерде жана качан гана бар экенине ишенет.

Жарандык коомдун мыйзамдары мыйзам чыгаруу бийлиги тарабынан белгиленет жана бүтүндөй коомду жана ар бир инсанды өзүнчө сактоого жана өнүктүрүүгө багытталган. Жарандык коомдун ичинде мыйзамдардын сакталышын көзөмөлдөө жана анын тышкы саясий кызыкчылыктарын камсыз кылуу, тиешелүүлүгүнө жараша, аткаруу жана федералдык бийлик тарабынан чакырылган. Бул эки бийлик тең мыйзам чыгаруу бийлигинен алынган, ага баш ийген. Акыркысы, жарандык коомдун бардык мүчөлөрүнүн кызыкчылыктарын билдирип, өкүлчүлүктүү мүнөзгө ээ. Бирок ал элдин ишенимин актоону токтотсо, аны жок кылышы же алмаштырышы мүмкүн. Көрүнүп тургандай, Дж. Локк Аристотелдин мамлекеттеги бийликти бөлүштүрүү жана жарандык коомдогу жеке менчиктин ролу жөнүндө идеяларын иштеп чыккан.

Кээ бир изилдөөчүлөр буга чейин эле жалган экенин ойду айтышкан. Локк жарандык коом менен мамлекеттин бөлүнүшүнүн айрым негиздери пайда болгон, муну анын “башкаруу жөнүндө эки трактат” китебиндеги айрым сөздөр далилдеп турат (Коэн, Дж. Л., М., 2003, 136-б.). Чындыгында, аталган авторлор менен макул болуп, англис философунда жарандык коом менен мамлекетти айырмалоо тенденциясы белгиленип жаткандыгын белгилей кетүү керек. Бирок, жалпысынан, Гоббстун салтына ылайык, Локк жарандык коом жана мамлекет түшүнүктөрүн да аныктайт. Бирок жарандык коом-Локк мамлекети мурунку жарандык коомдон түп-тамырынан айырмаланат. Т.Гоббстун жарандык коому - бул мамлекеттик кызыкчылыктарды кайтарган жана абсолюттук бийликке ээ болгон кудуреттүү Левиафан. Дж.

Локктун пикиринде жарандык коом-бул адилеттүүлүктү, тартипти жана мүлктү коргоону камсыз кылган бейтарап соттун бир түрү.

Либерализмдин негиздөөчүлөрүнүн бири катары, Дж. Локк эркиндикти жана инсандын укуктарын жогорку жарандык баалуулуктар деп жарыялаган. Табигый, ажыратылгыс эркиндиктер жана укуктар менен катар, ар бир жаран жарандык укуктарга да ээ, алардын эң негизгиси мыйзам чыгаруу бийлигин тандоо укугу жана ага ишеним көрсөтпөө укугу болуп саналат. Гоббс болсо табигый эркиндиктерди четке какпастан, кулдан айырмаланып, ар бир жарандын жалгыз жарандык эркиндиги деп мекендештерге эмес, мамлекетке гана кызмат кылуу мүмкүнчүлүгүн атайт: “ар кандай башка эркиндик жарандык мыйзамдардан тышкары жана башкаруучуларга гана таандык” (Гоббс, Т., М., 1989, 370-б.).

Локк кемчиликсиз мамлекетте мыйзам өкүм сүрүшү керек деп ишенет, анын алдында мыйзам чыгаруучулардын өзүнө чейин бардыгы бирдей. Ал эми мурункусунун көз карашы боюнча, монархтын атынан чыккан жогорку бийлик мыйзамдардан жогору турат, ал эми калган субъекттер аларды так аткарууга милдеттүү. Акырында, эгерде Гоббс жеке адамдар өз мүлкүнүн абсолюттук ээси боло албайт деп эсептесе, анткени жеке менчик мамлекеттин бийлигине таандык болсо, анда Локк үчүн жарандардын менчиги жарандык коомдун жашоосунун зарыл шарты болуп саналат жана аны эч ким, анын ичинде мамлекет да тартып алууга укугу жок.

Либералдык салттар Дж. Локктун жарандык коомду түшүнүүсүн шотландиялык философ А. Фергюсон уланткан. Ал 1767-жылы жарык көргөн “жарандык коомдун тарыхынын тажрыйбасы” аттуу китебинде тарыхый процесстин логикасын түшүнүүгө аракет кылат жана адамзат коомунун өнүгүү тарыхын карайт. Ойчул адамзаттын тарыхый өнүгүүсү аң-сезимдүү эмес, стихиялуу процесс деп эсептейт жана анын натыйжасы “белгилүү бир элементтин өзөгүнө эптеп байкалаарлык болушунун натыйжасы” болушу мүмкүн (Фергюсон, А., М., 2000, 191-б.). Бул жерде, биз көрүп тургандай, Фергюсон материянын өзүн-өзү уюштуруусу жөнүндө синергетикалык идеяларды күткөн.

Шотландиялык философ адам баласы табиятынан ар дайым биримдикке умтулуп, жамааттарда жашаганына жана коом адамдын иш-аракетинин толук натыйжасы (Фергюсон, А., М., 2000, 36-б.). Шотландиялык ойчул үч баскычты бөлүп көрсөтөт: жапайычылык, варварчылык, цивилизация: коомдун өнүгүшүнө жеке менчиктин өнүгүү даражасына жараша. Ал өзүнүн атактуу эмгегинде алгачкы коомдун жапайылары мүлк менен али тааныш эмес экенин, варварларда мүлк мурунтан эле пайда болгонун, бирок ал мыйзамдар менен бекитиле электигин белгилейт. Акыры, коомдук өнүгүүнүн жыйынтыктоочу стадиясында жеке менчик мыйзам менен таризделет жана бул коомдун цивилизациялуулугунун негизги көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат. Буга байланыштуу Фергюсон мындай деп жазат: “Бул талаа меники болот: мен аны урпактарыма өткөрүп берем” деп биринчи айткан адам жарандык укуктун жана саясий институттардын негиздөөчүсү болгонун билген эмес” (Фергюсон, А., М., 2000, 189-б.).

Философ өзүнүн чыгармасында азыркы коомду бардык жаман иштери жана карама-каршылыктары менен сүрөттөйт жана ошол эле учурда кемчиликсиз жарандык коомдун образын тартат. Өз доорундагы коомду коммерциялык деп атап, Фергюсон мындай коомдо “улуулуктун зарыл шарты-байлык” (Фергюсон, А., М., 2000, 189-б) экенин кандайдыр бир терс басымы менен баса белгилейт. (Фергюсон, А., М., 2000, 279-б.). Жеке адамдар байлыкка

умтулууда өздөрүнүн меркантилдик кызыкчылыктарын көздөшөт жана бара-бара бири-биринен жана бүтүндөй коомдон обочолонуп, өздөрүнүн жакшы адеп-ахлактык сапаттарын жана жарандык сезимин жоготушат. Ошентип, коммерциялаштыруунун тескери таасири моралдык регрессия жана коомдун деградациясы болушу мүмкүн.

Шотландиялык ойчул үчүн “жарандык коом” түшүнүгү саясий эмес, экономикалык жана этикалык категория деп ойлошот. “Жарандык коомдун улуу максаты-жеке адамдардын бактысы: анткени аны түзгөн мүчөлөрдүн ар бири бактысыз болсо, коом кантип бактылуу боло алат?”- деп жазат ал (Фергюсон, А., М., 2000, 107-б). Жеке адамдын бактысы өзүнүн табигый күчүн жана талантын, адеп-ахлактык сапаттарын туура колдонуудан, ошондой эле “өзүн жамааттын мүчөсү катары көрсөтүүдөн” жана жалпы жыргалчылыкка жетүүгө умтулуудан турат (Фергюсон, А., М., 2000, 72-б). Жарандык коомдогу индивид-бул белгилүү бир социалдык статуска жана ага ылайыктуу артыкчылыктарга ээ, өз укуктарын жана эркиндиктерин билген жана коомдун башка мүчөлөрүнө урмат-сый менен мамиле кылган адам. “Жарандык коомдун көйгөйлөрүн чечүү бир гана нерсени камтыбайт” бийликти колдонуу таланты, акылмандык, ынандыруу күчү” болуу абзел, - дейт Фергюсон (Фергюсон, А., М., 2000, 386-б.).

Инсандын экономикалык эркиндигин Фергюсон бир жагынан менчик укуктарын бекемдөө жана коргоо, экинчи жагынан ага кылмыш жасоого тыюу салган чектөөлөрдүн болушу деп түшүнөт. Көрүнүп тургандай, Фергюсон эркиндик көйгөйүнө диалектикалык мамиле жасап, эркиндик белгилүү бир укуктардын болушу гана эмес, коомдо белгиленген мыйзамдарды сактоо зарылдыгы экендигин белгилейт. Ошол эле учурда эркиндик – бул жогорудан келген кандайдыр бир белек эмес, жарандык коомдун мүчөлөрүнө алар болгону үчүн эле автоматтык түрдө бериле турган нерсе эмес, “ар бир адам өзү үчүн коргоого даяр болушу керек болгон укук” (Фергюсон, А., М., 2000, 372-б.). Бул жеке адам активдүү жарандык позицияны ээлегенде гана мүмкүн болот.

Мамлекеттик башкаруунун эң маанилүү принциби катары Фергюсон бир адамдын же органдын колундагы бийликти монополизациялоого мүмкүндүк бербеген текшерүүлөр жана тең салмактуулуктар системасынын бар экендигин туура жарыялаган. Ошентип, А. Фергюсон жарандык коом- бул жеке менчикти мыйзамдуу бекемдөө менен бирге пайда болгон цивилизациялуу коом. Мындай коомдун маанилүү белгиси болуп бардык мамилелерди коммерциялаштыруу жана мамлекет менен тыгыз байланыш саналат. Жарандык коомдун башкы субъектиси болуп белгилүү бир укуктарга жана милдеттерге ээ болгон, өзүнүн жеке кызыкчылыктарын коргогон жана жалпы жыргалчылыкка жетишүүгө умтулган жарандар эсептелет.

Британ философторунун салтын англис тектүү америкалык агартуучу Т. Пейн иштеп чыккан. Ал жарандык коом мамлекетке чейин пайда болгон жана өз ара көз карандылыкка жана жарандардын кызыкчылыктарына негизделген тынчтык мамилелери үстөмдүк кылган табигый социалдык абал деп ырастаган. Кандайдыр бир учурда “милдет жана сүйүү сезимдери алсырай баштайт” жана тартип менен адилеттүүлүктү сактоо максатында адамдар сүйлөшүп, мамлекет түзүшөт (Пейн, Т., М., 1959, 22-б). Т. Пейн философтордун биринчиси мамлекет менен жарандык коомду кескин түрдө карама – каршы коет: “коом биздин муктаждыктарыбыз менен, ал эми өкмөт биздин жамандыктарыбыз менен түзүлөт: биринчиси биздин жыргалчылыгыбызды оң импульстарга бириктирип, экинчиси терс, жамандыктарыбызды

ооздуктайт. Бири жакындашууга, экинчиси араздашууга үндөйт (Жапаралиев, 2023, 119-120-б.).

Ошондуктан, коом кандай гана абалда болбосун, жакшылык, өкмөт жана эң жакшы нерсе – зарыл болгон жамандык, эң жаман учурда-чыдагыс жамандык” (Пейн, Т., М., 1959, 21-б.). Агартуучунун пикири боюнча, мамлекет коомдогу ачык консенсустун натыйжасында пайда болгондо гана мыйзамдуу деп эсептелет. Анын үстүнө мамлекеттин алдында анын түзүлүшүн мыйзамдаштырган конституция турат. Америкалык ойчул мамлекет элге кызмат кылып, аны эл өзү жаратышы керек деп эсептеген. Ошондуктан, оптималдуу мамлекеттик түзүлүш, анын пикири боюнча, өкүлчүлүктүү демократия болгон.

Англис жана америкалык философтордон кийин француз агартуучулары жарандык коомдун көйгөйлөрүнө чоң көңүл бурушкан. Ошентип, Ш. Монтескье жарандык коомду тарых философиясынын позициясынан караган. Жарандык коом табигый абалдан, үй-бүлөдөн жана тарыхый убакыттан кийин тарыхый өнүгүүнүн натыйжасында пайда болот. Табигый абал, Монтескье боюнча, кастык эмес, тынчтыктын абалы. Тынчтыкка умтулуу - бул “адамдын табигый мыйзамы” (Монтескье, Ш. Л., М., 1955, 7-б.). Адамдын дагы бир маанилүү табигый мыйзамы-бул коомдо жашоону каалоо. Адамдар коомго аралаша баштаганда, алардын ортосунда атаандаштык жана согуш башталат, анын алдын алуу үчүн мыйзамдарды орнотуу зарыл. Философ өзү бул жөнүндө мындай деп жазган: “табигый абалда адамдар бирдей төрөлүшөт, бирок алар бул теңдикти сактай алышпайт; коом аны алардан тартып алат жана алар мыйзамдардын аркасында гана тең болуп калышат” (Монтескье, Ш. Л., М., 1955, 107-б.).

Эркиндик жөнүндө сөз кылып жатып, француз философу анын үч түрүн аныктаган: философиялык, саясий жана жарандык. Философиялык эркиндик, Монтескье боюнча, “биздин эркибиздин тоскоолдуксуз көрүнүшүндө” болгон (Монтескье, Ш. Л., М., 1955, 178-б.). Жарандык эркиндик – бул “мыйзамдар уруксат берген нерселердин бардыгын жасоо укугу” (Монтескье, Ш. Л., М., 1955, 145-б.). Ал эми “эркиндик саясий биздин коопсуздугубузда, же жок дегенде биздин коопсуз экенибизге болгон ишенимибизде” турат (Монтескье, Ш. Л., М., 1955, 178-б.). Саясий эркиндик, Монтескьенин ишеними боюнча, бийликти мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бийлигине бөлүштүрүү жана алардын ортосундагы тең салмактуулуктун реалдуу системасы болгондо гана мүмкүн болот.

Дагы бир француз агартуучусу Жан-Жак Руссо жарандык коом адамзаттын тарыхый өнүгүү этаптарынын биринде пайда болгон деп эсептеген. “Адамдар ортосундагы теңсиздиктин келип чыгышы жана негиздери жөнүндө дискурс” аттуу эмгегинде философ адамзат тарыхын коомдо үч социалдык төңкөрүш болгон теңсиздиктин прогрессивдүү өнүгүшү катары көрсөткөн. Биринчи төңкөрүштөн кийин урууларга бириккен үй-бүлөлөр пайда болот. Социогенездин бул алгачкы мезгилин ал адамзат тарыхынын “Алтын доору” деп атаган, анда адамдар эркин, бактылуу жана көз карандысыз болгон. Руссонун экинчи төңкөрүшү жеке менчиктин пайда болушуна жана натыйжада эгалитаризмдин жоголушуна жана жарандык коомдун түзүлүшүнө байланыштуу. Жарандык коомдун пайда болушун ал мындайча түшүндүрөт: “жер тилкесин биринчилерден болуп тазалаган: бул меники, ж. б. – жарандык коомдун чыныгы негиздөөчүсү болгон” (Руссо, Ж.-Ж., М., 1998, 106-б.).

Ж. -Ж. Руссо жеке менчиктин пайда болушу адамдардын теңсиздигине алып келди деп ишенет, анда коом тынчтык жана социалдык теңдик абалынан согуш жана чыр абалына өттү. Демек, жарандык коом коомдук келишим аркылуу мамлекетке айланат. Мамлекет коомдук

коопсуздукту жана жарандык эркиндикти камсыз кылышы керек. Бирок, азыркы мамлекет, агартуучу белгилегендей, экономикалык теңсиздикти биротоло ырастай, аны саясий теңсиздик менен толуктайт.

Ошентип, макаланын сонунда белгилей кетүүчү нерсе, жарандык коомдун идеясынын эволюциясы тарыхый жана концептуалдык-теориялык жактан бири-бири менен байланышкан ар кандай социалдык философиялык парадигмалардын ырааттуу өзгөрүшү катары кызмат кылат. Жалпысынан алганда, алардын бардыгы жарандык коомдун классикалык чечмелөөсүн билдирет, ага ылайык жарандык коомдун башкы субъектиси инсан болуп саналат, анын өзгөчөлүктөрү ой жүгүртүү жөндөмү, эрк эркиндиги жана ажыратылгыс табигый укуктар бар. Бул мүнөздөмөлөр жарандык коомдун негизги институттары болгон ар кандай ассоциациялардын жана жамааттардын кызыкчылыктарынын жалпылыгына негизделген билим берүүгө өбөлгө түзөт. Жарандык коомдун мындай жоромолдорунун келип чыгышы коомдук келишимдин ар түрдүү теориялары болгон.

Колдонулган адабияттар

1. Платон. Государство [Текст] / Платон // Платон. Собр. соч.: в 4-х т. – М., 1994. – Т. 3. 79-420 -бб.
2. Аристотель. Политика [Текст] / Аристотель // Аристотель. Соч.: в 4-х т. – М., 1983. – Т. 4. 376-644-бб.
3. Гаджиев, К. С. Гражданское общество и правовое государство [Текст] / К. С. Гаджиев // Мировая экономика и междунар. отношения. – 1991. – № 9. 5- 18-бб.
4. Цицерон, М. Т. Диалоги [Текст] / М. Т. Цицерон. – М.: Ладомир: Наука, 1994. – 224 б.
5. Гоббс, Т. О гражданине [Текст] / Т. Гоббс // Гоббс Т. Соч.: в 2-х т. – М.: Мысль, 1989. – Т. 1. 270-506-бб.
6. Фридрих, К. Тоталитарная диктатура и автократия [Электронный ресурс] / К. Фридрих, З.Б. Бжезинский. – Режим доступа: pavroz.ru/files/friedrichbrzezinski.pdf. – Загл. с экрана
7. Локк, Дж. Два трактата о правлении [Текст] / Дж. Локк. // Локк Дж. Соч.: в 3-х т. – М., 1988. – Т. 3. 137-405-бб.
8. Жапаралиев Ш. Хабермас и интернет: обратная трансформация публичной сферы в эпоху новых медиа? Мировая экономика и международные отношения, 2023, т. 67, № 7, сс. 118-126. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2023-67-7-118-126>. EDN: JXNOPG.
9. Фергюсон, А. Опыт истории гражданского общества [Текст] / А. Фергюсон; пер. с англ. И. И. Мюрберг; под ред. М. А. Абрамова. – М.: РОССПЭН, 2000. – 389 б.
10. Пейн, Т. Избранные сочинения [Текст] / Т. Пейн; пер. с англ. А. С. Богомолова [и др.]. – М.: Изд-во АН СССР, 1959 – 421 б.
11. Монтескье, Ш. Л. О духе законов [Текст] / Ш. Л. Монтескье // Монтескье Ш.Л. Избранные произведения / общ. ред. и вступит. ст. М. П. Баскина.– М., 1955. 163-734-бб.
12. Руссо, Ж.-Ж. Рассуждение о происхождении и основаниях неравенства между людьми [Текст] / Ж.-Ж. Руссо // Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты: пер. с фр. – М., 1998. 51-150-бб.

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 12-18

ФИЛОСОФИЯ

УДК: 101.1.8.3

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_2](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_2)

**ГАРМОНИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ И ИНТЕРЕСОВ В ИНФОРМАЦИОННОМ
ОБЩЕСТВЕ (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДЕЖИ)**

МААЛЫМАТ КООМУНДАГЫ МУКТАЖДЫКТАРДЫН ЖАНА КЫЗЫКЧЫЛЫКТАРДЫН
ГАРМОНИЯСЫ (ЖАШТАРДЫН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН МИСАЛЫНДА)

HARMONY OF NEEDS AND INTERESTS IN THE INFORMATION SOCIETY (ON THE
EXAMPLE OF YOUTH ACTIVITIES)

Юлдашев Фаррух Абдурахманович

Юлдашев Фаррух Абдурахманович

Yuldashev Farrukh Abdurakhmanovich

старший преподаватель, Ферганский государственный университет

улук окутуучу, Фергана мамлекеттик университети

Senior Lecturer, Fergana State University

ГАРМОНИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ И ИНТЕРЕСОВ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДЕЖИ)

Аннотация

В этой статье раскрыты социально-философские аспекты обеспечения гармонии потребностей и интересов в информационном обществе. Цель исследования состоит в раскрытии философской сущности и специфических аспектов гармонии потребностей и интересов в деятельности молодежи в информационном обществе с точки зрения социальной философии.

Ключевые слова: молодежь, общественная жизнь, потребность, мировоззрение, развитие, личность, информационное общество.

**МААЛЫМАТ КООМУНДАГЫ
МУКТАЖДЫКТАРДЫН ЖАНА
КЫЗЫКЧЫЛЫКТАРДЫН ГАРМОНИЯСЫ
(ЖАШТАРДЫН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН
МИСАЛЫНДА)**

**HARMONY OF NEEDS AND INTERESTS IN THE
INFORMATION SOCIETY (ON THE EXAMPLE OF
YOUTH ACTIVITIES)**

Аннотация

Бул макала маалымат коомунда керектөөлөрдүн жана кызыкчылыктардын гармониясын камсыз кылуунун социалдык-философиялык аспектилерин ачып берет. Изилдөөнүн максаты – социалдык философиянын көз карашынан алганда маалымат коомундагы жаштардын ишмердүүлүгүндөгү керектөөлөр менен кызыкчылыктардын гармониясынын философиялык маңызын жана конкреттүү аспектилерин ачып берүү.

Abstract

This article reveals the socio-philosophical aspects of ensuring harmony of needs and interests in the information society. The purpose of the study is to reveal the philosophical essence and specific aspects of the harmony of needs and interests in the activities of youth in the information society from the point of view of social philosophy.

Ачык сөздөр: жаштар, коомдук турмуш, муктаждык, дүйнө тааным, өнүгүү, инсан, маалымат коому.

Keywords: youth, social life, need, worldview, development, personality, information society.

Введение

Происходящие в мире глобализационные процессы формируют, являющееся основой информации и знания, информационное общество, приводят к возникновению поколения, стремящегося удовлетворить в процессе человеческой деятельности материальные интересы и потребности, потерявшее свой национальный облик, готовое использовать любую идею для достижения своей цели. Обеспечение гармонии потребностей и интересов в обществе делает актуальным исследование политических, групповых, нравственных форм интересов, связанных с удовлетворением определенных потребностей людей, и духовных интересов. Обострение различных социально-политических проблем, изменение идеологической картины мира в XXI веке вызывают необходимость исследовать философские аспекты потребностей и интересов в социальной деятельности, принимая во внимание свойственные глобальному развитию особенности. Определены приоритетные направления реформ, направленных на формирование социально-экономических, политико-правовых и научно-просветительских основ дальнейшего повышения благосостояния народа, безусловного обеспечения прав и интересов человека, стабильного гражданского общества на основе принципа «Во имя чести и достоинства человека»¹. Формирование мировоззрения человека осуществляется через его активность в обществе, его стремление к новаторству и уверенность в себе. Это, в свою очередь, побуждает каждого человека действовать через чувство корысти, потребности что-то делать, удовлетворять свои потребности. Труд явился реальной силой, изменяющей жизнь природы и общества, главным условием формирования и прогрессивного развития человека, важнейшей основой организации общественных отношений между людьми. В результате его целей и видений наблюдаются потребности человека в виде самоактивации, потребности в уважении себя и других, потребности в любви и принадлежности, потребности в безопасности. Интересы человека формируются годами и проявляются вместе с интересами общества и людей.

Вопрос о потребности изучался путем изучения жизнедеятельности людей, живших в древности. Ранние люди удовлетворяли свои потребности, взаимодействуя друг с другом. Социальная коммуникация и цели служили для формирования конкретных потребностей. Например: в жизни были такие потребности, как выживание, сотрудничество с другими людьми, поддержание отношений, объединение сообщества, получение и передача информации, стремление познать мир и себя, природу и воображение. Желание и потребность организовать мир по своим представлениям древние греки создавали через понятия, присущие людям. Согласно труду Платона «Законы», «у людей есть три потребности и желания». Когда все это правда, рождается добро. В первую очередь человек испытывает потребность в еде и питье, страстях и телах, которые появляются с рождения². Итак, по этому мнению, в основном исследуются естественные и биологические потребности. «Потребность и интерес проявляются и реализуются деятельностью человека»³. На самом деле человеческая активность проявляется в миропонимании, связи человека с миром, совести, ответственности за человеческие действия и поступки.

¹ О Стратегии развития Нового Узбекистана на 2022 — 2026 годы. – <https://lex.uz/docs/5841077>

² Платон «Законы». -Ташкент: «Поколение нового века», 2010. - стр. 201.

³ Сильвестрова Т.Я. Генезис и сущность общественных потребностей: Авт. дисс. докт. фил. наук. –Россия: Чебоксары, 2006. –С.13.

Среди потребностей важное значение имеют потребности духовные, они прежде всего реализуются в результате стремления к познанию и просвещению, нравственным, эстетическим взглядам, отношениям, то есть мировоззрению и познанию сущности бытия. Отсюда видно, что человеческое поведение и практическая деятельность рассматриваются через потребность. Поэтому необходимо воспитать в человеке здоровую потребность. Следовательно, потребность – это объективная необходимость субъекта, испытывающего потребность в чем-либо для поддержания своей жизнедеятельности. Обязанности, интеллект, ответственность, идеалы, которые непосредственно участвуют в управлении мыслями и действиями человека, действиями и ситуациями, гармонично отражаются с социальной средой. Однако «человек тесно связан с обществом в силу своих потребностей»⁴. Первая социальная потребность человека – это потребность в знании, образовании и обучении. Такие потребности создаются сознательными и культурными слоями общества как условие существования и выживания человечества и прививаются молодежи. По происхождению потребности делятся на естественные и культурные типы. К естественным потребностям относятся продукты питания, утоление жажды, половое влечение, сон, стремление к свежему воздуху, к культурным относятся предметы быта, удовлетворяющие естественные потребности, средства общения с другими людьми посредством труда, способы установления культурных отношений, способы межличностного общения, социальная жизнь. В число вещей, которые изменились, входят такие вещи, как обучение и получение опыта. Социально-экономические потребности возникают на основе спроса на материальные блага и услуги, необходимые людям для жизни, работы и жизнедеятельности. В этом процессе прежде всего подчеркивается⁵, что желание человека является важным условием удовлетворения его потребностей.

Интересы человека формируются годами и проявляются вместе с интересами общества и народа. У каждого есть свой личный интерес, как у члена семьи, интерес на уровне своей семьи, трудового коллектива, интерес к стране, где он живет как гражданин этой страны, член общества. Интерес, связанный с удовлетворением конкретных потребностей, делится на материальные и духовные интересы. Духовные интересы, в свою очередь, делятся на политические, групповые и нравственные типы. Интересы возникают, когда удовлетворяются определенные потребности. Исходя из этого, можно сказать, что там, где нет нужды, нет и интереса. Интересы основываются на социальной системе, установках и принципах, определяющих их создание и реализацию, наряду с условиями и ценностями, удовлетворяющими потребности. Безвозмездных процентов быть не может. Поэтому интерес и потребность изучаются как явления, близкие друг другу. Сегодня для обеспечения интересов народа в нашем обществе мы мобилизуем «все наши силы и возможности для выполнения задач, поставленных в новую эпоху, на новом этапе нашего развития, в процессе диалога с народом и интересы человека»⁶. У каждого молодого человека также есть человеческие потребности. Его потребность создает его место в обществе, его личный интерес. Для этого человек живет в своей семье, работает в общине. Каждая бригада объединяет разнорабочих этой бригады, при этом предприятие ведет дела отдельно от других. Каждый человек как

⁴ Коноплева Н. А. Человек и его потребности в рыночной модели культуры. Уч. пособие. –Москва: 2020. - С.18.

⁵ Беляев И. А. Целостность человека в аспекте взаимосвязи его способностей и потребностей. Монография. — Оренбург: ОГИМ, 2011. - С.360.

⁶ Мирзиёев Ш. М. Одобрение наших людей – это высшая оценка нашей деятельности. Том 2. -Ташкент: Узбекистан, 2018. -стр. 416

гражданин своей страны представляет национальный интерес, национальный интерес указывает на общую цель всего народа. Интересы имеют объективный и субъективный вид, при этом объективность интересов представлена объективностью потребностей, с другой стороны, интерес выступает как интерес каждого субъекта. Интересы также являются общественными, с одной стороны, и частными, с другой. Причина общности интересов в том, что, прежде всего, каждый человек живет и работает в определенной семье, стране и, более того, на планете Земля. При изучении характера и содержания потребностей необходимо учитывать их исследование в разных областях. С этой точки зрения потребность можно назвать «потребностью», «необходимостью», «потребностью», «потребностью», а также «выгодой», «доходом», «выгодой»⁷. Согласно диссертации, закон проявления потребностей человека заключается в том, что все они непрерывно растут и дополняют друг друга по содержанию.

Достижения в области информации, информационного общества и окружающей среды, а также всех технологий и производства, развития напрямую связаны с благосостоянием человека. Актуальным является исследование сущности информационного общества и информационного процесса, его специфики, сегодня информационные ресурсы напрямую связаны с межгосударственным конфликтом, реализацией геополитических целей, защитой и сохранением национальных интересов в этом процессе. Беспрецедентное развитие информационных технологий формирует в мире всеобъемлющее информационное общество. Информационное общество - «источник производства зависит от технологий сбора знаний, обработки информации и передачи информации, а развитие общества основано на знаниях и информации»⁸. Его отличительной особенностью является то, что информация и знания играют для них важную роль как системные ценности, определяющие характер всех перманентных изменений, переходов во взаимоотношениях, коммуникациях и устройстве современного общества. «Информационное общество – это общество, занимающееся формированием, созданием, хранением, обработкой и реализацией на международном рынке совокупности информации, особенно ее высшей формы, совокупности мирских знаний общественно-экономических работников, представителей науки и культуры»⁹. Некоторые проблемы, связанные с информационным обществом Ф.Махлуп, Т.Умесао, Ю.Хаяси, Д.Белл, Дж.Гэлбрейт, П.Друкер, М.Кастельс, У.Ростов, А.Тоффлер, Ф.Вебстер, Б.Исследуемые такими учеными, как Готард, основное внимание уделяется исследованию идеи глобального информационного общества, и выявляются противоречивые взгляды на общественное развитие различной сложности. Важно формировать инновационное мышление молодежи в условиях информационного общества. Исследователь Н.Садиков своих трудах освещает влияние информатизации на формирование морально-психологического облика молодежи и констатирует, что «информированное общество возникло на историческом этапе развития цивилизации на основе концепции постиндустриального общества, а его ядром являются

⁷ Якшликов Ж. Я., Мухаммадиев Н. Э. Национальная идея – стратегия развития. Монография. -Ташкент: «Фан», 2017. - стр. 65

⁸ Гаффарова Г. Г'. Философско-методологические основы генерации информации в сложных системах: Автореф. Дисс.я. фейк.ф.д. – Ташкент, 2019. – С.24.

⁹ Абдумаликов А. Формирование информационной культуры личности в гражданском обществе. Монография. - Ташкент: Наука, 2016. -стр. 60; Жапаралиев Ш. Хабармас и интернет: обратная трансформация публичной сферы в эпоху новых медиа? *Мировая экономика и международные отношения*, 2023, т. 67, № 7, сс. 118-126. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2023-67-7-118-126>. EDN: JXNOPG.

информация и знание»¹⁰. Поэтому информационное общество – это прежде всего общество, основанное на производстве, хранении, обработке и представлении информации, ее высшей форме знания. В информационных системах общества информационные системы защищают ресурсы от человеческой силы и интеллекта до природных ресурсов.

Информатизация, с одной стороны, разрушает и уничтожает некоторые профессии, с другой стороны, создает потребность в новых профессиях. Также компьютеризация приводит к формированию нового типа рациональности, в частности превращает человека в более техносферный элемент. При этом само собой разумеется, что каждая страна должна выработать свою политику, включающую вопросы вхождения в мировое разделение труда и самостоятельного развития в сфере информации. Защита жизненно важных интересов людей и общества, в свою очередь, важна для защиты от информационных угроз. Сегодня информация «стала инструментом, влияющим на человеческое мышление, поворачивающим жизнь и судьбу человечества в лучшую или худшую сторону»¹¹. Поэтому целесообразно дать молодому поколению представление об информационных угрозах, разъяснить, что «информационная угроза - это совокупность условий и факторов, угрожающих жизненно важным интересам личности, общества и государства в информационном поле»¹². В нашей стране одной из главных задач является дать надлежащее образование молодому поколению и воспитать его в духе национальных ценностей, позаботиться об его духовной зрелости. Человек и его жизнь, свобода, труд, деятельность, нравственность должны рассматриваться как высшая ценность. В то же время продвижение в обществе религиозных и научных ценностей, глубокое изучение древних корней нашей богатой истории, обладателями какого великого наследия мы являемся, служит пониманию нашей национальной идентичности. Вот почему необходимо воспитывать молодежь в духе национальных и общечеловеческих ценностей, овладевать современными знаниями и профессиями, становиться людьми, верными Родине.

В заключение, человеку важно использовать информацию, дающую положительные результаты в информационном пространстве, оставлять позади полезные для себя и общества знания, т. е. Человек есть существо, обреченное на мышление. Поэтому только мысль возвышает человека от статуса биологического существа. Но еще одним досадным осложнением глобализации является отсутствие идей и легкомыслие, которое заставляет человечество жить легкой жизнью, пренебрегать моральными ценностями, предаваться удовольствиям, находить богатство без тяжелого труда и наблюдать такие пороки, как равнодушие. В такой ситуации актуальными становятся проблемы защиты молодежи от чужеродных идей, способных оказать негативное влияние, и важно регулярно анализировать информацию в информационной среде, вырабатывать мнения об информации и знаниях. В целях обеспечения гармонии потребностей и интересов молодежи в их деятельности, учиться, удовлетворять и развивать свои потребности в информации, правильно использовать информацию, повышать потребность потребностей в жизни общества, изучать, анализировать

¹⁰ Садиков Н. Информатизация и формирование духовно-психологического облика молодежи. – Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ, №4, 2007. –С.5.

¹¹ Мухаммад Амин Яхё. Защита от сетевых угроз. – Ташкент: «Моварауннахр», 2016. – стр. 206.

¹² Ёзиева У. Педагогические условия защиты от информационной угрозы. Монография. -Ташкент: «Академнашр», 2016. - Б.25.

и применять потребности к жизни для достижения прогресса и совершенства. Желательно создать лабораторию социологических исследований.

Литература

1. Абдумаликов А. Формирование информационной культуры личности в гражданском обществе. Монография. -Ташкент: Наука, 2016. -стр. 60.
2. Беляев И. А. Целостность человека в аспекте взаимосвязи его способностей и потребностей. Монография. — Оренбург: ОГИМ, 2011. - С.360.
3. Гаффарова Г. Г'. Философско-методологические основы генерации информации в сложных системах: Автореф. Дисс.я. фейк.ф.д. – Ташкент, 2019. – С.24.
4. Ёзиева У. Педагогические условия защиты от информационной угрозы. Монография. - Ташкент: «Академнашр», 2016. - Б.25.
5. Жапаралиев Ш. Хабермас и интернет: обратная трансформация публичной сферы в эпоху новых медиа? *Мировая экономика и международные отношения*, 2023, т. 67, № 7, сс. 118-126. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2023-67-7-118-126>. EDN: JXNOPG.
6. Коноплева Н. А. Человек и его потребности в рыночной модели культуры. Уч. пособие. –Москва: 2020. - С.18.
7. Мирзиёев Ш. М. Одобрение наших людей – это высшая оценка нашей деятельности. Том 2. -Ташкент: Узбекистан, 2018. -стр. 416
8. Мухаммад Амин Яхё. Защита от сетевых угроз. – Ташкент: «Моварауннахр», 2016. – стр. 206.
9. О стратегии развития Нового Узбекистана на 2022 — 2026 годы. – <https://lex.uz/docs/5841077>
10. Платон «Законы». -Ташкент: «Поколение нового века», 2010. - стр. 201.
11. Садиков Н. Информатизация и формирование духовно-психологического облика молодежи. – Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ, №4, 2007. –С.5.
12. Сильвестрова Т.Я. Генезис и сущность общественных потребностей: Авт. дисс. докт. фил. наук. –Россия: Чебоксары, 2006. –С.13.
13. Якшликов Ж.Я., Мухаммадиев Н. Э. Национальная идея – стратегия развития. Монография. -Ташкент: «Фан», 2017. - стр. 65

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 19-24

ИСКУССТВО

УДК: 78.05

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_3](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_3)

МУЗЫКАНЫН НЕГИЗГИ ФУНКЦИЯЛАРЫ

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ МУЗЫКИ

BASIC MUSIC FUNCTIONS

Арапов Алтынбек Рысбекович

Арапов Алтынбек Рысбекович

Arapov Altynbek Rysbekovich

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

altynbekarapov9898@gmail.com

Калил уулу Арген

Калил уулу Арген

Kalil uulu Argen

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

МУЗЫКАНЫН НЕГИЗГИ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Аннотация

Бул макалада музыкалык искусствонун негизги функцияларынын инсанга тийгизген таасирлери анализге алынды. Андан сырткары музыкага таандык функциялардын ортосундагы айырмачылыктар ачылып берилди.

Ачык сөздөр: функция, маданият, эстетика, чыгармачылык, энергия, баалуулук, гармония.

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ МУЗЫКИ

Аннотация

В данной статье анализируется влияние основных функций музыкального искусства на человека. Кроме того, были выявлены различия между функциями, связанными с музыкой.

BASIC MUSIC FUNCTIONS

Abstract

This article analyzes the influence of the main functions of musical art on a person. In addition, differences were identified between music-related functions.

Ключевые слова: функция, культура, эстетика, творчество, энергия, ценность, гармония.

Keywords: function, culture, aesthetics, creativity, energy, value, harmony.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Музыка, искусствонун бир түрү катары өзүнө таандык функциялары бар жана ал бир тармактуу системаны билдирип турат. Музыкалык маданият, жалпысынан маданият сыяктуу эле, маанилүү социалдык-психологиялык ролду ойнойт. Ал жалпы коомго багытталып, адамдын руханий жактан калыптанышынын негизги куралы болуп саналат. Музыка искусствосу түрдүү коомдук күчтөргө кызмат кылат жана ошол эле учурда адамды гумандаштырууда зор ролду аткарат же тескерисинче, андагы адамдык оң сапаттарды бурмалоонун кубаттуу каражаты катары да кызмат кылуусу мүмкүн.

Музыкалык искусствонун коомдун турмушу менен тыгыз байланышы үч аспектиде ишке ашырылат. Биринчиден, реалдуулукту чагылдырса, экинчиден, ага көркөм баа берип, үчүнчүдөн, адамдын коомдук турмушун өзгөртүп, чыгармачылык милдетин аткарат. Музыка, искусствонун башка түрлөрү сыяктуу эле, адамдын жашоосун рухийлештирип, андагы эстетикалык принциптерди активдештирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ. Ал адамдын күнүмдүк тиричилигин байытып гана калбастан, аны күнүмдүк турмуштан өйдө көтөрүп, адамдын жана коомдун руханий жашоосунун жогорку катмарын түзүүгө зор салым кошот. Музыканы жана анын маңызын түшүнүүдөгү чечүүчү учур анын өзгөчөлүгүн аныктоо болуп саналат, биринчи кезекте коомдун турмушунда аткарган функциялары менен аныкталат.

Бирок, искусство таануу музыканын жана жалпысынан музыкалык маданияттын функцияларынын проблемасына терең көңүл бурууда. Искусство таануучу А.Н. Сохор, музыканын негизги функциялары системалуу изилдөөгө алына электигин баса белгилеген¹. Бул маселе боюнча чехиялык изилдөөчү Я.Кресанектин “Музыканын коомдук функциясы” аттуу эмгегинде, автор музыканын алты функцияга бөлүп көрсөткөн: максаттуулук, монументалдык, маданий көңүл ачуу, субъективдүү экспрессия, программалоо жана инновация. Андан сырткары ал музыкалык функцияларды магиялык, интерпретациялык, этикалык-тарбиялык жана прикладдык деген түрлөрүн да сунуштаган². Музыка таануучулардын, ошондой эле музыканттардын арасында ушул күнгө чейин музыканын кайсы функциялары негизги деп эсептелиш керектиги боюнча бир пикир жок.

Музыканын функцияларын изилдөө Пифагордон жана философиялык ойдун пайда болушунан башталат. Аристотель музыканын функцияларын иерархияда (интеллектуалдык канааттануу, тарбиялоочу жана тазалоочу функциялар жана физиологиялык ырахат алуу) жайгаштырган. XX кылымдагы атактуу немис философу, композитор жана музыка таануучу Т.Адорно музыкалык өнөрдүн керектөө жана эстетикалык ырахат алуу сыяктуу функцияларын баса белгилеп, музыка индустриясын чагылдырган³. В.Н. Холопова төмөнкү функцияларды аныктайт: коммуникативдик, реалдуулукту чагылдыруу, этикалык, эстетикалык, канондук (канондоштуруу), эвристикалык, когнитивдик-агартуучулук, социалдык трансформациялык, инсандык трансформациялык⁴.

Ошондой эле музыкалык искусствонун өз алдынча өнүккөн маанилүү функциясын бөлүп

¹ Сохор, А. Н. Социальные функции искусства и воспитательная роль музыки [Текст] / А. Н. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки: в 3-х т. – Л., 1983. – Т. 3: Ст. и исслед. – С. 10-136.

² Каган М.С. Социальные функции искусства. Л.: Знание, 1978.-34 с.

³ Адорно, Т. В. Избранное: Социология музыки [Текст] / Т. В. Адорно. – М.: Университет. кн., 1999. – 445 с

⁴ Холопова, В. Н. Музыка как вид искусства. Музыкальное произведение как феномен [Текст] / В. Н. Холопова. – М.: Моск. консерватория науч.-творч. центр «Консерватория», 1994. – 261 с. с.

көрсөтүүгө болот – музыканын түрлөрүнө, жанрларына жана стилдерине бөлүнүшүн эске алуу менен «музыка – жаратылыш», «музыка – коом» ж.б.у.с. мамилелердин негизинде иш жүзүнө ашырылат. Бул функциялардын негизинде музыканын пайда болушун камсыз кылуучу дүйнөнүн жана адамдын эволюциялык процессинде адамдын аң-сезиминин өнүгүшү менен тыгыз байланыштуу экендигин белгилей кетүү керек. В.Н.Сарчуктун пикири боюнча «Эволюциянын негизги максаты – аң-сезимди өркүндөтүү»⁵.

Эгерде музыканын коомдогу өркүндөтүүчү функциясынын көрүнүшү жөнүндө сөз кыла турган болсок, биринчи кезекте музыканын инсанга тийгизген таасиринен улам, бул жерде ал эки негизги функцияга бөлүнөт: гармониялуу-өнүгүүчү жана коштоочу болуп⁶. Музыканын гармониялуу жана өнүктүрүүчү функциясы музыкалык искусствону адамды ар тараптуу – дене, акыл-эс жана рухий жактан тарбиялоонун каражаты катары пайдалануу менен байланышкан (бул функцияга жалпысынан искусствонун бардык функцияларын кошууга болот: когнитивдик, эвристикалык, коммуникативдик, эстетикалык, гедонисттик, социалдык-уюштуруучулук, тарбиялык ж.б.). Мында музыка окуу-тарбия иштеринин практикасында көптөн бери колдонулуп келгендиги боюнча кабар берип турат. Ал эми музыканын коштоочу функциясы музыканы прикладдык курал катары колдонуу менен байланышкан: медицинада, өндүрүштө, спортто ж.б.

Музыканын өркүндөтүү функциясы маданиятта, искусстводо жана түздөн-түз музыканын өзүндө да көрүнөт, ал кыймылдаган сайын күчөйт: маданият – искусство – музыка. Музыканын функциясынын ырааттуу өсүп жаткан мындай көрүнүшү адатта мазмунду толтуруу деп аталат. Бул функция маданияттын, искусствонун жана музыканын бир кыйла татаал, комплекстүү жана жогорку сапаттагы чыгармаларын түзүүдө толук өзүнүн жүзүн табат.

Музыкалык чыгарманы кабыл алуу байланыш мыйзамдары боюнча ишке ашат, анын иштеши эки каарман – автор жана угуучу менен чектелбестен, андан сырткары аткаруучуну талап кылат. Эң негизги инсан, албетте, композитор бойдон кала берет, бирок иш жүзүндө музыкалык чыгарманы адекваттуу кабыл алууда аны жараткандын чеберчилиги гана эмес, аткаруучунун кесипкөйлүгү жана угуучунун таланты да чоң роль ойнойт.

Угуучудан бир топ нерсе интеллектуалдык жөндөмдүүлүктөрүн мобилизациялоо, рухий ишмердүүлүктүн өзгөчө түрү, эстетикалык талант, турмуштук тажрыйба, эмоционалдык сезимталдуулук талап кылынат. Немис романтиги В.Г. Вакенродердин пикири боюнча «Музыка – рухтун эң жогорку көрүнүшү, эң таза элементи, андан көзгө көрүнбөгөн агымдан жандын эң терең кыялдары азык алат»⁷.

Коомдун руханий турмушунун өзгөчө чөйрөсү катары музыкалык маданияттын мазмунун жөн эле музыкага түшүрүү жеңил эмес. Бул жөн гана белгилүү бир жалпылыктын бир бөлүгү эмес – ал жалпысынан бир катар элементтерден турган маданият. Музыкалык маданият – бул бүткүл коомдун жана анын жеке өкүлүнүн турмушу. Музыкалык маданият ар бир конкреттүү доордун социалдык-маданий контекстине жогорку органикалык

⁵ Сарчук, В. Н. Эволюция сознания [Текст] / В. Н. Сарчук. – М.: Присцельс, 1997. – 63 с

⁶ Костюк, А. Г. О многообразии форм музыкального восприятия [Текст] / А. Г. Костюк // Материалы III Всесоюз. съезда о-ва психологов СССР: в 2-х т. – М., 1968. – Т. 1. Общая психология и психофизиология. – С. 130-132.

⁷ Вакенродер, В.Г. Фантазии об искусстве [Текст] / В.Г. Вакенродер; пер. С.С. Белокриницкой, В. В. Рогова. – М.: Искусство, 1977. – 263 с.

интеграцияланышы эсептелет. Болуп жаткан окуялардын майда-чүйдөсүнө чейин жана көлөкө түшүрүүдөгү сезимталдыгы жана тактыгы менен өзгөчөлөнүп, музыкалык маданият акырында көргөн, уккан, сезген жана башынан өткөргөн нерселердин жалпыланган көркөм, үн сүрөтүнө айланат.

Музыка идеяларды жана эмоцияларды чагылдырган күзгү гана эмес, ал адамга жана анын ички дүйнөсүнө таасир этүүчү өзгөчө күчкө жана күчтүү каражатка ээ. Искусствонун түрлөрүнүн бири болуу менен музыка өзүнө таандык бардык баалуулук, адеп-ахлактык, рухий сыяктуу көйгөйлөрдү чечүүгө аракет жасайт. Музыкалык маданият да маанилүү социалдык-психологиялык милдетти аткарып, жалпы коомго, инсанга багытталган, ал инсандын дүйнө таанымын калыптандыруунун куралы болуп саналат.

Музыканын негизги максаттарынын бири – адамдардын баарлашуусу, андан музыканын коммуникативдик функциясы келип чыгат. Музыка искусствосу аркылуу адамдар негизинен баарлашуунун жана өз ара түшүнүшүүнүн жоктугун компенсациялайт. Бул учурда сөз байланыштын өзгөчө түрү жөнүндө болуп жатат, анын негизги мазмуну эмоционалдык байланыш жана эмоционалдык эмпатия.

Жалпысынан айтканда, музыкалык чыгарманы кабыл алуу жеке баарлашуу, өзүн-өзү таануу, инсандын ички потенциалын ачууга багытталган. Музыка аркылуу башка бирөө менен эмес, өзү менен сүйлөшө аласың. Биз өзүбүз жөнүндө көп нерсени күнүмдүк жашоодо эмес, искусствого жана музыкага кайрылуу менен ачабыз. Бул дагы искусствонун негизги эстетикалык функциясын – жашоонун маңызын ачып берет. Көркөм каражат аркылуу анын ичиндеги сүрөтчүнүн ойгонушу менен адам көтөрүлөт.

Адабияттар

1. Сохор, А. Н. Социальные функции искусства и воспитательная роль музыки [Текст] / А. Н. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки: в 3-х т. – Л., 1983. – Т. 3: Ст. и исслед. – С. 10-136.
1. Каган М.С. Социальные функции искусства. Л.: Знание, 1978.-34 с.
2. Козубаев, О. О. Проблемы духовности в современной музыке / О. О. Козубаев, Д. А. Ыбразаков, Н. Н. Камбарова // Вестник Ошского государственного университета. – 2023. – № 1. – С. 170-178. – DOI: 10.52754/16948610_2023_1_21. – EDN: XIKOTG.
3. Нурбаев, А. С. Формирование духовной и музыкальной культуры современной личности / А. С. Нурбаев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 311-317. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_3_311. – EDN: BDMTDI.
4. Адорно, Т. В. Избранное: Социология музыки [Текст] / Т. В. Адорно. – М.: Университет. кн., 1999. – 445 с.
5. Холопова, В. Н. Музыка как вид искусства. Музыкальное произведение как феномен [Текст] / В. Н. Холопова. – М.: Моск. консерватория науч.-творч. центр «Консерватория», 1994. – 261 с. с.
6. Сарчук, В. Н. Эволюция сознания [Текст] / В. Н. Сарчук. – М.: Присцельс, 1997. – 63 с.
7. Костюк, А. Г. О многообразии форм музыкального восприятия [Текст] / А. Г. Костюк // Материалы III Всесоюз. съезда о-ва психологов СССР: в 2-х т. – М., 1968. – Т. 1. Общая психология и психофизиология. – С. 130-132.

8. Мурзакматов, А. К. Мектеп окуучуларында музыкалык кабыл алууну өнүктүрүү / А. К. Мурзакматов, К. Абдираим Уулу // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 1(1). – P. 49-54. – DOI: 10.52754/16948823_2023_1(1)_7. – EDN: CUAWLY.
9. Вакенродер, В.Г. Фантазии об искусстве [Текст] / В.Г. Вакенродер; пер. С.С. Белокрыницкой, В. В. Рогова. – М.: Искусство, 1977. – 263 с.
10. Жалалов, Э. И. Суфизм эстетикасындагы музыкалык искусствонун рефлексиясы / Э. И. Жалалов, О. Н. Назарова, Т. А. Карыбекова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 1(1). – P. 1-6. – DOI: 10.52754/16948823_2023_1(1)_1. – EDN: LVOLZI.

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 25-30

ИСКУССТВО

УДК: 37.036

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_4](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_4)

**КӨРКӨМ ӨНӨР САБАКТАРЫН УЮШТУРУУНУН МАКСАТТАРЫ, ШАРТТАРЫ,
МЕТОДДОРУ ЖАНА ПРИНЦИПТЕРИ ЖӨНҮНДӨ**

**О ЦЕЛЯХ, УСЛОВИЯХ, МЕТОДАХ И ПРИНЦИПАХ ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА**

**ABOUT THE GOALS, CONDITIONS, METHODS AND PRINCIPLES OF ORGANIZING FINE
ARTS LESSONS**

Ысмайылов Муктар Зулпукарович

Ысмайылов Муктар Зулпукарович

Ismailov Muktar Zulpukarovich

п.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.п.н., доцент, Ошский государственный университет

Associate Professor, Osh State University

Мамазаиров Мирлан Латипович

Мамазаиров Мирлан Латипович

Matazairov Mirlan Latipovich

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

Эсенбай уулу Баястан

Эсенбай уулу Баястан

Esenbai uulu Bayastan

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

Master's Student, Osh State University

КӨРКӨМ ӨНӨР САБАКТАРЫН УЮШТУРУУНУН МАКСАТТАРЫ, ШАРТТАРЫ, МЕТОДДОРУ ЖАНА ПРИНЦИПТЕРИ ЖӨНҮНДӨ

Аннотация

Макалa көркөм өнөр сабактарын окутуунун айрым методикалык маселелерине арналган. Окутуу процесстерин уюштуруунун негизги компоненттери анализделди. Көркөм өнөр сабактарынын мазмунун, максаттарын жана милдеттерин аныктоодо мугалим негизинен эмнелерди даана билүүгө тийиш деген суроолордун айланасындагы маселелер каралды. Мындан сырткары сабактын натыйжалуулугун анын баланын инсандык сапаттарынын калыптанышындагы өзгөрүүлөрдү аныктоо, аларды баалоо сыяктуу жагдайларга көңүл бурулду.

Ачкыч сөздөр: Принцип, метод, шарт, милдет, коллектив, адептүүлүк, эстетика, көндүмдөр.

О ЦЕЛЯХ, УСЛОВИЯХ, МЕТОДАХ И ПРИНЦИПАХ ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

ABOUT THE GOALS, CONDITIONS, METHODS AND PRINCIPLES OF ORGANIZING FINE ARTS LESSONS

Аннотация

Статья посвящена некоторым вопросам методики преподавания уроков изобразительного искусства. Проанализированы основные составляющие организации процессов обучения. Рассмотрены вопросы, связанные с тем, что должен четко знать учитель при определении содержания, целей и задач уроков изобразительного искусства. Кроме того, обращалось внимание на такие ситуации, как определение эффективности урока и изменения в формировании качеств личности ребенка.

Abstract

The article is devoted to some issues of methods of teaching fine arts lessons. The main components of the organization of learning processes are analyzed. Issues related to what a teacher should clearly know when determining the content, goals and objectives of fine arts lessons are considered. In addition, attention was paid to such situations as determining the effectiveness of the lesson and changes in the formation of the child's personality traits.

Ключевые слова: Принцип, метод, условие, долг, коллектив, мораль, эстетика, навыки.

Keywords: principle, method, condition, duty, team, morality, aesthetics, skills.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Көркөм өнөр сабактарын уюштуруу процесстеринин мыйзам ченемдүү маселелерин окуп үйрөнүү учурда актуалдуу. Окутуу жана тарбиялоо процессинин бардык негизги элементтеринин ичинен сабактын максаттарынын жана милдеттеринин оптималдуу вариантын туура тандап алууда мугалимдер өтө кыйналышат. Мугалимдер гана эмес мектеп жетекчилеринин, айрым методисттердин да бул маселе боюнча ачык түшүнүктөрү жок. Ошондуктан бул маселеге кененирээк токтолууга туура келет.

Көркөм өнөр сабактарынын максаттарынын жана милдеттеринин маанисин даана билбей туруп сабакты өткөрүүнүн методикасын, анын мазмунун жана анда аткарыла турган иш-аракеттердин багытын туура аныктоого болбойт. Эгерде мугалим сабактын максатын жана милдетин даана түшүнүп билсе, анда ал эч бир кыйынчылыкка, татаалдыкка карабастан сабакты өткөрүүгө ынтызар болуп, сабакта окуучулар жамаатынын ишин рационалдуу, жыйынтыктуу жана жыйнактуу уюштуруп өткөрүү жөндөмдүүлүгү пайда болот. Мындай учурда мугалим өзүнүн ден-соолугунун начар абалда болушун да, чарчагандыгын да, кыйналгандыгын да сезбей бүтүндөй берилүү менен сабакты окуучулар үчүн эң кызыктуу, эң натыйжалуу кылып өткөрө алат.

Жыйынтыктап айтканда, сабактын максатын жана милдетин түшүнүп билүү мугалимдин эркине да, сезимине да, акылына да таасир этип, аны чыгармачылык менен эмгектенүүгө ынтызар кылат.

Сабактын максаттарынын жана милдеттеринин мазмуну жөнүндө мугалим негизинен эмнелерди даана билүүгө тийиш деген суроо келип чыгат. Бул жөнүндө мугалим негизинен төмөнкү беш суроону жана аларга туура келүүчү жоопторду даана билүүсү зарыл.

1. Сабактын максаттары жана милдеттери деген эмне?
2. Сабактын кандай максаттары болот?
3. Сабактын максаттарын кандайча туура аныктоого болот?
4. Сабактын максаттарын план - конспектиде кандайча жазууга болот?
5. Сабактын максаттарын окуучуларга кандайча түшүндүрүп айтууга болот?

Мына ошентип, сабактын максаты деген эмне?

Жалпы кабыл алынган мааниде максат деген - бул белгилүү багытта эмгектенүүдөн күтүлүүчү натыйжалар жөнүндөгү түшүнүк. Сабак окутуу процессинде максат эки түрдүү иш-аракеттен мугалимдин иш-аракети менен окуучунун иш-аракетинен куралат. Сабактын максаты - бул сабак убагында мугалим менен окуучунун биргелешкен ишинин негизинде окуучу ээ боло ала турган болжолдуу натыйжа. Башкача айтканда, сабактын максаты - бул мугалимдин жетекчилиги астында бүткүл сабак процессинде окуучулар өздөштүрүүчү билиминин, алган тарбия-таалиминин, ээ болгон ой жүгүртүү амалынын натыйжасы.

Окутуу процессинде окуучулар жаратылыш, коом, техника ж. б. жөнүндөгү билимдерге ээ болушуп, андагы түшүнүктөрдү ж. б. өздөштүрүшөт.

Ал эми алган билимдерин иш жүзүндө колдонуу процессинде окуучулар интеллектуалдык жана практикалык билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болушат. Окуучуларда билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн калыптандырылышынан биз сабактын

билим берүүчүлүк максатын ачык көрө алабыз. Айрым учурда буларды сабактын дидактикалык максаттары деп аташат. Билимдерди өздөштүрүүгө гана байланышкан максаттарды окуу максаттары деп, ал эми билгичтиктерге жана көндүмдөргө байланышкан максаттарды практикалык максаттар деп аташат.

Окутуу процессинде окуучулар билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү өздөштүрүү менен бирге белгилүү даражада тарбияланат жана белгилүү даражада алардын психикалык касиеттери да өнүгөт. Демек, сабактын тарбиялоочулук жана өнүктүрүүчүлүк максаттары да өзгөчө маани- маңызга ээ. Сабактын тарбиялык максаттары - окуучулардын инсандык сапаттарын (адептүүлүк, эстетикалык, эмгектик ж. б.) калыптандырууга багытталат. Окутуу процессинде окуучулар ойлонууга, корутунду чыгарып, жалпылоо, себеп-натыйжа байланыштарын таба билүүгө, өзүнүн оюн аргументтүү далилдей билүүгө үйрөнүшөт, б. а. окуучулардын акылы, эрки, эмоциясы, таанып билүү кызыгуулары жана жөндөмдөрү өсүп-өнүгөт. Сабактын өнүктүрүүчүлүк максаттары мына ушулар менен аныкталат. Жөнөкөйлөтүп айтканда, окутуу (билим берүүчүлүк максаттарды ишке ашыруу): окуучу эмнени билүүгө тийиш? Ал кандай билгичтиктерге ээ болууга (эмнени иштей билүүгө) тийиш деген суроолорго жооп берет. Тарбиялоо (тарбиялоочулук жана өнүктүрүүчүлүк максаттарды ишке ашыруу): окуучу адамдык кандай сапаттарга ээ болууга тийиш? Ал эмне үчүн жана эмнеге каршы күрөшүүгө тийиш деген суроолорго жооп берет.

Сухомлинский мындай деген «окуу менен тарбиянын бардык мыйзам ченемдүүлүгүн жөнү жок таңуулай бере турган абстракттуу окуучу жок. Бардык окуучуларга окууда ийгиликтерге жеткирүүчү бирдей өбөлгө болбойт. Окуудагы ийгилик деген түшүнүктүн өзү өзүнчө бир салыштырмалуу нерсе: биринде ийгиликтеринин көрсөткүчү «беш», экинчисинде «үч» деген баа да чоң ийгилик болуп эсептелет», - деген сөздөрү бүгүнкү күндө да өтө актуалдуу деп эсептейбиз. Азыр мектептерде сапаттык көрсөткүч деген түшүнүккө таянып алып, окуучуларды жалаң «5» жана «4кө» окутабыз деген ураандар көбөйүп кетти. Мына ушул жерде улуу педагогдун айткандарын билим берүү системасына киргизишибиз керек экендигине ынана баштадык. Сухомлинскийдин окуучунун мектепте белгилүү бир билимдердин жыйындысын өздөштүрүүдө эмес, бул билим келечекте ага кандай пайдасы тиет жана кантип анын жан дүйнөсүндө жашайт деген суроолордун айланасындагы көз карашы таалим-тарбиядагы актуалдуу маселе экендиги ачыктан ачык көтөрүлө баштады. «Балдар окууда кездешкен кыйынчылыктардын бир себеби билим алуу алар үчүн көп учурда кыймылдаткыч күч болуп кала бергендигинде, «запас» катары чогулуп, ишке «салынбагандыгында», колдонулбай калып жаткандыгында (баарынан мурда жаңы билимге ээ болуу максаты үчүн) экендигине мен миң мертебе ишендим. Окуу- тарбия практикасында көп мугалимдер үчүн билүү деген түшүнүк коюлган түшүнүктөргө жооп берүүгө жароо дегенге жатат. Педагогика бул - билимди колдоно билүү дегендикке жатат», «Окуучунун билими көздөгөн акыркы максат эмес, каражат болушуна, ал ыймылсыз, жансыз жүккө айланбай, окуучунун акыл эмгегинде жашашына умтулгула», — деп баса көрсөткөн. Мугалимдер арасында кызыктуу сабак, кызыксыз сабак деген сөздөр көп айтылат. Бирок, кандай сабак кызыктуу деген суроолор ушул күнгө чейин толук ачылбай келет. Биздин оюбузча, Сухомлинскийдин бул боюнча аныктамасы туура болчудай дейбиз: «Сабак кызыктуу жүрүп жатат деген, бул демек, окуу, ой жүгүртүү окуучунун көңүлүнүн эргиши, толкундашы менен, ачылып жаткан чындыктын алдында таңдануу, кээде, ал түгүл, айраң калуу менен, өзүнүн акыл күчтөрүн баамдоо жана сезүү менен, чыгармачылык ырахат менен,

адамдын акыл-эси менен эркинин улуулугуна сыймыктануу менен коштолуп жүрүп отурат дегендикке жатат. Кызыгуунун булактарын окуучулардын өздөрүн ачышына, бул ачуулардан алар өз эмгегин жана ийгилигин сезишкендей болушуна умтулгула мунун өзү кызыгуунун маанилүү булактарынын бири болуп саналат. Активдүү акыл эмгегисиз окуучулардын кызыгуусу да, ыклас коюусу да ойго келбей турган нерсе». В. А. Сухомлинский педагогика илиминин калыптанышына опол тоодой эмгек педагогика илимны идеялары а практикалык жактан баа жеткис материал болуп эсептелинет.

Мына ошентип, биз сабактын максаттары менен милдеттерин окуучуларга түшүндүрүүнүн, сабактын мазмунун анын максаттары менен милдеттерине баш ийдирилишинин зарылдыктарын карап өттүк. Эми сабактын натыйжалуулугун анын баланын инсандык сапаттарынын калыптанышындагы өзгөрүүлөрдү аныктоо, баалоо маселелерине токтолобуз.

Сабактын билим берүү максаттарынын ишке ашырылышынын натыйжаларын төмөнкү үч суроо аркылуу аныктоого болот:

- а) өздөштүрүлгөн билимдердин окуучулар тарабынан туура кайталанышы (калыбына келтирилиши) - толуктугу;
- б) билимди өздөштүрүүнүн аң-сезимдүүлүгү (тереңдиги, тууралыгы);
- в) билимдерди типтүү (кеңири белгилүү) шарттарда жана типтүү эмес (жаңы) шарттарда пайдалана билүү - билгичтиги.

Билимдердин, билгичтиктердин, көндүмдөрдүн толуктугу, окуучулардын аң-сезимдүүлүгү, аракеттүүлүгү төмөнкү критерийлер аркылуу бааланат.

Эгерде окуучу: а) билимдердин, билгичтиктердин ж. б. бардык башкы элементтерин санап бере алса; б) алардын ар бирине аныктама бере алса; в) алардын негизги касиеттерин мүнөздөй алса, анда ага «5» (беш) деген баа коюлат.

Эгерде окуучу жогоруда көрсөтүлгөн белгилердин бардыгын билсе, бирок ал анча маанилүү эмес каталарды кетирсе, анда ага «4» (төрт) деген баа коюлат.

Эгерде (окуучунун жогоруда көрсөтүлгөн белгилердин ар бири жөнүндө жалпы гана түшүнүгү болсо жана оз каталыгын мугалимдин жардамы аркылуу оңдой алса, анда ага 3 (үч) коюлат.

Эгерде окуучунун жогоруда көрсөтүлгөн белгилердин ар бири жөнүндө түшүнүгү тайыз болсо, кетирген каталарын мугалимдин жардамы аркылуу да оңдой албаса, анда ага 2 (эки) коюлат.

Сабактын тарбиялык жана өнүктүрүүчүлүк максаттарынын ишке ашырылышынын натыйжалуулугу төмөнкү белгилер менен аныкталат:

- сунушталган билимдерге карата окуучулардын эмоционалдык реакциясы (оң, бирдей, тескери);
- окуучулардын көз караштарды жана идеяларды өздөштүрүү аларга баа берүү даражасы;
- окуучунун сабактагы окуу эмгегинин мүнөзү (тартиптүүлүгү, жолдошторуна

жасаган мамилеси ж. б.);

- тарбиялоого байланыштуу проблемаларды талкуулоодо окуучулардын айткандарынын жана реакциясынын мүнөзү;

- мугалимдин мактоосуна жана эскертүүсүнө карата реакциялары;

- окуучулардын мотивдери (предметке кызыгуусу, начар баа алып калам деп коркуусу, менменсинүүсү, өзүн өзү көрсөтүүгө аракеттенүүсү ж. б.);

- класста жолдоштук өз ара жардамдашуунун маанайы;

- окуучулар тарабынан логикалык операциялардын (анализдей билүү, жалпылай билүү, салыштыруу, конкреттештирүү ж. б.), өздөштүрүлүш деңгээли, окуучулардын окуп билим алуунун жалпы билгичтиктерин жана көндүмдөрүн (окуй билүү, жаза билүү, китеп менен иштөө ж. б.) өздөштүрүүсү;

- өз алдынча ой жүгүртүү жана өз алдынча аракеттенүү даражасы.

Эми биз сабакты жыйынтыктоо этабына токтолобуз. Көп учурда мугалимдер же сабакты жыйынтыкташпайт, же аны туура эмес жүргүзүшөт. Мисалы, сабакты жыйынтыктоону айрым мугалимдер анын орчундуу этаптарында жүргүзүлгөн иштерге мүнөздөмө берүү деп эсептешет. Чындыгында сабакты жыйынтыктоодо окуучулар ошол сабактан кандай билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болуп, эмнеге тарбиялангандыгы, алардын кайсы сапаттары өсүп-өнүккөндүгү сабактын планында белгиленген максат жана милдеттерге канчалык даражада туура келгендигине баа берилиш керек.

Адабияттар

1. Акматов Д. ж. б. Көркөм өнөр булагы: Бала бакчалардын тарбиячылары, башталгыч класстардын мугалимдери жана ата-энелер үчүн усулдук колдонмо. –Б.: «Педагогика». 2002.--120 б.
2. Адылбек Батыралиев “Педагогика” Жогорку жана орто окуу жайларынын педагогикалык адистиктеринин студенттери, магистранттары үчүн окуу куралы. Ош.2023.
3. Бекбоев И.Б., Алимбеков А.А. Азыркы сабакты даярдап өтүүнүн технологиясы. -Б.: “Бийиктик”. 2011.
4. Жамангулова К. У., Акматов Д. А. Көркөм өнөр: 6-кл.: Мугалим. үчүн методикалык колдонмо. – Б.: Билим-компьютер, 2018 –80 б.
5. Полотова, Г. Адамдын жан дүйнөсүн калыптоодогу искусствонун ролу / Г. Полотова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 94-99. – DOI: 10.52754/16948823_2023_2(2)_15. – EDN: TRFWDP.
6. Ысмайылов М. З. Биринчи класстын көркөм сүрөт өнөрү сабагын пландоонун болжолдуу иштелмелери.Усулдук колдонмо Ош 2012-ж.
7. Ысмайылов, М. З. Көркөм сүрөт өнөрү жана анын адам турмушундагы орду / М. З. Ысмайылов, М. Л. Мамазаиров, Н. И. Абдураимова // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Vol. 1, No. 4. – P. 384-392. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_4_384. – EDN: WFKYFC.

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 31-38

ИСКУССТВО

УДК: 781.7

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_5](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_5)

ЗНАЧЕНИЕ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В РАЗВИТИИ КУЛЬТУРЫ КЫРГЫЗСТАНА

КЫРГЫЗСТАНДЫН МАДАНИЯТЫН ӨНҮКТҮРҮҮДӨ МУЗЫКАЛЫК МЕКТЕПТИН
МААНИСИ

THE IMPORTANCE OF MUSIC SCHOOL IN THE DEVELOPMENT OF CULTURE OF
KYRGYZSTAN

Боронбаев Ажимамат Жусупович

Боронбаев Ажимамат Жусупович

Boronbaev Azhimat Zhusupovich

ф.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.ф.н., доцент, Ошский государственный университет

Associate Professor, Osh State University

azimamatb@gmail.com

Вдовкина Анна Дмитриевна

Вдовкина Анна Дмитриевна

Vdovkina Anna Dmitrievna

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

cerevkoanna38@gmail.com

ЗНАЧЕНИЕ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В РАЗВИТИИ КУЛЬТУРЫ КЫРГЫЗСТАНА

Аннотация

В данной статье обсуждается актуальная проблема естественного синтеза традиционной и современной музыки в Кыргызстане. Авторы подчеркивают важность сохранения и развития культурного наследия страны через совмещение традиционных элементов с современными тенденциями. Отмечается важность сохранения и передачи традиционных форм и жанров музыки. Особое внимание уделяется роли музыки в формировании музыкального вкуса у детей и ее значению в образовании и воспитании нового поколения. Статья исследует важнейшие аспекты развития музыкальной культуры Кыргызстана, сосредотачиваясь на роли композиторов в формировании музыкальной школы страны. К. Молдобасанов, П. Шубин, М. Бурштин и другие – играют ключевую роль в развитии музыкального образования и культуры страны. Их творчество и педагогическая деятельность не только вдохновляли молодых музыкантов, но и создавали прочные основы для развития музыкальной культуры. Статья также отмечает вклад других композиторов, чьи произведения и педагогическая деятельность важны для развития музыкальной школы в Кыргызстане.

Ключевые слова: национальная музыка, кыргызские композиторы, творчество, музыкальная школа, искусство.

КЫРГЫЗСТАНДЫН МАДАНИЯТЫН ӨНҮКТҮРҮҮДӨ МУЗЫКАЛЫК МЕКТЕПТИН МААНИСИ

THE IMPORTANCE OF MUSIC SCHOOL IN THE DEVELOPMENT OF CULTURE OF KYRGYZSTAN

Аннотация

Бул макалада Кыргызстандагы салттуу жана заманбап музыканын табигый синтезинин актуалдуу көйгөйү талкууланат. Авторлор салттуу элементтерди заманбап тенденциялар менен айкалыштыруу аркылуу өлкөнүн маданий мурасын сактоо жана өнүктүрүүнүн маанилүүлүгүн белгилешет. Музыканын салттуу формаларын жана жанрларын сактоонун жана өткөрүп берүүнүн маанилүүлүгү белгиленет. Балдардын музыкалык табитин калыптандырууда музыканын ролуна жана жаңы муунду окутууда жана тарбиялоодо маанисине өзгөчө көңүл бурулат. Макалада Кыргызстандын музыкалык маданиятын өнүктүрүүнүн маанилүү аспектилерин изилденип, өлкөнүн музыкалык мектебинин калыптанышындагы композиторлордун ролуна көңүл бурулган. Өлкөнүн музыкалык билимин жана маданиятын өнүктүрүүдө К.Молдобасанов, П.Шубин, М.Бурштин жана башкалар негизги ролду ойношот. Алардын чыгармачылыгы, мугалимдик ишмердүүлүгү жаш музыканттарды шыктандырып гана тим болбостон, музыкалык маданияттын өнүгүшүнө да бекем негиз түздү. Макалада Кыргызстандын музыкалык мектебинин өнүгүшүнө чыгармалары жана педагогдук ишмердиги маанилүү болгон башка композиторлордун да кошкон салымы белгиленген.

Ачкыч сөздөр: улуттук музыка, кыргыз композиторлору, чыгармачылык, музыкалык мектеп, искусство.

Abstract

This article discusses the current problem of the natural synthesis of traditional and modern music in Kyrgyzstan. The authors emphasize the importance of preserving and developing the country's cultural heritage through combining traditional elements with modern trends. The importance of preserving and transmitting traditional forms and genres of music is noted. Particular attention is paid to the role of music in the formation of musical taste in children and its importance in the education and upbringing of the new generation. The article explores the most important aspects of the development of the musical culture of Kyrgyzstan, focusing on the role of composers in the formation of the country's music school. K. Moldobasanov, P. Shubin, M. Burshtin and others play a key role in the development of music education and culture of the country. Their creativity and teaching activities not only inspired young musicians, but also created a solid foundation for the development of musical culture. The article also notes the contribution of other composers whose works and teaching activities are important for the development of the music school in Kyrgyzstan.

Keywords: national music, Kyrgyz composers, creativity, music school, art.

Введение

Актуальность: Науке хорошо известен системный процесс природы внутреннего мира человека. Исследования показали, что гармоничное развитие духовной жизни возможно только при взаимодействии различных её аспектов, при этом большую роль играет сфера эмоциональных переживаний. Музыка, как искусство, насыщенное эмоциями, обладает особым воздействием на человека. Постоянная связь с музыкой оказывает благотворное влияние на личности, делая эмоциональную чувственность более тонкой, глубокой и разнообразным и способствует развитию интеллекта, укреплению силы воли, расширению духовного интереса и формированию гуманистических качеств: доброта, отзывчивость, сострадание. Развивая эти качества у детей, музыка имеет все основания стать одним из основных предметов в учебном плане. Немаловажно, что музыка привлекательна для всех, особенно для молодежи, в отличие от интереса к другим областям знаний, который часто ограничен лишь практической необходимостью [1, с. 160; 7; 8].

Музыка в Кыргызстане играет значительную роль в формировании культурной и национальной идентичности, а также в повседневной жизни людей. Она является неотъемлемой частью кыргызской культуры и истории, отражая богатство традиций и образ жизни народа. Музыкальная культура Кыргызстана богата и разнообразна, и одним из важнейших аспектов её развития является формирование музыкального образования.

Материалы и методы

Система расширенного музыкального образования. В 1987 году сотрудники сектора эстетики Института философии и права АН Киргизской ССР совместно с кандидатом искусствоведения – К. Надыршиной, а также силами опытных педагогов-инструменталистов В. Бондаренко и В. Тюшканова, разработали специальные учебные программы и методические рекомендации. В рамках системы расширенного музыкального обучения предусматривалась апробация новых дисциплин одновременно во всех классах, что создавало музыкальную атмосферу и вовлекало всю студенческую аудиторию в учебный процесс. В методологии использовались принципы выдающихся педагогов-музыкантов XX столетия, таких как К. Орф, З. Кодай, П. ван Хауве, а также ценный опыт педагогов-новаторов по общеобразовательным дисциплинам, таких как С. Лысенкова, Ф. Шаталов, Ш. Амонашвили и других.

Программы авторских школ А. Салиева по предмету «Музыкальная литература» охватывают широкий спектр музыкальных видов и жанров. Это включает классическую музыку, как западноевропейскую, так и народов СНГ, традиционную музыку Востока (такую как из Индии, Китая, Японии), музыку народов мира, оперетту и мюзикл, джаз, рок, массовую песню, музыку для театра и кино, а также современное композиторское творчество. Особое внимание уделяется кыргызской музыке, как традиционной, так и профессиональной. В ходе обучения учащиеся изучают не только музыкальные произведения, но и биографии композиторов, различные музыкальные формы, художественные направления, исполнительское искусство и другие аспекты музыкальной культуры.

Система расширенного обучения музыке, разработанная А. Салиевым и успешно примененная в нескольких школах Иссык-Кульской области, могла быть внедрена и в других

учебных заведениях. Но основными проблемами, мешающими этому, являются финансовые трудности, такие как оплата труда педагогов, приобретение инструментов и оборудования [1,162].

Детская музыкальная школа в Кыргызстане прошла долгий путь развития, и на этом пути важную роль сыграли композиторы, которые своими произведениями и педагогической деятельностью заложили основы для воспитания юных музыкантов.

Имя Петра Федоровича Шубина золотыми буквами вписано в историю кыргызской культуры. Композитор, дирижер, музыковед, педагог, он по праву считается одним из основоположников профессиональной музыки Кыргызстана. Но особую роль он сыграл в становлении и развитии детской музыкальной школы республики, заложив фундамент для воспитания юных талантов и популяризации кыргызской музыки [2].

Получив блестящее образование в Санкт-Петербургской консерватории по классам скрипки (1912) и дирижирования (1924), он, в 1928 году, по приглашению Народного комиссариата просвещения Кыргызской АССР, переезжает во Фрунзе (Бишкек). Шубин дирижировал симфоническим оркестром, руководил музыкальной студией, преподавал в Кыргызском музыкальном техникуме (ныне Кыргызский национальный университет искусств имени М. Куренкеева). Но его главной заботой было воспитание юных музыкантов.

- Шубин лично разрабатывал учебные программы по музыкально-теоретическим дисциплинам и игре на различных инструментах, специально адаптированные для детей.
- Его перу принадлежат многочисленные песни, пьесы для фортепиано, скрипки и других инструментов, которые быстро завоевали любовь юных исполнителей и стали неотъемлемой частью учебного репертуара детских музыкальных школ.
- Его методические работы по преподаванию музыки детям стали ценным пособием для учителей музыкальных школ по всей стране.
- Примеры произведений:
- "Кыргызская рапсодия" - симфоническая поэма, ставшая классикой кыргызской музыки, в которой Шубин мастерски соединил элементы европейской и кыргызской музыкальных традиций.
- "Песни для детей" - сборник песен, наполненных мелодичностью, душевностью и глубоким пониманием детской психологии.
- "Пьесы для фортепиано" - цикл пьес, предназначенных для юных пианистов, помогающий им осваивать инструмент и развивать музыкальный вкус.

Его произведения и педагогическая деятельность заложили основы для воспитания юных музыкантов, популяризации кыргызской музыки и формирования национальной профессиональной музыкальной школы. Тысячи учеников, прошедших через его руки, стали профессиональными музыкантами, композиторами, педагогами, обогатившими кыргызскую музыкальную культуру. Имя Шубина носит Детская музыкальная школа №1 города Бишкека, одна из старейших и авторитетнейших в стране [3].

Музыка для детей – не просто развлечение. Это инструмент формирования личности, развития вкуса и восприятия. Создание произведений, которые будут одновременно

интересными, развивающими и основанными на национальных традициях – это важная задача, которая стоит перед современными композиторами

Проблема естественного синтеза традиционно-национального и современного в музыке Кыргызстана является актуальной и важной для сохранения и развития культурного наследия страны. Одним из важнейших аспектов роли музыки в Кыргызстане является сохранение и передача традиционных музыкальных форм и жанров. Кыргызская музыка богата народными песнями, эпической поэзией, инструментальной музыкой и танцами, которые передают историю, обычаи, и ценности народа. Традиции играют важную роль в сохранении культурного наследия и формировании национальной идентичности. Это требует поиска баланса между сохранением автентичности и внедрением новаторских подходов.

Эта проблема в музыке особенно актуальна в сфере создания произведений для детей. Именно в школьном репертуаре мы можем заложить основы для формирования музыкального вкуса и восприятия нового поколения. Музыка для детей должна быть не только интересной, но и развивающей. Она должна учить детей думать, чувствовать, творить. Синтез традиционно-национального и современного в этой сфере может стать ключом к созданию музыки, которая будет не просто развлекать, но и воспитывать новое поколение ценителей и создателей музыки. Важно не просто "осовременить" традиционные мелодии, но и сохранить их национальный колорит. Это позволит детям приобщиться к своему культурному наследию и одновременно развить чувство прекрасного.

Калый Молдобасанов, выдающийся кыргызский композитор, в своих трудах уделял большое внимание этой проблеме. Он считал, что её необходимо решать прежде всего в музыке для детей, в школьном репертуаре: "Мы воспитываем новое поколение, которое многое слышит иначе, чем мы. Когда наблюдаешь за тем, как и что наши дети поют и играют, какие музыкальные впечатления предпочитают, невольно думаешь, что мы не поспеваем за их развитием. Всё ещё сочиняем для них упрощенно, давая лёгкую «пищу» для слуха, а им уже нужна вполне серьёзная «пища» для ума".

Молдобасанов понимал, что дети к концу XX века имеют другие музыкальные предпочтения, чем дети предыдущих поколений. Он считал, что музыка для детей должна быть сложной и интересной, чтобы соответствовать их развитому вкусу. Особую роль в этом играет полифония. Пьесы педагогического репертуара, где представлены разнообразные "поли" - политональность, полиметрия - на основе национального материала, является ключом к развитию музыкального мышления детей. Именно такую цель ставил перед собой К. Молдобасанов в своих циклах фортепианных пьес для детской музыкальной школы, написанные в 1978-1979 годах. Он стремился использовать различные приёмы линейного письма, но подчинять их основной содержательной задаче: сделать все пьесы, даже самые простые, "игровыми", которые будут вызывать у ребенка желание сыграть живой образ, не "умертвить" его "скудной полифонией". Это пример того, как можно органично сочетать традиционные кыргызские мелодии и современные полифонические техники и являются блестящим примером решения этой задачи в детской музыке.

И музыка этого "собрания полифонии для детей" по-настоящему игровая. Здесь и "Ссора" - остроумный диалог, где тонко дышит метрический пульс, а мнимые синкопы воспроизводят сбивчивую, живую речь спорщиков; и "Игра в прятки" - дерзкие регистровые

броски темы и юмористические фактурные сюрпризы; и "Жанровый дуэт" - песенная дорийская мелодия в нижнем голосе и пружинистый *regretum mobile* в верхнем [4,с102-103]

Песня «Май келди» – ещё один яркий пример того, как Калый Молдобасанов искусно сочетал традиционные кыргызские мелодии и современные европейские жанры. В данном случае это вальс, который отлично вписывается в контекст кыргызской музыки. «Май келди» – это гимн весне, любви и красоте. Молдобасанов ценил жанр вальса за его пластичность и податливость: "Вальс способен воплотить полярные эмоциональные состояния так же, как прекрасный актер способен бесконечно перевоплощаться, раскрывая всякий раз новую сюжетную и образную ситуацию."

Композитор написал разные вальсы, в том числе «Баатыр-космонавт», посвященный подвигу Юрия Гагарина: "Здесь мне хотелось выразить волнующую, патриотическую тему не в героическом, а в ином плане, - сказать о космонавте тепло, с лирической интонацией." В этой песне Молдобасанов ставил перед собой еще и техническую задачу – «развернуть» традиционную форму европейского танца и обогатить его с помощью приёмов кыргызского народного мелоса [4,с155].

Музыка Молдобасанова – это ценный вклад в развитие кыргызской детской музыки. Его идеи по-прежнему актуальны и сегодня, и они могут быть использованы педагогами и композиторами при создании музыки для детей.

Другой важной проблемой является создание современной музыки, которая бы отражала дух времени и социокультурные изменения, происходящие в Кыргызстане, но при этом сохраняла бы связь с традиционными музыкальными корнями. Это требует креативности и инноваций со стороны композиторов и музыкантов.

Синтез традиционно-национального и современного в музыке Кыргызстана также включает в себя использование современных технологий и средств записи и воспроизведения музыки для распространения национального музыкального наследия как внутри страны, так и за её пределами. В целом, эта проблема требует комплексного подхода, включающего в себя уважение к культурным традициям, гибкость в адаптации к новым реалиям и стремление к творческому поиску новых решений.

Проблема синтеза традиционно-национального и современного в музыке Кыргызстана имеет глубокие исторические корни и остается актуальной в современной культурной среде. Кыргызская музыкальная культура богата традиционными элементами, такими как эпическая поэзия, народные мелодии и инструменты. Однако в современном мире музыка сталкивается с вызовом сохранения своей уникальности и органичного слияния с современными жанрами и тенденциями.

Один из путей современного синтеза заключается в использовании традиционных мелодий, ритмов и инструментов в современной аранжировке. Это позволяет сохранить аутентичность и национальный колорит, в то же время придавая музыке современное звучание и привлекательность для современной аудитории. Многие современные кыргызские музыканты и композиторы успешно используют этот подход, создавая уникальные произведения, которые объединяют в себе лучшие традиции прошлого и современные тенденции.

Другой аспект синтеза заключается в интеграции традиционной тематики и текстов в современные песни и композиции. Это может быть использование стихов народных поэтов или тематики, отражающей национальные ценности и историю. Такой подход помогает сохранить связь с культурными корнями и в то же время делает музыку актуальной и понятной для современной публики. Однако синтез этот не лишен вызовов.

Выводы

Необходимо бережно относиться к традициям и не допускать их искажения в процессе адаптации к современным реалиям. Также важно учитывать множество культурных, социальных и исторических факторов, которые влияют на формирование музыкальной культуры страны. Все это требует от музыкантов и композиторов глубокого понимания и бережного отношения к национальному музыкальному наследию, а также креативности и гибкости в поиске новых решений и форм выражения.

В современном контексте музыка также играет важную роль в развлекательной и социокультурной жизни общества. Современные кыргызские музыканты активно используют элементы традиционной музыки в современных жанрах, создавая уникальные и интересные композиции. Это способствует развитию музыкальной индустрии в стране и позволяет музыке оставаться актуальной для молодого поколения.

Кроме того, музыка в Кыргызстане имеет важное значение в образовании и воспитании. Музыкальные школы и коллективы играют важную роль в развитии музыкальных талантов у детей и молодежи, способствуя их культурному и эстетическому развитию.

Таким образом, музыка в Кыргызстане является не только источником культурного богатства и идентичности, но и важным элементом социокультурной жизни, способствуя развитию общества и формированию гармоничной культурной среды.

Список литературы

1. Кузнецов А.Г. К 89 ИЗ ИСТОРИИ КЫРГЫЗСКОЙ МУЗЫКИ: сборник статей (1973–2014 гг.). Бишкек: КРСУ, 2015. 220 с.
2. <https://limon.kg/ru/news:68048> (дата обращения 06.05.2024)
3. <https://rg.ru/2020/01/22/russkij-kompozitor-otkryl-miru-krasotu-kirgizskoj-muzyki.html> (дата обращения 03.05.2024)
4. Крылова Л. Л. К 85 Калый Молдобасанов: Очерк жизни и творчества. – Ф.: Кыргызстан, 1982. –176 с., ил.
5. Виноградов В. Вопросы развития национальных музыкальных культур. М.: Сов. Композитор, 1961. С. 214
6. Орджоникидзе Г. Фольклор в контексте интернациональных взаимосвязей культур //Музыкальная трибуна Азии. М.: Сов. Композитор, 1975.
7. Курбанбаев, К. А. Кыргызское искусство в системе традиционной культуры / К. А. Курбанбаев, Д. А. Ыразаков, А. М. Камчыбеков // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 294-302. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_3_294. – EDN: SBMMVA.

8. Джумабаев, Б. С. Кыргыз музыкалык фольклорунун башаты / Б. С. Джумабаев, А. Ф. Баякова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 62-68. – DOI: 10.52754/16948823_2023_2(2)_10. – EDN: FDKLKP.

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 39-45

ИСКУССТВО

УДК: 784.9

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_6](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_6)

ЫРДОО ЭРЕЖЕЛЕРИНЕ БАГЫТ БЕРҮҮНҮН ЫКМАЛАРЫ

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ПРАВИЛ ПЕНИЯ

METHODS OF GUIDING THE RULES OF SINGING

Инамбекова Айткан Инамбековна

Инамбекова Айткан Инамбековна

Inambekova Aitkan Inambekovna

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети
старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

aitkan1956@gmail.com

Абдрашит уулу Нурлан

Абдрашит уулу Нурлан

Abdrashit uulu Nurlan

магистрант, Ош мамлекеттик университети
магистрант, Ошский государственный университет
master's student, Osh State University

nurlanabdrasituulu@gmail.com

ЫРДОО ЭРЕЖЕЛЕРИНЕ БАГЫТ БЕРҮҮНҮН ЫКМАЛАРЫ

Аннотация

Бул макалада жаңыдан ырдоого далалат кылган студенттер үчүн ыр башатына жол алуу максаты коюлат. Ырдоо сабаттуулугун жоюудагы алгачкы билим, билимге карай умтулуу, аны сиңирип, андан өндүрүмдүү ырдоо жыйынтыгын чыгаруунун ыкмаларын калыптандыруу маселесин актуалдуу тема кылып барабыз. Кыргыздын улуттук ырдоо жанрынын түптөлүшү учурдагы профессионалдык композиторлордун келиши менен жаралды деген ойду экинчи планга таштап, “Тоо булбулу - Токтогул”, сыяктуу чакырык сөздөрдүн болуп келгенин жана анын чындыгы бар экенин даңазалагыбыз келди. Элдик ыр өнөрүнүн өсүшүнө чоң салым кошкон Сайра Кийизбаева, Мыскал Өмүрканова, Кайыргүл Сартбаева, Салийма Бекмуратовалардын кыргыз ырларын өзгөрүнүн сабаттуулуктарын жоюу менен бир катарда классикалык профессионализмге алып барышын себеп кылууга далалат жасайбыз. Бүткүл адамзаттын өз убагындагы татаал жашоосун, орчундуу маселелерин ичине камтыган социалисттик доордогу калыптаныуунун бир бөлүгү катары “ыр өнөрү” боюнча кеп кылынды. Демек, биз изилдей турган “ыр өнөрүнүн” кыргыз маданиятындагы орду жөнүндө болмокчу.

Ачкыч сөздөр: вокал, оратория, эмоция, ыр таануу, руханий азык, психологиялык дем берүү.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ПРАВИЛ ПЕНИЯ

METHODS OF GUIDING THE RULES OF SINGING

Аннотация

В данной статье поставлена цель начало занятий пением у учащихся, впервые занимающихся пением. Актуальной темой мы делаем вопрос начального образования, стремления к знаниям, их усвоения и формирования на их основе методов продуктивного пения. Мы хотели отбросить идею о том, что основу кыргызского национального певческого жанра заложил приход нынешних профессиональных композиторов, и хотели отметить тот факт, что были призывы типа «Горный соловей – стой» и их истинность. Мы прилагаем усилия, чтобы из кыргызских песен, внесших большой вклад в развитие народного пения Мыскал Омуркановой, Кайыргүл Сартбаевой и Салиймы Бекмуратовой, сделать кыргызские песни, довести их до классического профессионализма и одновременно ликвидировать безграмотность других. Речь шла о «певческом искусстве» как части становления социалистической эпохи, включавшей в себя сложную жизнь и важные проблемы всего человечества того времени. Поэтому то, что мы будем изучать, будет о месте «певческого искусства» в кыргызской культуре.

Abstract

In this article, the goal is set for the beginning of singing for students who are new to singing. We make the issue of primary education, the pursuit of knowledge, assimilation of it, and the formation of methods of producing productive singing results from it, an urgent topic. We wanted to put aside the idea that the foundation of the Kyrgyz national singing genre was created by the arrival of current professional composers, and we wanted to celebrate the fact that there were calls like "Mountain Nightingale - Stop" and its truth. We are making an effort to make Kyrgyz songs of Kyrgyz songs, who contributed a lot to the growth of folk song, Myskal Omurkanova, Kayyrgul Sartbaeva, and Saliyma Bekmuratova, to bring them to classical professionalism while eliminating the illiteracy of others. It was discussed about the "art of song" as a part of formation in the socialist era, which included the complex life and important issues of the entire humanity at that time. Therefore, what we will study will be about the place of "singing art" in Kyrgyz culture.

Ключевые слова: вокал, оратория, эмоция, песеноведение, духовное питание, психологическое поощрение.

Keywords: vocal, oratorio, emotion, songology, spiritual food, psychological encouragement.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Вокал искусствосун окуп баштагандан мурун үндүн пайда болуусун жана анын физикалык касиеттерине көңүл буруп кетиш керек. Эң негизги үндүн мүнөзү – бул дирилдөө аркылуу айлана-чөйрөгө жаралуу (аба аркылуу). Ар бир оозду ачкан сайын, ырдалчуу ыр аба толкундары аркылуу тарап кете берет. Ошентип, үн - бул газдарга, суюктуктарга жана катуу заттарга тараган механикалык ийкемдүү толкундар. Термелүү канчалык көп болсо, үн ошончолук жогору болот. Адамдын кулагын кабыл алуу денгээлинен төмөн үндү «ультразвук» деп аташат, жогору болсо-анда «инфразвук». Мындан тышкары үндүн ичинде катуулугу да бар. Үндүн катуулугу 1 Белл менен аныкталат (Александр Грэхем Белл телефонду ойлоп тапкан адам). Үндүн бийиктиги үн толкундарга коз каранды болот - амплитудасы канча бийик болсо, ошончо үндүн бийиктиги жогорулайт. Бактыга жараша музыкалык жана вокалдык дүйнөсүндө бийик үндөр колдонулбайт (3000 Гц ашкан катуулугу кескин жана уккулуктуу эмес болот). Бул иште башка маселе турат: баарынан мурун аспаптардын жана үндүн көркөмүн чыгаруу, андан кийин үндүн бийиктиги эсептелет.

Адамдын үн аппаратынын иштөөсүн үйлөмө аспаптарга салыштырса болот. Адамдын өпкөсүнөн атайын күчтүү чыгарылган аба үн байламталарына жетет; байламталар болсо дирилдеп баштап абанын термелүүсүн жаратышат, бул биз билгендей үн жаратуу үчүн өбөлгө болуп саналат. Мындан сырткары, үн байламталары дирилдегенде жаны формаларды түзүп туруп, үндүн тонун дагы жарата алат. Бирок, үн байламталары аркылуу чыккан үндүн катуулугу алсыз болот, ошондуктан жаратылыш өзү эле бизге табигый резонаторлук системаларды берген, аларды туура колдонуу вокалист ырчы үчүн эн маанилүү нерсе болуп эсептелинет. Резонаторлордун бир түрү, бул кекиртект. Андан кийин үн ооз жана мурун көндөйлөрдө күчтөнүп, акыркы жолу бет сөөктөр менен күчөтүлөт (вокалист ырчылар аны «маска» деп аташат), алар көндөй түзүлүшкө ээ жана абада термелүүлөрдү кемчиликсиз өткөрүшөт. Чынын айтканда, кесипкой ырчылар, денени толугу менен (көкүрөктү кошо) резонатор сыяктуу колдонушат, бирок аны туура колдонуу билиши керек: резонаторлор үндү баспай, тескерисинче, күчтүү кылышы керек. Бул чеберчилик айрыкча академиялык вокал искусствосунда талап кылынат.

Окуу башталышында эле «маскаңыздын» кандайча термелип жатканын сезүүгө аракет кылуу абдан маанилүү. Бул көндөйлөрдүн ичке жактарында өзгөчө виброрецепторлор жайгашкан, бирок, табиятынан алардын сезгичтиги бардык ырчылар үчүн ар башка, бирок өнүгүүгө ылайыктуу. Биз кадимки шарттарда сүйлөшкөндө, үндүн катуулугу болжол менен 30 дБ болот, жолдун аркы ойүзүндө өтүп бара жаткан адамды чакыруу керек болсо, анда күчү 60 дБ чейин көбөйөт. Жабык залда лекция окуп турган мугалимдин үндүн күчү 55-60 дБ болушу керек, ачык абада болсо 75-80 дБ чейин өзгөртүшү керек. Вокалист ырчынын үндүн күчү болсо анда санда 130 дБ чейин жетиши мүмкүн. Эгер үн кабыл ала турган тон же бийиктик жөнүндө айта турган болсок, анда жаратылыш өзү башынан эле чектеп келген чектөөлөр бар жана биз аларды кандайдыр бир денгээлде гана айланып өтсөк болот, бирок аларды толугу менен жеңе албайбыз. Жогоруда айтылган үн диапазондорунун ар бири, үн байламталардын секундасына термелүү санын жаратуу мүмкүнчүлүгүнө байланыштуу, бирок адамдын үн чыгара турган аракети өзүнүн баштапкы физикалык жана анатомиялык өзгөчөлүгүнө жараша болот. Эркектердин кекиртеги аялдардын жана балдардын кекиртегине караганда узунураак болот, ошондуктан алардын үнү, болжолдуу менен 1 октава, төмөн

болот. Эркектердин бас үндөрү аялдардын сопрано үндөрүнө караганда 2,5 эсе жоонураак. Башкача айтканда, эркектердин негизги тондун диапазону 80-240 Гц, аялдардын- 140-500 Гц.

Вокал өнөрү – ырды аткаруучулуктун түрү. Вокалдык аткаруу жеке, ансамблдик (топтолушуп) жана хордук (массалуу) түрлөргө бөлүнүп каралат. Ал өнөрдү концерттик эстрада театрында (опера, оперетта, музыкалык драма, музыкалык комедияда ж. б.) кеңири колдонуп келебиз. Аны кантип баштоо керек?

Балага сабак берүүнү баштоонун жөнөкөй ыкмасы катары апталык жадыбалды сунуштоо ыкмасын карап чыгуу керек болот. Бир калыпка түшүп ырдоо үчүн ырдоого болгон жөндөмдүн гармоникалык ырдоону үйрөтүү (ырдоо эрежесин, дем алуу көндүмү, эрк, ж.б.) көндүмүн тандайбыз. Аны баштаган күдөн тарта, окутуунун биринчи күнүнөн анализге алуу менен иш жүзүндөгү сабактарды көз алдынан сүрөттөө аркылуу ммиле жасалуусу керек деген ойдобуз:

- ырдаганды жакшы көргөн окуучуга өзгөчө карап, мамиле учурундагы сезимдери жана ойлору менен бөлүшүүнү, музыка дегенде терс булулуп басып кетпеген окуучу менен иштөө;
- профессионалдуу ырчы, ал ырдоо техникасын жума сайын белгилүү дем алуу жана постуралдык (кандайдыр бир теориянын каражаттары менен далилденгис болсо да, бул теорияда акыйкат иретинде кабыл алынган) аспектилер аркылуу андан ары өркүндөтүп, башка вокалдык машыктыруучулардан таба алууга далалат жасоо;
- профессионалдык билим алууга умтулган адам. Ал мурункудай эле өзүнүн техникасын андан ары өркүндөтүп жатат, бирок ошондой эле өзүнүн эмоциялары менен экспрессиясын үн тону аркылуу массалык түрдө байланыштырууда;
- музыканы жана ырды сүйгөн адам. Ал жаркыраган жылмаюу менен келет жана кетет жана ага көңүл ачуунун баары керек!

Бул түшүнүктөр жадыбалдын миссиясын аткаруу менен сезимдерди коопсуз бөлүшүүгө мүмкүндүк берүүчү вокалдык сабактардын тизмесин түзөт. Анда, жеке сабакты ыр – машыгуусу болот. Аны менен вокалдык ырдоо сабагында кезигүүчү айрым динамикалык кыйынчылыктарды өздөштүрүү жана бардык чыңалуудан арылууга жардам берип, «саздоого» деп аталган жалпы вокалдык техниканы ыңгайлаштыруу башталат. Анда ырдоо сабагынын үлүшү болгон так ойлору жана сезимдери менен бөлүшүү калыптанат. Андан ары ойноок бала үчүн музыканын кандайча жардам берери жана эмоционалдык аялуу абалында өзүн коопсуз сезүүгө кантип карманып калуусу кызык.

Кесипкөй ырчылар үчүн профессионалдуу вокалдык машыктыруучу онлайн ырдоо сабактардын календарлык планы болгону жакшы көндүм. Ал учурдагы креативдик сабак өтүүнүн талаптарына дал келет.

Вокалдык аткаруу көндүмүндө жогорку ноталарды аткаруу багытына тартууда дем алуу жана поза маанилүү ролду ойнойт. Айталы, окуучу профессионалдуу рок жана поп вокалынын студенти, ал жандуу концерттерде толук убакыттагы карьерасын өркүндөтүү үчүн вокалдык коучинг (ырдоого машыгуу) ырдоо сабактарына ээ. Анын сабагынын стратегиясы такыр башкача болушу мүмкүн, бул анын жогорку ноталары эч кандай кыйынчылыксыз аткарууга, күчтүү болушун камсыз кылуу үчүн техникага негизделген. Бул сабактын бүтүндөй элементи булчуңдардын толук релаксациясын камсыз кылуу үчүн табигый дем алуу ыкмаларына

негизделген дем алууну камтыйт. Андан кийин жүлүндүн кулпусун ачып, омуртканын «куйругун» кыймылдатып, демдин бүт омуртка боюн аралап өтүшүн камсыз кылган йога стилиндеги өзгөчө позиция уланып, ал узунураак болуп, үн кекиртек сыяктуу тарайт. дренаждык түтүк, ачык жана эркин. Таза кабырга аралык дем алуу техникасынан айырмаланып (бул, албетте, кабыргалар аралыктарды камтыйт), дем алуунун бул түрү ийкемдүү жана эч кандай катуу эмес. Бул кыйла натыйжалуу жана бирдей абдан күчтүү. Ал эч качан жетпеген жогорку ноталарга жетишти жана ошол эле учурда өзүн абдан эркин сезди. Бирок ал карьерасында вокалдык машыктыруучу сабактары болбогонуна өкүнөт. Кесипкөй поп-вокалдык машыктыруучунун онлайн дипломдук сабактарын анализге алган учурда окуучу Нурлан эстрадалык вокал боюнча студент болгон. Ал буга чейин поп-вокалдан сабак алган, бирок анын сүйүктүү устаты Дамирдин үнүнөн уккандарын жаңы эле көчүрүп алган. Дамир албетте, эбегейсиз экспрессияга ээ, өнүккөн вокалдык техникасы, үн талаптарын мыкты колдонгон жана анын орус ырларын аткаруу тарбиясы аркылуу негизделген рухка жана ишенимге ээ киши.

Вокалисттин дем алуусу. Устат окуучусу үч аспектиде иш алып барганы ыңгайлуу:

Биринчиден, эркин, ийкемдүү, ачык, күчтүү дем алууну колдоо ыкмасы (ооба, булардын бардыгына бир эле учурда ээ боло аласыз!).

Экинчиден, ал өзүнүн сезимдери менен сезимдеринин ортосундагы байланышты өрчүтүп, аларды үнүнүн тонуна байланыштырып, сөз айкаштарынын, ыр саптарынын жана хорлордун ичинде түрдүү түстөрдү жаратат. Бул күчтүү эмоцияларды эскерүүлөрдү бириктирүү жана ар кандай эмоцияларды чагылдырган бир ноталарды ырдоо аракетинен башталат. Кызыктуусу, биз муну кичинекей кезибизде кантип үйрөнөбүз (биз эмоцияларды ата-энебиздин үн тонуна байкап, сүйлөмдөрдү толук сүйлөй электе эле үнүбүздө өнүктүрөбүз), бирок биз чоңойгон вокалист катары аны жоготуп алабыз. Эстететиңиз, сиз жакшы тааныган адамга телефон чалганыңызды, ал жооп берип, анын үнүн үнүнүн тонуна эле айтып бере электе эле кандай сезимде болгонун биле аласыз. Бул менин окуучуларымдын чыгармачылыгында чындап эле экспрессивдүү спектаклдерди жаратып, менин окутуумдагы чоң изилдөө багыты катары ыр менен байланыштырат.

Үчүнчүдөн, ал жалаптарды изилдөө аркылуу импровизацияны жана эркиндикти өнүктүрөт. Бул жерде техникалык жана экспрессивдүү элементтер бар. Биринчиден, пентатоникалык же табигый минор сыяктуу шкалаларды колдонуу аркылуу кайсы "үн" ноталары менен таанышуу, албетте, маанилүү. Мага окуучулардын баары эле бул шкалалардын ар бири эмне экенин академиялык түшүнүү менен келе бербейт, алар туурабы же жокпу, көбүрөөк "сезишет". Ал чындыгында кайсы шкала колдонуларын билет, анткени ал аны "сезип турат", бирок шкаланы анын аты менен байланыштырган эмес. Масштабдуу аталыштарды колдонуу поп-музыканын теориясы сабактарга киргизилип, тереңирээк түшүнүү пайда болуп жатканын билдирет.

Кийинки этап - бул башкаустаттын көчүрмөсү эмес, импровизация жана жалап өнүктүрүү үчүн бул "сезимдерди" колдонуу. Бул өтө татаал болушу мүмкүн, бирок ырчылардын өз стилин иштеп чыгуусу маанилүү. Импровизация көптөр үчүн өтө коркунучтуу, анткени алар анын "туура эмес угулушун" каалабайт. Мунун комплекстүү жагы – бул жөн гана өзүң болуу эркиндиги эмес, ал эксперимент жүргүзүү үчүн мейкиндик жана өзүнүздү кандай сезип жатканыңызды билүү үчүн мыкты мүмкүнчүлүк бар коопсуз чөйрөнү

камтыйт. Кээ бир адамдар эмоцияларын талкуулоону жактырбайт, бирок көбүнчө вокалдык аткаруулары жана импровизациялары аркылуу аларды бошотуп алуу коопсуз сезилет. Алгачкы кадамдар жасалгандан кийин анын пайдасы абдан чоң.

Жыйынтыктап айтканда, Башталгыч ырдоо сабактарында дайыма энтузиазм менен алектенет. Албетте, ал ырдаганды жакшы көрөт, ошондуктан башынан аягына чейин жылмайып турат. Анын ырчылык мугалими катары менин милдетим ага ырларды жөн эле үйрөтүү эмес, анын техникасын жана экспрессиясын андан ары өркүндөтүү, ошону менен ал бир топ жогорку деңгээлге көтөрүлөт. Бул учурда окутуу чеберчилиги аны өтө көп техникалык сүйлөшүү менен калтырбоо жана дагы эле техникалык өнүгүүгө жетишүү. Искусство кайсы булчуң кайда жана кантип иштеп жаткандыгы жөнүндө ойлонбостон, аны "туура түшүнүүгө" мүмкүндүк берген чыгармачылык, оюнга окшош көнүгүүлөрдү жаратууда. Кичинекей окуучулар чоңойгон сайын ар кандай булчуңдарынан кабардар болушат, бирок алардын өзүн өзү байкоо деңгээли дайыма эле бирдей боло бербейт. Өзүн-өзү байкоо - бул сабактардын бир бөлүгү жана эң жакшы ырдоо үчүн денебиз кандай иштээрин жакшыраак түшүнүүнүн бир бөлүгү. Көңүл ачуу дагы эле сабактын негизги бөлүгү болушу керек! Вокалдык сабак берүүнүн эрежесинде төмөнкүдөй терминдер колдонулуп келет.

Дискант – кенже тайпадагы балдардын үнү

Сопрано – аялдардын бийик ырдаган үнү. Диапазону: биринчи октавадан – до үчүнчү октаванын. Өткөөл ноталар: ми²/фа²/фа-диез².

Альт – аялдардын төмөн үнү.

Тенор – эркектердин бийик ырдаган үнү. Диапазону: соло партияларда кичи октавадан экинчи октавага чейин, хор партияларда биринчи октаванын ля га чейин.

Баритон – эркектердин ырдоо үнү, бийиктиги бас менен тенордун ортосу. Диапазону: А₂ - А₄ (ля чоң октаванын – ля биринчи октаванын). Өткөөл нотасы: С₄ - Е₄ (до#, ре, ре#, ми биринчи октаванын). Түрлөрү: лирикалык, лирико-драматикалык, драматикалык жана бас-баритон.

Бас – эркектердин классикалык ырдоо үнүнүн түрлөрүнүн бири, ун диапазону эң төмөн. Үндүн тереңдиги жана толуктугу менен айырмаланат. Диапазону: Е₂ - F₂ ден (ми, фа чоң октаванын) жана Е₄ - G₄ чейин (ми, фа, фа#, соль биринчи октаванын). Өткөөл нотасы: А₃ - С#₄ (ля кичи октаванын – до диез биринчи октаванын). Үн борбору: С₃ - С₄ (до кичи октаванын – до биринчи октаванын), бирок, төмөн бастарда ылдый карай жылышы мүмкүн.

Вокализ – сөздөрдү колдонбогон ырдоо.

Тон – белгилүү бир бийиктиктин үнү, ызычуудан айырмаланып турган музыкалык үн.

Фальцет – абдан бийик эркектердин (же аялдардын) үнү, атайын аткаруучу техниканы талап кылат, ошондой эле мындай ырдоо манерасы.

Филировка – бир калыпта аккан, узак туруктуу үндү аныктоо. Үн күчүн сактоо менен аткарылат, *crescendo*, *diminuendo* же *crescendo* дон кийин *diminuendo* го өтүүдө.

Форманта – музыкалык үндөр спектриндеги күчөтүлгөн жарым-жартылай обондордун аянты. Тембрдин пайда болушун маанилүү факторлорунун бири.

Хоаналар – адамдардын мурундун ички тешиктери. Жаныбарлардын эволюциялык өнүүгү процессинде аларда туруктуу же мезгил-мезгили менен аба менен дем алууну пайда болушуна байланыштуу пайда болгон.

Кашык түрдүү кемирчектери – жупташтырган кекиртектин кемирчектери, үч бурчтуу пирамидага окшош.

Пайдаланылган адабияттар

1. Астафьев Б.В "Организация преподавания музыки и общеобразовательных школах (О хоровом искусстве) Л., 1980г
2. Баренбойм Л.А "О музыкальном воспитании в СССР" М., 1978г
3. Гребеников В.И., Абышев К., "Кыргыз башталгыч мектептеринин IV класстары үчүн музыка сабагын берүүнүн методикалык көрсөтмөлөрү. Ф., 1980-ж 52-6
4. Давыдова Е.В. "Методика преподавания сельфеджие" М., 1986г
5. Кабалевский Д.В "Воспитания ума и сердца" М., 1984

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 46-52

ИСКУССТВО

УДК: 78.05

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_7](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_7)

ЗАМАНБАП МАДАНИЯТТАГЫ МАССАЛЫК МУЗЫКАНЫН РОЛУ

РОЛЬ МАССОВОЙ МУЗЫКИ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЕ

THE ROLE OF MASS MUSIC IN MODERN CULTURE

Арапов Алтынбек Рысбекович

Арапов Алтынбек Рысбекович

Arapov Altynbek Rysbekovich

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

altynbekarapov9898@gmail.com

Маматалиева Гулжан Ташмаматовна

Маматалиева Гулжан Ташмаматовна

Mamataliyeva Gulzhan Tashmatatovna

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

ЗАМАНБАП МАДАНИЯТТАГЫ МАССАЛЫК МУЗЫКАНЫН РОЛУ

Аннотация

Бул макалада коомдун маданий жашоосундагы массалык музыканын ролу иликтенди. Анын замандын талаптарына ылайык өнүгүп, өзгөрүүсү жана музыкага болгон сырткы факторлордун таасирлерине көңүл бурулду. Массалык музыкалык маданияттын социалдык жашоого карата ыңгайлашуу процесстеринин өзгөчөлүктөрүнүн булактары анализге алынды.

Ачкыч сөздөр: массалык музыкалык маданият, базар экономикасы, искусство, коом, ааламдашуу, гедонизм.

РОЛЬ МАССОВОЙ МУЗЫКИ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЕ

Аннотация

В данной статье исследуется роль массовой музыки в культурной жизни общества. Уделялось внимание ее развитию и изменению в соответствии с требованиями времени и влиянием внешних факторов на музыку. Проанализированы истоки особенностей процессов адаптации массовой музыкальной культуры к общественной жизни.

THE ROLE OF MASS MUSIC IN MODERN CULTURE

Abstract

This article examines the role of mass music in the cultural life of society. Attention was paid to its development and change in accordance with the requirements of the time and the influence of external factors on music. The origins of the peculiarities of the processes of adaptation of mass musical culture to public life are analyzed.

Ключевые слова: массовая музыкальная культура, рыночная экономика, искусство, общество, глобализация, гедонизм.

Keywords: mass music culture, market economy, art, society, globalization, hedonism.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. «Массалык маданият» термини коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө камтылган тамак жасоодон баштап кино жана музыкага чейин маданий өндүрүштүн ар кандай формаларын билдирет. Анын негизги максаты коммерциялык негизде түзүлүп, жалпы көпчүлүктү түзгөн элдин кызыктылыктарына туура келген заманбап маалымат каражаттары радио, телекөрсөтүү, интернет аркылуу таркатылат, мүмкүн болушунча кеңири аудиторияга керектөө үчүн арналган жана формалардын өзгөчө плюрализмине ээ. Массалык маданият негизинен гедонисттик багытты көздөгөн маданиятын бир түрү. Бирок ал ошондой эле социалдык жөнгө салуунун күчтүү куралы, маданий, салттуу баалуулуктарды жана нормаларды берүү булагы болуп саналат¹.

XXI кылымда массалык музыкалык маданият компьютердик маданият жана массалык коммуникациянын жаңы интерактивдүү каналдары менен бирге активдүү түрдө аз убакыттын аралыгында өзгөрүп, өнүгүүгө дуушар болду. Музыкалык маданияттын коомдук мекемелери – музыкалык басмалар, музыкалык соода, музыкалык китепканалар болуп саналат. Маданий мурастардын, заманбап музыкалык маданияттын бардык түрлөрүнүн, жанрларынын жана стилдеринин сактоочусу катары электрондук китепкананын орду зор.

Массалык маданият «социалдык-маданий практикадагы жаңыны, социалдык адекваттуулуктун жана кадыр-барктын образдарынын системасын стандартташтыруунун принципиалдуу жогорку деңгээлин, заманбап адамды социалдаштыруунун жана маданийлештирүүнүн жаңы формасын, анын аң-сезимин, кызыкчылыктарын башкаруунун жана манипуляциялоонун заманбап системасын чагылдырат жана ал муктаждыктар, баалуулук багыттары, жүрүм-турум стереотиптеринин системасы болуп эсептелет».

Массалык музыкалык маданият XIX кылымда, академиялык кесиптик музыкалык искусствонун өнүгүшүнүн туу чокусунда, классикалык музыкада жана музыкалык ой жүгүртүүнүн эң татаал ыкмаалары симфонизм өнүккөн мезгилден баштап пайда болгон. Массалык музыкалык маданият, бир жагынан, искусствонун «жогорку» үлгүлөрүнө альтернатива болсо, экинчи жагынан, бул үлгүлөрдүн өнүктүрүүчүсү, улантуучусу болуп саналат. Музыкадагы жогорку профессионалдык жана массалык искусствонун өз ара аракеттенүү процесси жана өз ара таасири көп векторлуу багытка ээ. Бири-биринен иргелип олтуруп, алыстап, музыкалык маданияттын бул түрдүү катмарлары ошол эле учурда синтезделип, жаңы жанрларды, стилдерди, кыймылдарды пайда кылат².

Дүйнөлүк маданияттын элдин калын катмарына терең белгилүү болгон шедеврлери бир эле учурда жана ырааттуу түрдө массалык жана экстрамассалык өлчөмдөргө таандык болушу мүмкүн. Заманбап маданий кырдаал – бул кайталоо, маалыматтын жана көңүл ачуунун сакталышы, натыйжада маданияттын «гибриддешүүсү». Массалык маданияттын спецификалык касиеттерине түзүлүштүн монтаждык принциби да кирет. Массалык маданияттын утилитаризми биринчи кезекте анын жалпы коомдун колдонуу факторунан көрүнөт. Массалык маданият азыркы коммуникациянын заманбап түрлөрүнөн жаралган жаңы техникалык жана көркөм каражаттарды пайдалануу болуп эсептелет.

¹ . Культурология. XX век. Энциклопедия. СПб., 1998. Т. 2.

² Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2013

Ыктымалдуулуктун жетишээрлик даражасы менен массалык маданият келечектеги маданияттын прототиби боло алат. Бул пайда болуп жаткан күнүмдүк маданият жамааттарды жаңылоонун объективдүү процесстерине негизделет, мында массалык маданият жаңы социалдык-экономикалык шарттарга көз каранды болбогон улуттук жана таптык чек араларды жок кылуучу жана инсанды социалдаштыруучу функцияларын өз ичине камтыйт. Массалык маданият бүгүнкү күндө ыңгайлаштырылган формада массаны эң татаал руханий жана адеп-ахлактык көйгөйлөр менен тааныштырып, алардын ички дүйнөсүн агартуучу функцияны аткарат.

Азыркы заманбап санариптик технологиялар бүгүнкү күндө мурунку муундар жараткан музыкалык мурасты сактоого, көбөйтүүгө жана угармандардын кийинки муундарына өткөрүп берүүгө мүмкүндүк жаратат. Бул процессте квалификациялуу кадрларды: музыкалык кызматкерлерди, мугалимдерди, искусство таануучуларды даярдоо гана эмес, ошондой эле азыркы массалык маданияттын кубулуштарынын бири болгон музыканы өнүктүрүү да маанилүү ролду ойнойт. Бул процессте атайын музыкалык басылмалар өзгөчө ролду ойнойт, анткени жалпыга маалымдоо каражаттары коомдун маданиятына жана баалуулуктарына, адеп-ахлактык принциптерине активдүү таасир этет.

Жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу чагылдырылган заманбап музыканын жана замандын тенденцияларын жаңыртуу аркылуу ишке ашат. Бүгүнкү күндө базар экономикасы басымдуулук кылган коомдо массалык маалымат каражаттарынын ролу зор. Музыка жөнүндөгү адистештирилген басма сөз биздин замандын атаандаштыкка жөндөмдүү басылмаларына коюлган талаптарга ылайык өзгөрүүдө.

«Массалык маданият» термини 1957-жылы АКШда басылып чыккан Б.Розенберг жана Д.Уайт тарабынан редакцияланган «Массалык маданият» аттуу жамааттык жыйнактын пайда болушу менен, аз убакыттын аралыгында кеңири жайыла баштаган. В.Молчанов массалык маданият түшүнүгү «массалык коммуникация», «массалык коом», «элдик маданият» сыяктуу терминдердин элементтерин өзүнө сиңирип алганын белгилейт .

А.В. Костина, «Массалык маданият постиндустриалдык коомдун феномени катары» деген эмгектин автору, анда «массалык маданият» индустриалдык жактан өнүккөн «массалык коомдун шарттарында көрүнгөн реалдуулукту өздөштүрүүнүн жана ага ыңгайлашуунун спецификалык жолу» деп белгилейт. Бул заманбап коомдо маданий баалуулуктарды өндүрүү жана жайылтуу өзгөчөлүгүн мүнөздөгөн көрүнүш³.

Гедонизмдин тарыхый булагы жана анын терең тамыры азыркы массалык музыкалык маданияттын негизги функцияларынын бири. Көңүл ачуу аркылуу максаттуу аудиториянын керектөөлөрүн жана суроо-талаптарын канааттандырууга багытталган массалык музыкалык маданият дүйнөнүн объективдүү сүрөттөлүшүн чагылдырбаган, бирок өзүнүн көркөм реалдуулугун калыптандырууга жөндөмдүү болгон концептуалдык маданияттын ролун аткарат.

Массалык музыкалык маданият "бул жерде жана азыр" болуп жаткан нерселер менен болгон байланышты көрсөтүп турат. Бул критерий коомдук пикирди жеткирүүчү, коомдун жаман жактарын ашкерелөөчү оозеки ролду аткарган массалык маданияттын каалоосуна, кээде функциясына негизделген. Маданий баалуулуктарды муундан муунга өткөрүп берүүдө

³ Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2013

сөздүн күчүнө, экспрессивдүү каражаттардын көп түрдүүлүгүнө, эмоционалдык боёктордун диапозонуна жараша массалык музыкалык маданият коомдун баалуулук багыттарын гана терең ачып бербестен, аны далилдеп турат⁴.

Тагыраак айтканда массалык музыкалык маданият аркылуу коомдо белгилүү бир маданий багыттар калыптанат, алардын көрүнүшү музыкалык маданият аркылуу ишке ашат. Заманбап массалык маданияттын негизги баалуулуктары ар кандай маданияттардын, философиялардын жана диндердин баалуулуктарына негизделген универсалдуу идеялар менен тыгыз байланышта болот. Мында социалдык, каада салттык, этикалык, сүйүү, бакыт, диний проблемалар ж.б. чагылдырылат.

Чынында эле, XX кылымдын аягы массалык музыкалык маданияттын өнүгүү көз карашынан алганда, массалык музыканын формаларынын, түрлөрүнүн жана жанрларынын активдүү өнүгүшү менен мүнөздөлөт. Коомдук маданияттын башка түрлөрүнө караганда массалык музыка үстөмдүк кылуучу функцияга ээ болот. Бүткүл дүйнөлүк пикирди жана учурдагы популярдуу баалуулуктарды чагылдырган массалык музыкалык маданият Батыш жана Чыгыш өлкөлөрүнүн маданиятын синтездөө менен катар аларды башка маданиятка жайылтуу музыкалык чыгармаларда көбүрөөк чагылдырылып жаткандыгы белгилүү.

Массалык советтик ырларга коллективизмди даңазалаган кеңири маанидеги жеке же хор ырлар кирет. Композиторлор тарабынан түзүлгөн жана массага арналган музыкалык чыгармалар коомдук турмуштагы же жеке жашоого багытталган түрлөргө бөлүнгөн. Бул музыкалык чыгармалардын баалуулуктары анын формасынын жөнөкөйлүгү менен айкалышкан массалык ырдын мазмуну, поэтикалык жана музыкалык тил, универсалдуу аткаруу жана кабыл алуу үчүн максималдуу жеткиликтүүлүк негизги орунда турат.

XX кылымдын 20-жылдардагы темалардын өзгөчөлүгү гимн, марштын басымдуулугу, мазмунунун лиризминин акырындык менен жогорулашы мүнөздөлөт. Аларды байланыштыруучу элементтер камералык вокалдык лирика менен музыкалык шаардык жана дыйкан фольклору болуп саналат. Ал эми XX кылымдын экинчи жарымы XXI кылымдын башындагы массалык маданияттын бир бөлүгү катары рок музыкасы негизги орунда турган. Заманбап интегративдик процесстердин натыйжасында рок музыкасынын өзгөчөлүктөрү көркөм маданият катары белгиленет⁵.

Орус элинин маданиятынын мейкиндигинде классикалык музыка негизги ролду ээлеген. Кийинчерээк классикалык музыкада өзгөчө өзгөрүүлөр орун алган. Ааламдашуу процессинин негизинде жаңы технологиянын жана массалык коммуникациянын болуп көрбөгөндөй өнүгүшүнөн улам, керектөө формалары түп тамыры менен өзгөрүүгө дуушар болгон. Эң көп мүмкүнчүлүк чет элдик маданияттын ар кандай баалуулуктарын таанып билүү эсептелет. Заманбап технология адамга классикалык музыканы жеке манипуляциянын объектисине айландырды, аны угууга, видеолорду, классикалык обондорду виртуалдык түрдө башкаларга жөнөтүүдө зор мүмкүнчүлүктөрдү жаратты⁶.

Азыркы массалык маданияттын мейкиндигинде классикалык музыкаларды заманбап техникалардын жардамында эч тоскоолдуксуз кабыл алууга, угууга кеңири шарттар түзүлдү.

⁴ Массовая культура. Учебное пособие / Аюпьян К.В., Захаров А.В., Кагарлицкая С.Я. – М., 2004.

⁵ Гаврилов А.В. Что такое рок? // Музыка и ты. Вып. 9. — М.: Советский композитор, 1990.

⁶ Зинкевич В.А. Отечественный рок: вчера и сегодня. // Советская музыка. — 1991. — № 10.

Заманбап адамдын алысты байланыштырууга болгон каалоосу иш жүзүнө ашты жана максатына жетти деп белгилөөгө болот. Массалык маданият өзүнүн мейкиндигине башкаларды жигердүү тартуу менен гана чектелбестен, классикалык музыканын образдары жана символдору коомго терең таасир этүүсүнө жардам берүүдө.

Заманбап жашоодо ар кандай жанрлардын, тенденциялардын, стилдердин кеңири панорамасы пайда болду, ал шоу бизнеске байланыштуу. Күчтүү жана кеңири поп-индустрия өнүгүп, коммерциялык радиостанциялардын бүтүндөй тармагы, жеке үн жаздыруучу студиялар, компакт-дисктерди, аудио жана видео кассеталарды чыгаруучу ишканалар, сыналгы аркылуу музыкалык каналдарды сатып алуу адатка айланды. Мындай шарттарда чечүүчү ролду экономикалык фактор ойной баштайт.

Анын тескери таасирлери чыныгы массалык музыка мейкиндигинде умтулган композиторлор же акындар, новатордук издөөлөр үчүн чектелген, аларга өндүрүштө орун жок. Бул жерде чечүүчү фактор коммерциялык мүмкүнчүлүктөр же каржылык колдоо жарнамалык максаттар (аранжировка, жаздыруу, кайталоо, видеоклип чыгаруу, эфир убактысы) чыныгы талантты жок азыркы муун массалык музыканы, маданиятты жайылтуучулары болуп саналат. Музыкалык чыгармалардын авторлорунан жана аткаруучуларынан турган музыкалык индустриянын негизи өтө башаламан бойдон калууда жана алардын автордук укуктарынын сакталышын жана алардын ишмердүүлүгү үчүн татыктуу автордук гонорарын камсыздай албаганын да белгилей кетүү керек. Бул кесипкөй музыканттардын тарабынан жазылган альбомдордун санынын азайышына жана сөзсүз түрдө кесипкөй авторлордун жана аткаруучулардын кыскарышына алып келет⁷.

Коммерциялык негизде — массалык музыкалык маданиятта рыноктук мамилелер ачык-айкын чагылдырылган, мында жаңы музыкалык чыгарманы жаратуучу өзүнүн максаттуу аудиториясынын суроо-талабына көңүл бурууга тийиш. Ошентип, угуучу массанын талабын канааттандыруу менен композитор актуалдуу көркөм функцияны аткарбастан, өз угуучусунун табитин ишке ашырып, актуалдаштырууда. Интернационализм — жалпыга маалымдоо каражаттарынын кеңири таралган жана дайыма өркүндөтүлүшүнүн шарттарында географиялык факторго карабастан массалык музыкалык маданият кеңири жайылууда.

Колдонулган адабияттар

1. Культурология. XX век. Энциклопедия. СПб., 1998. Т. 2. 2. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2013
2. Козубаев, О. О. Проблемы духовности в современной музыке / О. О. Козубаев, Д. А. Ыбразаков, Н. Н. Камбарова // Вестник Ошского государственного университета. – 2023. – № 1. – С. 170-178. – DOI: 10.52754/16948610_2023_1_21. – EDN: XIKOTG.
3. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2013
4. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2013

⁷ Костина А.В. Проблемы массового и элитарного искусства [Электронный ресурс]: учебное пособие/ Костина А.В.— Электрон. текстовые данные.— М.: Московский гуманитарный университет, 2011.— 172 с.— Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/8614>.— ЭБС «IPRbooks»

5. Массовая культура. Учебное пособие / Акопян К.В., Захаров А.В., Кагарлицкая С.Я. – М., 2004.
6. Мурзакматов, А. К. Мектеп окуучуларында музыкалык кабыл алууну өнүктүрүү / А. К. Мурзакматов, К. Абдираим Уулу // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 1(1). – P. 49-54. – DOI: 10.52754/16948823_2023_1(1)_7. – EDN: CUAWLY.
7. Осмоналиев, Э. А. Заманбап ырлардын жаштарга берип жаткан тарбиялык мааниси / Э. А. Осмоналиев, Г. А. Абдувапова, Т. А. Карыбекова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 87-93. – DOI: 10.52754/16948823_2023_2(2)_14. – EDN: GDSWAA.
8. Гаврилов А.В. Что такое рок? // Музыка и ты. Вып. 9. – М.: Советский композитор, 1990.
9. Зинкевич В.А. Отечественный рок: вчера и сегодня. // Советская музыка. – 1991. – № 10.
10. Нурбаев, А. С. Формирование духовной и музыкальной культуры современной личности / А. С. Нурбаев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 311-317. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_3_311. – EDN: BDMTDI.
11. Костина А.В. Проблемы массового и элитарного искусства [Электронный ресурс]: учебное пособие/ Костина А.В. – Электрон. текстовые данные. – М.: Московский гуманитарный университет, 2011. – 172 с. – Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/8614>. – ЭБС «IPRbooks»

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 53-58

ИСКУССТВО

УДК: 78.05

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_8](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_8)

**МУЗЫКА ИНСАНДЫН СОЦИАЛДЫК-КОММУНИКАТИВДИК
ЖӨНДӨМДҮҮЛҮКТӨРҮН ӨНҮКТҮРҮҮ ФАКТОРУ КАТАРЫ**

**МУЗЫКА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ
ЧЕЛОВЕКА**

MUSIC AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL-COMMUNICATION SKILLS

Калыбеков Аскер Ибрагимович

Калыбеков Аскер Ибрагимович

Kalybekov Asker Ibragimovich

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

Master's Student, Osh State University

МУЗЫКА ИНСАНДЫН СОЦИАЛДЫК-КОММУНИКАТИВДИК ЖӨНДӨМДҮҮЛҮКТӨРҮН ӨНҮКТҮРҮҮ ФАКТОРУ КАТАРЫ

Аннотация

Бул макалада музыкалык искусствонун аркасында адамдын турмуштук тажрыйбасынын толукталышы, анын эмоционалдык абалы, тереңирээк, назик болушуна терең таасир берүүчү факторлору иликтенет. Демек, өзүнүн айланасындагы адамдарды, бүтүндөй курчап турган дүйнөнү жакшыраак сезет жана түшүнөт. Өзү менен натыйжалуу баарлашууга үйрөнүү менен гана адам башка адамдар менен ийгиликтүү өз ара аракеттенип, жеке жашоосунун траекториясын аныктап, заманбап дүйнөдө ийгиликтүү болууга жетишет.

Ачкыч сөздөр: музыка, коммуникация, тарбия, социалдуулук, гуманизм, искусство.

МУЗЫКА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

В данной статье исследуются факты, оказывающие глубокое влияние на обогащение жизненного опыта человека, его эмоционального состояния, его более глубокой и нежной природы благодаря музыкальному искусству. Поэтому он лучше чувствует и понимает окружающих его людей, весь окружающий мир. Только научившись эффективно общаться с самим собой, человек может успешно взаимодействовать с другими людьми, определять траекторию своей личной жизни и добиваться успеха в современном мире.

MUSIC AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL-COMMUNICATION SKILLS

Abstract

This article explores facts that have a profound impact on enriching a person's life experience, his emotional state, his deeper and more tender nature through the art of music. Therefore, he better feels and understands the people around him, the entire world around him. Only by learning to communicate effectively with oneself can a person successfully interact with other people, determine the trajectory of his personal life and achieve success in the modern world.

Ключевые слова: музыка, коммуникация, воспитание, социальность, гуманизм, искусство.

Keywords: music, communication, education, sociality, humanism, art.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Заманбап билим берүү парадигмасы билим берүүнүн социалдык маданий функциясынын маанилүүлүгүн аныктайт, мында субъект негизги баалуулук катары таанылат, ал эми маданият аны калыптандыруунун каражаты болуп саналат. Тарбиянын негизги милдети болуп инсанды социалдык, адеп-ахлактык жана гуманисттик багыттагы баалуулуктардын негизинде калыптандыруу эсептелет. Башкача айтканда ал социалдык-маданий продукт катары маданий ишмердүүлүктө билимдин жана көндүмдөрдүн белгилүү бир тутумуна ээ болуп, курчап турган чындыкты эмоционалдык жана моралдык жактан кабыл алууга, өзү жашаган коом жана анын ичинде адамдар менен баарлашуудан кубанычка ээ болууга, маданий салттарды жана маданияттын формаларын урматтоого тийиш болгон адам.

Инсандын социалдык-маданий өнүгүүсү – бул адам өмүрүнүн белгилүү бир этабындагы социалдык-маданий жашоосунун натыйжасы, ал коомчулук тарабынан бекитилген нравалык үлгүлөрдө, нормаларда жана баалуулуктарда чагылдырылган. Бул инсандын социалдык-маданий сапаттарынын калыптанышында, тарбияланышында, социалдык-маданий баалуулуктарды өздөштүрүүсүндө анык көрүнөт. Музыкалык социалдашуунун көптөгөн факторлору бар. Музыкалык социализация – бул «курчап турган социалдык жана материалдык жактардан көз каранды болгон инсандын музыка менен байланышкан сапаттарынын пайда болуу жана өнүгүү процесси» [1, 185-б.; 6; 7].

Маданияттын көрсөткүчтөрүнүн бири – адамдын субъективдүү жана объективдүү дүйнө менен болгон байланышынын мүнөзү, мазмуну жана түзүлүшү катары эсептелет. Коммуникация маданиятты сактоо жана берүү жолу, адам жашоосунун универсалдуу шарты, жашоонун маданий кубулушу, табиятты, социалдык объективдүү дүйнөнү түшүнүүнүн каражаты, инсандын өзүн-өзү таануусу жана өзүн-өзү калыптандыруу катары кызмат көрсөтөт. Баарлашууда оригиналдуу, чыгармачыл инсандын калыптанышы пайда болот. Жеке баарлашуу адамдын жашоосунун, маданиятынын жана социалдашуусунун көрүнүшү.

Коммуникация адамдын социалдык-маданий баалуулуктарды өздөштүрүүсүнө социалдык таасир этүүнүн булагы жана анын башка адамдар менен өз ара аракеттенүү процессинде жеке чыгармачылыкта өзүн-өзү ишке ашыруусу катары каралышы мүмкүн.

Адамдын негизги муктаждыктарынын бири – бул байланышка болгон муктаждык. Курчап турган релдуулук менен болгон байланыш процессинде маалымат алмашып, анын негизинде адам өзүнүн коомдук ишмердигин пландаштырат.

Бул иш-аракеттин ийгилиги инсандын коммуникативдик тажрыйбасынын деңгээлине жараша алынган маалыматтын сапаты менен аныкталат. Бул тажрыйбаны аз убакытын аралыгында жана аны ийгиликтүү өздөштүрүү максатында өз ара аракеттенүүгө мүмкүндүк берген байланыш каражаттарынын ролу зор. Ошондуктан, адамдын коммуникативдик маданиятынын деңгээли анын коомдо өзүн-өзү ишке ашыруунун жана өзүн калыптандыруунун ийгилиги менен аныкталат. Т.Адорно, искусстводогу музыкалык жанрлардын социалдык структуралардын өнүгүшүнө тийгизген таасирлерин изилдөө «Социология үчүн музыканы түшүнүүдөн башка дагы анын структурасын жана маалыматтык феноменин ачып берүү» эсептелет [2, 145-б.].

Учудагы жаш өспүрүмдөрдүн коммуникациялык көндүмдөрүнүн өнүгүү деңгээли алардын өз жүрүм-турумдарын башкара билүү, коомдун башка мүчөлөрүнүн позицияларын эске алуу, башка адамдар менен пикир алышуу учурунда уга билүү, көйгөйлөрдү туура чечүү, башкаларга колдоо көрсөтүү жөндөмдүүлүгү менен аныкталат. Мындай сапатарга ээ болгон инсан коомдун мүчөлөрү менен жакшы мамилеледе болуп алар менен жемиштүү кызматташат.

Жалпы билим берүү мекемелери социалдаштыруунун өзгөчө институту катары иштейт, мында коомдун этикалык, адеп-ахлактык, идеологиялык жана башка мамилелери кайра түзүлүп, максаттуу педагогикалык таасирлердин системасы аркылуу ишке ашат. Инсан өнүгүп жаткан социалдык-маданий чөйрөдө түрдүү жамааттар менен өзгөчө мамилелерин түзөт, бул инсанды калыптандыруунун булагы болуп саналат.

Музыкалык искусство инсандын маданий-социалдык өнүгүүсүнө байланыштуу өзгөчө кызыгууну туудурат, анткени ал инсандын өнүгүшүнө маданий жана психологиялык жактан терең таасир тийгизет. Искусствонун башка түрлөрүнөн айырмаланып, музыка ассоциациялуулугу, демократиялуулугу жана жеткиликтүүлүгү менен мүнөздөлөт. Демек, музыкалык искусство инсандын социалдык коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрүн толуктоо үчүн уникалдуу мүмкүнчүлүктөрдү берет, алардын маданий жана субъективдүү жеке тажрыйбасын калыптандыруу жана инсандын реалдуулукта социалдык-маданий кызматташуу ыкмаларын аныктайт.

Чыныгы дүйнөнү көркөм образ түрүндө чагылдырган музыкалык искусство менен инсандын диалогунда адамдардын, жаратылыш кубулуштарынын жана коомдук окуялардын айырмачылыктарын өз ара мамилелеринде терең түшүнө алат. Ошондуктан кабыл алынган нерсенин жеке маанисине ээ болот, бул чындыкка дифференцияланган баа берүүнүн зарыл шарты болуп саналат, ал адамдын өзүнө, андан кийин дүйнөгө карата ички позициясынын жетилишине негиз түзөт.

Музыкалык маалыматтын эмоционалдык мазмунун субъект эмоционалдык угуунун аркасында кабыл алышат, ал педагогикалык таасирдин объектиси болуп саналат жана чыгармачыл инсан музыка угуучу адамга музыкалык искусство чыгармаларында ар түрдүү чагылдырылган эмоционалдык тилди туура кабыл алууга мүмкүндүк берет. Музыкалык жана эстетикалык стимул экстралингвистикалык коммуникация көндүмдөрүн өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет. Эмоционалдык интуициянын пайда болушу коммуникация көндүмдөрүн жакшыртууга жана эмоционалдык автономияны жеңүүгө жол көрсөтөт. Т. Адорнонун пикири боюнча музыканын социологиясынын негизги милдети катары музыкалык чыгарманын угуучуга тийгизген таасирин «музыка менен угуучунун ортосундагы мамилени социалдашкан индивид жана музыка» деп эсептеген [3, 65-б.].

Музыкалык искусствонун аркасында адамдын турмуштук тажрыйбасы толукталат, анын эмоционалдык палитрасы байыйт, тереңирээк, назик болот. Демек, өзүнүн айланасындагы адамдарды, бүтүндөй курчап турган дүйнөнү жакшыраак сезет жана түшүнөт. Өзү менен натыйжалуу баарлашууга үйрөнүү менен гана адам башка адамдар менен ийгиликтүү өз ара аракеттенип, жеке жашоосунун траекториясын аныктап, заманбап дүйнөдө ийгиликтүү болууга жетишет.

Музыка тарбиялоонун жана инсанды калыптандыруунун кубаттуу, ошондой эле баарлашуунун уникалдуу каражаты. Музыкалык искусство жеке жана коомдук мүнөзгө ээ. Музыка объективдүү коомдук мазмунга ээ болгон искусствонун эң түз түрү катары ар бир адам тарабынан жекече кабыл алынат жана ал үчүн олуттуу инсандык көрүнүшкө ээ болот.

Музыка менен баарлашууда мотивациялык жана жеке эмоционалдык тажрыйбаны түзө билүү инсандын коммуникациялык көндүмдөрүн өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү музыкалык ишмердүүлүктүн ар кандай формаларын уюштурууга мүмкүндүк берет.

Музыкалык билим алуунун натыйжасында музыкалык чыгармаларды угуу, салыштыруу, айкалыштыруу, көркөм образдарды жана пайда болгон бирикмелерди талдоо, вокалдык-хордук жана аспаптык аткаруучулук, музыкалык жана пластикалык иш-аракеттер, импровизация жана музыка түзүү, музыканын искусствонун башка түрлөрү менен байланышын түзүү инсандын чыгармачылык иш тажрыйбасын өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет. Музыканын таасиринин негизинде инсандын жөндөмдүүлүктөрү жана активдүүлүгү инсандын социалдык маданий өнүгүүсү үчүн зарыл болгон өнүгүү чөйрөсүн түзүүгө мүмкүндүк берет [4, 48-б.].

Адамдардын угуу маданиятын калыптандыруу процессинде коммуникациялык көндүмдөрдү өркүндөтүү үчүн шарттарды түзүүдө музыкалык искусствонун мазмуну чындыктын образдуу түрдө чагылдырылышы же музыканын маани-маңызы болушу мүмкүн экендигин эске алуу зарыл. Кабыл алуу объектиси болуп чыгарманын эмоционалдык интонациялары саналат. Коммуникациянын негизин угуучунун психикасындагы резонанс түзөт, көркөм тажрыйбаларды ойготуучу, ишке ашыруучу катары эсептелет.

Музыкалык аткаруунун маңызы музыкалык экспрессивдүү каражаттардын жардамы менен музыкалык текстти үндөө, айтуу жана интонациялоо процессинде туюнтулган музыкалык искусствону чыгармачылык менен түшүнүү болуп саналат. Субъектин ырчылык ишмердиги ага реалдуулукту чагылдыруунун конкреттүү ыкмаларын иштеп чыгууга мүмкүндүк берет. Бул адамдын ички жана курчап турган дүйнөсүн аңдап билүү мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатат, ага таандык болуу сезимин өнүктүрүү үчүн шарттарды түзөт, ошондой эле социалдык позициянын калыптанышына таасир этүүчү адеп-ахлактык тандоодо инсандын потенциалын ишке ашырууга багыттайт.

Башкача айтканда, чыгармачыл инсандын музыкалык чыгармачылык ишмердигинде коммуникациялык көндүмдөрдү өнүктүрүү коомдо жагымдуу чөйрөнү түзүүгө мүмкүндүк берет, алардын эмоционалдык кабыл алуусунун пайда болушуна жана өнүгүшүнө шарт түзөт. Ырдоо музыка жана башка искусствонун интеграциялык чыгармачылык процессине активдүү катышууга мүмкүндүк берет. Ошондой эле инсандын эмпатиялык жөндөмдөрүн, башкаларга боор ооруу, гумандуулук, эмпатия жана түшүнүү жөндөмдөрүн өнүктүрөт.

Кызматташтыктын, чыгармачылыктын, өз алдынчалуулуктун кырдаалында көркөм чыгармаларды көрүү өз оюн ачык айта алган, маектешинин сөзүн уга билген, билим берүү маселелерин биргелешип чечүүгө аракет кылган чыгармачыл, демилгелүү инсандын калыптанышына шарт түзөт [5].

Музыкалык искусствонун маданий потенциалы жана музыканын адамга терапиялык таасири музыкалык ишмердүүлүк инсандын коммуникациялык көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн чоң потенциалга ээ экендигин көрсөтүп турат.

Музыкалык искусствонун маданий потенциалы жана музыканын инсанга терапиялык таасири музыкалык ишмердүүлүк адамдардын коммуникациялык көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн чоң потенциалга ээ экендиги менен айырмаланып турат. Музыкалык ишмердүүлүктө инсандын коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрүн өркүндөтүү - азыркы коомдогу билим берүүнүн эң маанилүү көйгөйлөрүнүн бирин чечүүдө инсандын социалдык-маданий өнүгүүсүнүн негизги каражаттарынын бири.

Колдонулган адабияттар

1. Harnitz, M. Musikalische Identität Jugendlicher und Konflikte im Musikunterricht./R.Muller [et al.] //Wozu Jugendliche Musik und Medien gebrauchen. –Juventa Verlag Weinheim und München, 2002. P.185. (Перевод автора Г.М.Т.)
2. Адорно, Т. Избранное: Социология музыки./ Т.Адорно. СПб.: Университетская книга, 1998. С.65.
3. Адорно, Т. Избранное: Социология музыки./Т.Адорно. СПб.: Университетская книга, 1998. С.145.
4. Саблина Т.Н. РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ В МУЗЫКАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – №6;
5. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=16063> (дата обращения: 08.02.2024).
6. Итигулова, Ж. К. Инсандын калыптануусунда искусствонун ролу / Ж. К. Итигулова, Н. М. Токтогулова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 74-79. – DOI: 10.52754/16948823_2023_2(2)_12. – EDN: VFJТОК.
7. Нурбаев, А. С. Формирование духовной и музыкальной культуры современной личности / А. С. Нурбаев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 311-317. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_3_311. – EDN: BDMTDI.

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 59-65

ИСКУССТВО

УДК: 687.016

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_9](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_9)

**ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫК КИЙИМДЕГИ ИННОВАЦИЯЛАР ЖАНА
ТЕНДЕНЦИЯЛАР**

ИННОВАЦИИ И ТЕНДЕНЦИИ В ТРАНСФОРМИРУЕМОЙ ОДЕЖДЕ

INNOVATION AND TRENDS IN TRANSFORMABLE CLOTHING

Раимберди кызы Перизат

Раимберди кызы Перизат

Raimberdi kыzy Perizat

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

Бердикулова Нурбу Муратбековна

Бердикулова Нурбу Муратбековна

Berdikulova Nurbu Muratbekovna

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

Максытова Гульнара Турсунбаевна

Максытова Гульнара Турсунбаевна

Maksytova Gulnara Tursunbaevna

т.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.т.н., доцент, Ошский государственный университет

Associate Professor, Osh State University

gmaksytova@oshsu.kg

ORCID: 0009-0007-2639-4158

ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫК КИЙИМДЕГИ ИННОВАЦИЯЛАР ЖАНА ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Аннотация

Макалада акыркы технологиялык жетишкендиктер жана трансформациялануучу кийимдерди өнүктүрүүнүн концептуалдык ыкмалары каралат. Заманбап кийимдердин ар тараптуулугу, ыңгайлуулугу жана стили боюнча талаптарды эске алуу менен дизайндагы негизги инновациялар талданат. Жыйынтыктап айтканда, трансформациялануучу кийимдердин дизайны жаатындагы андан аркы изилдөөлөрдүн негизги корутундулары жана перспективалары берилген.

Ачкыч сөздөр: трансформациялануучу кийимдин дизайны, модулдук чечимдер, туруктуу өнүгүү, экологиялык туруктуулук, инновациялык ыкмалар, мода индустриясы.

ИННОВАЦИИ И ТЕНДЕНЦИИ В ТРАНСФОРМИРУЕМОЙ ОДЕЖДЕ

INNOVATION AND TRENDS IN TRANSFORMABLE CLOTHING

Аннотация

В статье рассматривает последние технологические достижения и концептуальные подходы к разработке трансформируемой одежды. Анализируются ключевые инновации в области дизайна, учитывая требования к универсальности, комфорту и стилю в современной одежде. В заключении представлены основные выводы и перспективы дальнейших исследований в области дизайна трансформируемой одежды.

Abstract

The article examines the latest technological advances and conceptual approaches to the development of transformable clothing. Key innovations in the field of design are analyzed, taking into account modern requirements for versatility, comfort and style in clothing. In conclusion, the main conclusions and prospects for further research in the field of convertible clothing design are presented.

Ключевые слова: дизайн трансформируемой одежды, модульные решения, устойчивое развитие, экологическая устойчивость, инновационные подходы, модная индустрия.

Keywords: convertible clothing design, modular solutions, sustainable development, environmental sustainability, innovative approaches, fashion industry.

Введение

В современном мире перед дизайнерами возникает задача разработки новых универсальных и функциональных моделей одежды способных адаптироваться и функционировать к различным условиям и ситуациям.

При таких условиях трансформируемая одежда, становится более актуальной и востребованной так как она способна изменять свою форму и функции в зависимости от потребности потребителя.

Обзор литературы и интернет пространства демонстрируют, о возросшем интересе к трансформируемой одежде как среди исследователей, так и среди представителей индустрии моды в целом, посвящённые различным ее аспектам, включая разработку новых идей, конструктивно-технологических методов и модельных решений [1-5].

Целью данной работы является исследование инновационных подходов к дизайну трансформируемой одежды и разработке новых методов и технологий, способных усовершенствовать и улучшить их эффективность и функциональность.

Методы исследования. В рамках нашего исследования, нами были проведены обзор научной литературы, а также изучены интернет-ресурсы, чтобы охватить актуальные тенденции и концепции в этой области.

Результаты исследования

Последние исследования в области проектирования трансформируемой одежды, а также индустрия моды уделяют большое внимание использованию новых технологий, например 3D-печати, электронных компонентов, сенсорных технологий и интеллектуальных материалов. Данные технологии расширяют возможности и перспективы создания технологичных и многофункциональных моделей одежды, которые могут адаптироваться к различным ситуациям и запросам потребителей.

3D-технологии, а именно печати является одной из наиболее перспективных технологий в дизайне трансформируемой одежды.

Она позволяет дизайнерам создавать сложные и инновационные формы и структуры, которые трудно или невозможно реализовать с помощью традиционных методов производства. С помощью 3D-печати можно создавать индивидуальные детали одежды, а также модульные компоненты, которые позволяют потребителям адаптировать изделие к своим потребностям.

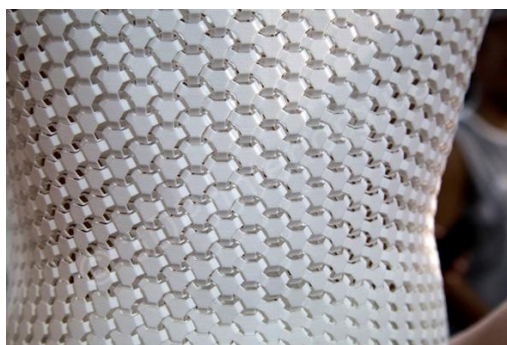

Рисунок 1. Одежда, состоящая из отдельных элементов модулей.

Одежда, выполненная с помощью 3D-печати получается очень легкой, не стесняет движений, бесшовная, идеально сидит на фигуре, а их создание позволяет снизить загрязнение окружающей среды. Для изготовления такой одежды используют жидкий тканевый раствор, который состоит из *полиэстера* и хлопка [6].

Сенсорные технологии также играют важную роль в дизайне трансформируемой одежды, позволяя создавать одежду с интегрированными сенсорами и управляющими системами. Это позволяет потребителям взаимодействовать с одеждой, изменять ее форму или функции с помощью жестов, или других сенсорных воздействий. Сенсорные технологии также могут использоваться для создания умных текстильных материалов, способных реагировать на изменения окружающей среды или состояния потребителя.

На выставке Adobe Max - 2023 Кристин Дирк представила футуристическое платье-трансформер (рис.2), которое может менять свой стиль практически каждую секунду, демонстрируя узоры и изображения, как на экране [7]. Технология предполагает использование полимерно-дисперсного жидкого кристалла (PDLC) с отражающей поверхностью, который обычно применяется в "умных" окнах.

Умные материалы представляют собой еще одну инновационную технологию, которая широко применяется в дизайне трансформируемой одежды. Эти материалы обладают свойствами изменяемой жесткости, эластичности или цвета, что позволяет создавать модели с изменяемой формой или внешним видом. Умные материалы могут использоваться как самостоятельные компоненты одежды, так и в сочетании с другими технологиями, такими как 3D-печать или сенсорные технологии, для создания уникальных и инновационных моделей [3].

Рисунок 2. Футуристическое платье-трансформер.

Последнее время модульный метод проектирования одежды стал наиболее распространенным и часто используемым среди дизайнеров. Популярность и перспективность данного метода заключается в том, что он открывает возможность создавать различные формы путем комбинирования модулей.

В ходе изучения актуальных тенденций в индустрии моды, анализа рыночных лидеров и обзор научных публикаций по теме [9,10] были выделены основные принципы модульного подхода, такие как многофункциональность, легкость сборки и простота использования.

Ниже приведены примеры использования модульных компонентов для создания универсальных и гибких моделей одежды. На рисунке 3 представлена многофункциональная уличная повседневная мужская куртка со съемными рукавами бренда TiLeewon (Китай).

Рисунок 3. Мужская куртка со съемными рукавами

Многофункциональная женская куртка бренда «lagabogu» производства Китай, рукава и воротник съемные (рис.4).

Рисунок 4. Женская куртка со съемным воротником и рукавами.

Платье базовой модели украинского бренда FOUR4TEEN14 представляет собой универсальное изделие с возможностью замены верхней части (включая сменные рукава) и нижней части (включая сменные юбки), что позволяет его превращать от повседневного в вечерний наряд [11].

Бренд DZHUS из Украины создает многофункциональную коллекцию, включающую в себя множество вариаций трансформации: брюки, могут быть преобразованы в шорты или платье, рубашка может стать сумкой, шорты могут трансформироваться в объемный топ, а

пальто — в комбинезон. Некоторые модели даже имеют до 20 различных вариантов трансформации [12].

Последнее время актуальными становятся среди кыргызских производителей одежды («Ankira», «IMRAN», ИП «Жибек Талайбекова», «Mia brand», Peri Fabrique, AskoAidaNur) юбки или платья со съёмными элементами позволяющие варьировать их длину от мини до макси или преобразовать форму и объем с помощью дополнительных деталей. Это дает возможность потребителям создавать уникальные образы и адаптировать одежду под различные ситуации, обстоятельства и стили [13].

Известные кыргызские дизайнеры в своих коллекциях рекомендуют трансформацию некоторых элементов многослойной одежды, выполненных в этническом стиле, с современной одеждой [14].

Модульные решения в дизайне одежды имеют ряд преимуществ:

- адаптировать одежду к различным ситуациям и стилям;
- увеличить срок службы одежды путем ее модификации и адаптации к изменяющимся потребностям потребителя, что способствует сокращению объемов отходов;
- способствовать сокращению потребления ресурсов и энергии за счет возможности замены отдельных компонентов, не требующих полной замены всей одежды.

Тем не менее, модульные подходы также имеют свои недостатки, включая более высокие издержки на производство в связи с необходимостью разработки и производства большого количества компонентов, а также возможные ограничения в дизайне из-за требований совместимости модулей.

Заключение

Ключевые результаты и выводы, сделанные в результате проведенного исследования:

применение модульных решений в дизайне одежды способствует возможности модификации и адаптации одежды к различным потребностям потребителей, а также в производственных условиях сокращению объемов отходов и ресурсозатрат;

анализ преимуществ и недостатков модульных подходов позволяет понять их потенциал в контексте устойчивого развития модной индустрии.

В последующих исследованиях в данной области будет уделено особое внимание глубокому изучению влияния модульных подходов на эколого- социальную устойчивость, а также создание новых методов и технологий для рационализации производственных процессов и эксплуатации модульной одежды.

Список литературы

1. Сильчева Людмила Владимировна Современные подходы к проектированию трансформируемой одежды // Сервис в России и за рубежом. 2014. №1 (48). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-proektirovaniyu-transformiruemoy-odezhdy> (дата обращения: 03.06.2024).

2. Брезгина С. А. Основы модульного проектирования в женской одежде сложных форм // ТТПС. 2014. №3 (29). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovy-modulnogo-proektirovaniya-v-zhenskoj-odezhde-slozhnyh-form> (дата обращения: 03.06.2024).
3. Блажко И., Сейдаметова З. Н. Трансформация в одежде // Инженерно-педагогический вестник: легкая промышленность. – 2015. – №. 1. – С. 82-86.
4. Возьмилова А.А., Петушкова Г.И. Методы создания модульных объектов в дизайнерском формотворчестве // Науки Европы. 2019. №40-2 (40). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metody-sozdaniya-modulnyh-obektov-v-dizaynerskom-formotvorchestve> (дата обращения: 03.06.2024).
5. Osmud Rahman & Minjie Gong (2016) Sustainable practices and transformable fashion design – Chinese professional and consumer perspectives, International Journal of Fashion Design, Technology and Education, 9:3, 233-247, DOI: [10.1080/17543266.2016.1167256](https://doi.org/10.1080/17543266.2016.1167256).
6. <https://www.3dprinter.ua/ru/3d-printer-dlya-pechati-odezhdyi-uzhe-realnost/>
7. https://pikabu.ru/story/futuristicheskoe_plate_kotoroe_menyaet_dizayn_kazhdyyu_sekundu_10751357
8. <https://rb.ru/opinion/odezhda-no-stress/>.
9. Шенцева Д.О., Бутко Т.В. Исследование и разработка структуры преобразований форм и функций трансформируемой одежды // Научно -практический журнал. Устойчивое развитие науки и образования. 2018 №5.- Воронеж, 2018, с. 203-207.
10. Карасева А.И., Костылева В.В. Концепция разработки коллекций обуви и аксессуаров класса «люкс» с использованием модульной трансформации // Научный журнал «Костюмология», 2020 №2, <https://kostumologiya.ru/PDF/05TLKL220.pdf> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус., англ. DOI: 10.15862/05TLKL220.
11. <https://pre-party.com.ua/content/entry/ukrainskij-brend-four4teen14-predstavil-plate-transformer-ne-imeusij-analogov-v-mire.html>.
12. <https://insider.ua/ru/brend-dzhus-predstavil-fashion-proekt-o-smerti-i-vozhrozhdenii/>.
13. <https://optlist.ru/wholesales/zhenskaia-odezhda-i-obuv/bishkek--1528675?page=5>
14. <https://economist.kg/exclusive/2024/03/17/modnyi-rynok-kyrgyzstana-otstaiet-ot-kazakhstanskogho-intierviu-s-dizainierom-zalkarom-askarali-uulu/>
15. Абдырасулова, Р.Р. Этно-стиль заманбап кийимдерди жасалгалоонун тенденцияларынын бири катары / Р. Р. Абдырасулова, А. Садирбекова // Вестник Ошского государственного университета. – 2023. – №. 1. – Р. 158-162. – DOI: 10.52754/16948610_2023_1_19. – EDN: RNBSSX.

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 66-73

ИСКУССТВО

УДК: 78.05

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_10](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_10)

XX КЫЛЫМДАГЫ КЫРГЫЗ ИСКУССТВОСУНУН ӨНУГҮҮ ТАРЫХЫ

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ИСКУССТВА КЫРГЫЗСТАНА В XX ВЕКЕ

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ART IN KYRGYZSTAN IN THE 20th CENTURY

Таабалды кызы Алмагул

Таабалды кызы Алмагул

Taabaldy kuzu Almagul

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

Абдигапар кызы Гулназ

Абдигапар кызы Гулназ

Abdijapar kuzu Gulnaz

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

Master's Student, Osh State University

XX КЫЛЫМДАГЫ КЫРГЫЗ ИСКУССТВОСУНУН ӨНҮГҮҮ ТАРЫХЫ

Аннотация

Бул макалада кыргыз искусствосунун тарыхындагы көркөм сүрөт өнөрүнүн өнүгүү баскычтары жана чыгармачылыктарды жаратуудагы жаңы стилдердин калыптанышы жөнүндөгү көз караштарга көңүл бурулду. Андан сырткары кыргыз сүрөтчүлөрү да социалисттик системанын заказын чагылдырган идеологиялык чыгармалардын тематикаларына көңүл бурулду. Чыгармалардын социалдык жашоого таасир этүү өзгөчөлүктөрү анализге алынды.

Ачык сөздөр: социализм, искусство, модернизм, реализм, живопись, графика, кайра куруу.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ИСКУССТВА КЫРГЫЗСТАНА В XX ВЕКЕ

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ART IN KYRGYZSTAN IN THE 20th CENTURY

Аннотация

В статье описаны этапы развития изобразительного искусства в истории искусства Кыргызстана и взгляды на формирование новых стилей в творческом творчестве. Кроме того, было уделено внимание тематике идеологических произведений кыргызских художников, отражающих порядки социалистической системы. Проанализированы особенности произведений, влияющих на общественную жизнь всех видов искусства.

Abstract

The article describes the stages of development of fine art in the history of art in Kyrgyzstan and views on the formation of new styles in creative work. In addition, attention was paid to the themes of ideological works by Kyrgyz artists, reflecting the order of the socialist system. The features of works that influence the social life of all types of art are analyzed.

Ключевые слова: социализм, искусство, модернизм, реализм, живопись, графика, перестройка.

Keywords: socialism, art, modernism, realism, painting, graphics, perestroika.

Киришүү

Актуалдуулугу

Акыркы убактарда аксиосфера укмуштуудай ылдамдык менен өнүгүп, өткөн кылымда пайда болгон модернизмди жана постмодернизмди бир топ артта калтырып, натыйжада заманбап искусстводо «Жаңы этиканын», «трансмодерн» жана «метомодерн» терминдеринин түздөн-түз таасири астында калды. Бүгүнкү күндө кыргыз живописинде азыркы илимпоздор тарабынан изилденип бүтө элек, атүгүл козголбогон көптөгөн көйгөйлөр бар, ошондуктан кыргыз живописинин азыркы абалын модернисттик жана постмодернисттик тенденцияларды эсепке алуу менен изилдөө зарыл – бул маселе азыркы кыргыз живописинин актуалдуу проблемасына айланды.

Кыргыз живопистик жанрын тарыхын, өнүгүшүн, маданият таануунун контекстинде изилдөөгө алуу, ошондой эле улуттук живописке мүнөздүү болгон конкреттүү мыйзам ченемдүүлүктөрдүн эволюциясын изилдөө жаңыча мамилени талап кылууда. Кыргыз живописинин калыптанышы жана өнүгүшү элдик оозеки чыгармачылыктын эпикалык салттары жана жогорку деңгээлде өнүккөн көркөм жасалга-колдонмо искусство менен тыгыз байланышта болгон. Кыргыз живописинин мыкты чыгармалары бир жагынан кыргыз элинин көп кылымдык тарыхын, маданиятын чагылдырса, экинчи жагынан советтик жана дүйнөлүк живопистин көркөм ыкмалары кеңири колдонулган.

XX кылымдын аягы XXI кылымдын башында кайра куруу мезгилинде кыргыз живописинде батыш маданиятынын күчтүү таасири астында жаңы тенденциялар, ар түрдүү жанрдык, образдык жана стилдик өзгөчөлүктөр калыптанып заманбап искусствонун пайда болушуна олуттуу таасир берген. Кыргызстандын жаш сүрөтчүлөрү батыш маданиятына кабыл алынган көркөм процесстерди, тенденцияларды, заманбап теорияларды жана багыттарды терең өздөштүрүшкөн. Белгилүү тарыхый себептерден улам жаш чыгармачыл инсандар тездик менен модернизмди өздөштүрүү аркылуу аз убакыттын аралыгында постмодерндик искусствонун түрдүү ыкмаларын колдонуп өз чыгармаларын жарата башташкан.

Сүрөт искусствосунун тарыхындагы бул көрүнүш XX кылымдын 80-жылдарынын аягында көркөм бирикмелердин жана чыгармачылык топтордун пайда болушуна алып келди. Алар өздөрүнүн жеке чыгармаларында постмодернизмдин стилистикалык жактарын колдонушкан. Көркөм маданияттын системасындагы сүрөт искусствосун изилдөө да көркөм искусствосуна тиешелүү проблемаларды комплекстүү чечүүгө мүмкүндүк берет. Д.Дидро көркөм искусстводогу реалдуу чагылдырууну талап кылган¹. Искусство жалпы көркөм маданияттын ажырагыс бөлүгү болуу менен өзүнө жалпы бытиени өз ичине камтыйт жана ал ажырагыс динамикалык система катары эсептелип, анын элементтери өз ара диалектикалык байланышта каралат.

Искусствонун спецификасы болуп өз алдынчалыкка жана өзүнүн өнүгүү өзгөчөлүктөрүнө ээ болуусу эсептелет. Заманбап көркөм сүрөт искусствосунун өнүгүүсүндөгү улуттук жана улуттар аралык факторлордун маңызын жана өзгөчөлүгүн, салт-санаасын жана инновациясын диалектикалык байланышта кароо жана түшүнүү аны маданий феномен катары ар тараптуу таанып билүүгө мүмкүндүк берет. Кыргыз көркөм сүрөт искусствосунун тарыхы

¹ Винкельман, И.И. История искусства древности[Текст] / И.И.Винкельман.– СПб.:Алетейя, 2000. – 770 б.

байыркы доорлордон бүгүнкү күнгө чейинки кыргыз элинин көп кылымдык тарыхын өз ичине камтыйт.

Кыргыз чеберлеринин чыгармаларында элдин турмушунун кенири панорамасы, анын тарыхый-социалдык факторлорунун калыптануу динамикасы сүрөттөлөт. Улуттун көркөм искусствосунун реалдуу чындыкты жогорку деңгээде чагылдырган чыгармаларын бир жагынан элдин тарыхын жана маданиятын, экинчи жагынан советтик жана дүйнөлүк живопистин азыркы кездеги көркөм тажрыйбалары менен биргеликте кароо максатка ылайыктуу.

Дүйнөлүк маданияттын өнүгүү тенденцияларын терең таанып-билүү үчүн искусствонун жана философиянын өнүгүшүн чагылдырган ой жүгүртүүлөргө назар салуу ашыкча болбойт. Искусствонун тарыхында кеңири белгилүү болгон Леонардо да Винчи көркөм өнөрдү илим жана философия менен бирге салыштырат. Улуу сүрөтчү дүйнөнү терең өздөштүрүүгө умтулуп, искусствону адам үчүн дүйнөнү түшүнүү жана өзгөртүү каражаты катары деп белгилеген².

Совет доорунда кыргыз көркөм сүрөт искусствосунун бардык тармактары: живопись, графика, скульптура, прикладдык искусство, монументалдык искусство интенсивдүү өнүгө баштаган. Совет доорундагы көркөм сүрөт искусствосунун негизги методу катары социалисттик реализм методу болгон, ал көркөм сүрөт искусствосунун өнүгүшүнө оң таасирин тийгизген. Сүрөт искусствосунун бардык түрлөрүн интенсивдүү өнүктүрүү үчүн жагымдуу социалдык-маданий шарттар түзүлгөн. Живопись реалдуулукту гана чагылдырбастан, көркөм каражаттар аркылуу адамдарга эстетикалык ырахат тартуулап, адамдын руханий маданиятына да олуттуу таасирин тийгизген.

Кыргыз живописинде жаңы ой жүгүртүүнүн пайда болушу, бир жагынан, коомдогу социалдык-тарыхый жана маданий өзгөрүүлөргө байланыштуу болсо, экинчи жагынан, алардын чыгармачылыгынын жаңылыгы постмодернизм идеяларынын бүткүл дүйнөгө кеңири таралышы менен аныкталат. Жаңы көз караштар боюнча чыгармалардын көркөм мазмуну – адам жана ааламдын түбөлүктүү темаларын, адеп-ахлак проблемаларын, элдик баатырлар жана улуттук каада-салтты, үрп-адатты даңазалаган концептуалдык сүрөттөрдү чагылдырууга негизделген.

Бүгүнкү күндө заманбап сүрөт искусствосу урбанизациянын натыйжасында техниканын жаңы түрлөрүнүн, жаңы реалдуулуктардын пайда болушу искусствонун коммерциялык шарттарга ылайык өнүгүп, салон сүрөтчүлөрүнүн пайда болушуна алып келди. Ошол эле учурда көркөм искусстводо графитти, инсталляция, коллаж сыяктуу жаңы искусствонун түрлөрү жана башка көптөгөн көркөм багыттары пайда болду.

Мындан тышкары, көптөгөн ата мекендик окумуштуулардын эмгектеринде көркөм сүрөт искусствосу менен искусствонун башка түрлөрүнүн өз ара байланыштарынын проблемалары кызыгууну жараткан. Алсак, изилдөөчү Ч. Уметалиева-Баялиева «Кыргыздардын этногенези: музыкалык аспект» аттуу эмгегинде колориттин, ритмдин жана композициянын искусстводо колдонулушун иликтеген³.

² Кузнецова, И.А. Красота человека в искусстве [Текст] / И.А. Кузнецова. – М.: Искусство, 1980. – 223 б.

³ Уметалиева-Баялиева, Ч. “Истоки и эволюция речевого языка и музыки: культурологический анализ” [Текст]: дис. ... д-ра культурологии: 24.00.01 / Ч. Уметалиева-Баялиева. – Бишкек, 2017. – 51 б.

Кыргызстанда маданият жана искусство тарыхын изилдөө өткөн кылымдын орто ченинде кесиптик сүрөтчүлөрдүн калыптанышы менен тыгыз байланыштуу. Өнөр жай маданиятынын жаңы формалары, республиканын коомдук турмушундагы маанилүү өзгөрүүлөр көркөм маданиятка олуттуу таасирин тийгизген. Биринчи жолу кыргыз сүрөтчүлөрүнүн чыгармачылыгын изилдөө 40-жылдардын башында башталып, Б.В.Веймарн, Б.П.Деннике, А.Ромм сыяктуу москвалык жана ленинграддык искусство таануучулар 30-жылдардагы профессионал кыргыз сүрөт искусствосунун чыгармаларына кыскача мүнөздөмө беришкен.

Бүгүнкү күндө дүйнөлүк ааламдашуу процесстеринин коомдук турмушка, материалдык жана руханий жашоого тийгизген таасири тереңдеп, кээде түшүнүксүз болуп, карама-каршы сезимдер, аракеттер пайда болууда. Мына ушундай шарттарда түбөлүктүү адамдык баалуулуктардын бийиктигинен улам тез өзгөрүп жаткан көркөм турмуштун эстетикалык аспектилери, анын негизги критерийлери, көркөм чыгармалардын сапаты, алардын ассоциативдик жана объективдүү мазмундагы факторлору пайда болууда. Көркөм искусствонун, анын ичинде көркөм искусствонун рухий-нравалык мүмкүнчүлүктөрүнүн тарбиялык жактары коомго өз таасирин тийгизүүдө. Г.В.Ф. Гегель пикири боюнча сүрөтчүнүн негизги объектиси болуп сезим аркылуу кабыл алынган объективдүү реалдуулук эсептелет⁴.

Совет мезгилинде Кыргызстанда сүрөт искусствосу официалдуу чыгармачылык методго – социалисттик реализмдин методуна ылайык өнүккөн. Социалисттик реализм багыты көркөм интеллигенциядан социалисттик реализмдин негизги принциби – улутчулдук жана партиялуулук принцибин кыйшаюусуз сактаган чыгармаларды түзүүнү талап кылды. Көптөгөн көркөм полотнолор мамлекеттик заказ менен белгилүү бир темада жаралган, алар “советтик чындык” деп аталган нерсеге дал келген чыгармалар болгон.

Буларга С.Чуйков «Советтик Кыргызстандын кызы», Г.Айтиев («Таң», «Фронттон кат», «Жылкылдаган көл»), С.Акылбеков «Таза күн» «Жылуу кеч», «Үй куруу комбинаты», «Кыргызстандын талааларында» сыяктуу сүрөт чыгармалары заказдын негизинде социалдык жашоону чагылдырган полотнолору далил боло алат. Андан сырткары А.И. Игнатъев «Толкундар жана аттар», «Токтогул ГЭСинин участогунда», Ж.Кожокматов «Акындар», «Фрунзеге чейинки отрядда» жана башка көптөгөн чыгармаларды жаратышкан. Алар революциянын жетекчилеринин же башка саясий лидерлердин образын эч качан чагылдырышкан эмес⁵.

Белгилей кетсек, Кыргызстанда жалпысынан профессионалдык көркөм сүрөт искусствосу калыптанып, көркөм сүрөт искусствосунун живопись, графика, скульптура, монументалдык искусство сыяктуу түрлөрү тез темп менен өнүгө баштаган. Улуу Ата Мекендик согуш жылдарындагы көркөм сүрөт искусствосунун өзгөчөлүктөрү мезгилдин талабына жараша үгүт-насаат плакаттарын жана патриоттук полотнолорду жаратуу менен өзгөчөлөнүп, анда Мекенге болгон сүйүү, фашисттик баскынчыларга каршы күрөшкө чакырык даана сезилген.

⁴ Кроче Б. Эстетика как наука о выражении и как всеобщая лингвистика [Текст] / Б. Кроче. – М.: Изд-во М и С. Сабашниковых, 1920. – 108 б.

⁵ Уметалиева, Дж. Т. Особенности формирования киргизской художественной школы [Текст] / Дж. Т. Уметалиев. – Фрунзе: Кыргызстан, 1987. – 96 б.

Искусствонун дагы бир түрү болуп саналган графикада Л. Ильина, А.Н.Михалев жана А.Ф. Игнатъев атактуу «Фронтко узатуу», художник Ш.Шнырев кара сыя менен «Таң», «Тартиптүү», «Окуу аянтында» жана башка графикалык полотнолорду жаратышкан. Авторлор согуштан кийинки жылдардагы сурет искусствосунун өзгөчөлүгүн – художниктердин социалисттик реализм методунун талаптарына жооп берген аскердик темага, ошондой эле пейзажга болгон кызыгуусу деп эсептесе болот. Бул жылдары сүрөтчү, портретист А.Усубалиев социалисттик реализмге ылайык, алдыңкы кызматкерлердин, илимпоздордун, искусство өкүлдөрүнүн портреттерин жаратууга бурган. И.Кант адамдын чыгармачылык системаларын карап чыгып, адамдын ички дүйнөсүндөгү үчтүк жөндөмдөрдү: билимди, эркти жана таанып-билүүнү тапкан. Булар “Түгөлбай Сыдыкбеков”, “Колхозчунун портрети”, “Темиркул Үмөталиев”, “И.Ахунбаевдин портрети” жана башка картиналар. XX кылымдын кийинки 60-70-жылдарында көптөгөн жаштар кесиптик билим алышкан. Россиянын көптөгөн жогорку окуу жайларында билим алышып кыргыз сүрөтчүлөрүнүн катарын толукташкан. Алар мурунку сүрөтчүлөрдөн айырмаланып, көптөгөн формалдуу ачылыштарды таап, татаал стилдерге кайрылышкан. Булар А.Ворониндин “Үч-Коргон” (1968), С.Бакашевдин “Тоолуктар” (1974), М.Мукамбетовдун “Көк терезе” (1964), А.Дайыровдун “Маман мейкиндиги” (1970) сыяктуу картиналары.

Кол өнөрчү Ж.Үмөтовдун «Төмөнкү жээктердеги булуттар», алардын полотнолору күүгүм боёктун колдонулушу, монументалдуулугу, чиймелердин жана композициянын жалпылыгы менен өзгөчөлөнөт, бул өзгөчө Б.Жумабаевдин «Мергенчинин жомогу» картинасында айкын көрүнүп турат. М.Акынбековдун «Алай-Кууда» картиналары, «Арноо». Бул мезгилде гравюра интенсивдүү өнүгүп, Л.Ильиндин Ч.Айтматовдун, А.А. Сгибнев «Түштүк Кыргызстан», «Шаар жана айыл» жана башка чыгармалары. Бул мезгилдин сүрөтчүлөрүнүн негизги максаты өз чыгармаларына улуттук колоритти киргизүү болгон.

Кыргыздын улуттук колоритине гармониялуу түстөрдөн турган туруктуу композиция, декоративдүүлүк, көркөм образдардын монументалдык күчү мүнөздүү. 70-80-жылдары жаш сүрөтчүлөрдүн чыгармачылык ыкмалары аябай өнүккөн, бул алардын талантынын жетилгендигин жана сүрөтчүлөрдүн жеке стилинин оригиналдуулугун көрсөтөт. Бул жылдарда модернисттик живописстин элементтери көркөм сүрөт искусствосунун көркөм чөйрөсүнө таасир бере баштаган, бул сүрөтчүлөр С.Айтиевдин, Ж.Жумабаевдин жана башкалардын чыгармаларында ачык байкалат.

80-жылдардын орто ченинде, Советтер Союзунда кайра куруу мезгилинде социалдык-экономикалык жана коомдук турмуштагы өзгөрүүлөр элдердин коомдук аң-сезиминде олуттуу өзгөрүүлөрдү жаратты. Бирок, алар сүрөтчүлөрдүн ишине олуттуу таасирин тийгизген эмес. Тескерисинче, жаңы кырдаал искусстводо жаңы идеялардын, жаңы багыттардын, түрдүү темалардын пайда болушуна шарт түзгөн.

Чыгармачыл адамдарга жарым-жартылай эркин искусство жаратуу жана өз сүрөттөрүнүн көргөзмөлөрүн уюштуруу мүмкүнчүлүгү берилди. Алсак, 1985-90-жылдары кыргыз сүрөтчүлөрү 200дөн ашык көргөзмө уюштуруп, өздөрү республикалык жана эл аралык масштабдагы 70 тен ашык көргөзмөлөргө катышкан. Дегеле искусствонун деңгээлин талкуулоо учун искусство таануучулар жана художниктер республикалык жана эл аралык

конференцияларды өткөрүп, аларда азыркы этапта искусствону өнүктүрүүнүн жалпы концепциясын иштеп чыгууга аракеттенишкен⁶.

Мындан тышкары массалык маалымат каражаттары жана басма сөз иштери аркылуу искусство сүйүүчүлөр өздөрүнүн ата мекендик художниктеринин чыгармачылыгы менен гана эмес, дүйнөлүк сүрөт искусствосунун жетишкендиктери менен да таанышууга мүмкүнчүлүк алышты. Бул мезгилде кыргыз сүрөт искусствосунда монументалдык скульптура жана монументалдык живопись өзгөчө популярдуу болгон. Алардын катарына Мамлекеттик филармониянын имаратынын алдында тургузулган Т.Садыковдун “Манас” скульптуралык-архитектуралык ансамбли кирет. Скульптуралык рельефтер, кыргызстандык скульпторлор Т.Герцен, В.Шестопал, В.Димов, К.Скрябин тарабынан тургузулган Фрунзе (азыркы Бишкек) шаарындагы көптөгөн эстеликтер, ошондой эле скульптор З. Хабибулин тарабынан жасалган Таластагы Ч.Түлөбердиевдин эстелиги. Көпчүлүк сүрөтчүлөр живопись тармагында эки багытта иштешкен: 1. Декоративдик ыкмаларды колдонуу менен социалисттик реализмге ылайык чыгармаларды жараткан сүрөтчүлөр. 2. Чыгармачылыгында жаңы чет элдик тенденцияларды колдонгон сүрөтчүлөр, б.а. модернизмдин жана постмодернизмдин сүрөтчүлөрү ар кандай эксперименттерди колдонуу менен аракеттенишкен.

Биринчи топтун сүрөтчүлөрү Г.Айтиев, А.Игнатъев, С.Чокморов, В.Буторин, А.Кожоголов, М.Акынбеков, С.Төрөбеков жана башкалар ар кандай жанрларда – портрет, натюрморт жана тематикалык живопись, мында кыргыз элинин турмушун, жаратылыштын кооздугун, согуштун эскерүүлөрүн күндөлүк көрсөтүүгө аракет кылышкан⁷.

Жыйынтыктап айтканда, өткөн кылымдын 80-жылдары СССРде кайра куруу мезгилинде болуп өткөн зор жана талаштуу өзгөрүүлөрдүн доорун чагылдырган ошол доордун бардык көп кырдуулугун топтогон чыгармаларды жаратуудагы жаңы кадам болуп калды. Кыргыз живописине жаңы муундагы сүрөтчүлөрдүн келиши искусстводогу салттык стилдин тездик менен жаңыланышына алып келди. Бул кыймылдын сүрөтчүлөрү өз сүрөт чыгармаларын «модернизм» жана «постмодернизм» стилинде жаратышкан. Ал эми алардын чыгармачылыгын түшүнүү үчүн жалпы эле искусстводогу бул кыймылдардын маңызына кайрылышыбыз керек. Кеңири мааниде модернизм – бул “башка искусство”, анын негизги максаты – автордун дүйнөгө өзгөчө көз карашына жана ички эркиндикке негизделген жана визуалдык тилдин жаңы экспрессивдүү каражаттарын алып жүрүүчү оригиналдуу чыгармаларды жаратуу.

Колдонулган адабияттар

1. Винкельман, И.И. История искусства древности [Текст] / И.И.Винкельман.– СПб.:Алетейя, 2000. – 770 б.
2. Кузнецова, И.А. Красота человека в искусстве [Текст] / И.А. Кузнецова. – М.: Искусство, 1980. – 223 б.

⁶ Прыткова, Л.А. Творческая индивидуальность в развитии изобразительного искусства Кыргызстана [Текст]: автореф. дис. ... д-ра искусствоведения / Л.А.Прыткова. – Санкт-Петербург, 1996. – 47 б.

⁷ Уметалиева, Дж. Т. Изобразительное искусство Киргизии [Текст] / Дж. Т. Уметалиева. – Фрунзе: Кыргызстан, 1978. – 120 б.

3. Уметалиева-Баялиева, Ч. “Истоки и эволюция речевого языка и музыки: культурологический анализ” [Текст]: дис. ... д-ра культурологии: 24.00.01 / Ч. Уметалиева-Баялиева. – Бишкек, 2017. – 51 б.
4. Кроче Б. Эстетика как наука о выражении и как всеобщая лингвистика [Текст] / Б. Кроче. – М.: Изд-во М и С. Сабашниковых, 1920. – 108 б.
5. Уметалиева, Дж. Т. Особенности формирования киргизской художественной школы [Текст] / Дж. Т. Уметалиев. – Фрунзе: Кыргызстан, 1987. – 96 б.
6. Полотова, Г. Адамдын жан дүйнөсүн калыптоодогу искусствонун ролу / Г. Полотова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 94-99. – DOI: 10.52754/16948823_2023_2(2)_15. – EDN: TRFWDP.
7. Прыткова, Л.А. Творческая индивидуальность в развитии изобразительного искусства Кыргызстана [Текст]: автореф. дис. ... д-ра искусствоведения / Л.А.Прыткова. – Санкт-Петербург, 1996. – 47 б.
8. Ысмайылов, М. З. Көркөм сүрөт өнөрү жана анын адам турмушундагы орду / М. З. Ысмайылов, М. Л. Мамазаиров, Н. И. Абдураимова // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Vol. 1, No. 4. – P. 384-392. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_4_384. – EDN: WFKYFC.
9. Уметалиева, Дж. Т. Изобразительное искусство Киргизии [Текст] / Дж. Т. Уметалиева. – Фрунзе: Кыргызстан, 1978. – 120 б.